KAVYAKUSUMAVALI

(ORIGINAL TELUGU POEMS ON VARIOUS SUBJECTS)

PART II.

BY

VENKATA PARVATEESWARA KAVULU

WITH A FOREWORD BY

T. RAJAGOPALA RAO GARU, B.A. L.T., M.R.A.S., (LOND.)

Superintendent of Vernacular Studies, Madras Christian College, and Member, Telugu Board of Studies, Madras University, Member of the University Senate, Chairman, Government Telugu Text Book Committee, etc., etc.

ANDHRA PRACHARINEE GRANTHA NILAYAM,
COCANADA.

FOREWORD.

When the famous Venkata Parvateesvara Kavulu asked me to write a foreword to these poems, I had to consent to it with some reluctance, as I felt that the task ought to have fallen into worthier hands. The present age in the Telugu literary world may fitly be called the age of Venkata Parvateesvara Kavulu for to them the Telugu novel owes its present day perfection, and Telugu poetry is by them made to run into new phases and ways of thought that it had never reached before. Theirs is an epoch in the history of Telugu literature that can never be forgotten. Within a space of fifteen years, these great poets produced more than a hundred volumes in Telugu, and nearly a lakh of thier books are now in circulation in the Telugu country eagerly sought out, read and enjoyed. And one should naturally feel nervous to write a foreword to the writings of such authors.

Venkata Parvateesvara Kavulu are poets by nature, that had to take to prose writing because of the great need for it in the Telugu language. Much of their prose, however, is really poetry, for, as a great writer had remarked, there is much poetry in what is

really prosaic, and there is much prose, which is markedly poetical. In an age like the present, when a new culture has opened up its treasures before us, it is impossible to resist its influence on human thought and activity, and the new age of Renaissance that began with my great Guru, Rao Bahadur K Veeresalingam Pantulu, received its present day perfection alike in prose as in poetry in the voluminous productions of these ourpoets. There was a time when Sanskrit exerted its influence on our language, and the venerable roll of poets from Nannaya onwards has bequeathed to us a glorious literature which echoes the genius of our language and of our ancient race, through the ideals that Sanskrit had presented to us. But oriental culture had its limitations, and would not outgrow its conventions. A stage of progress has thus been reached in the history of our language, beyond which it would not develop, and the Telugu poetry of our later period thus became purely conventional, and had no new phases and walks of thought to exhibit. The life of our nation as of our literature soon became dull and monotonous and it was therefore necessary to put new force into it, if only to arrest old age and decay. Such are the epochs in history, when great heroes are born, but in Telugu literature, it was to a new culture, the culture of the west, that the fresh life has been due. The march from the oriental into the

western lines of thought is a march from the marked artificialities of the east into the real and the natural. Here, we no longer indulge in the pompous hyperboles and in the highly artificial *utprekshas,* but look into life as it is truly lived, and into nature as it really presents itself to us. And it is this culture,—completely *Indianised*—that in the two Volumes now before us our authors have attempted to delineate. Kavya Kusumavali has thus the glory of being the first production, of any considerable length, in the Telugu language, that exhibits this harmonised culture, in poetry.

And what is western poetry? It is as Mathew Arnold tells us a criticism of life, under the conditions fixed for such a criticism by the laws of poetic truth and poetic beauty. A book in poetry is not merely a rhymed treatise intended to impart knowledge; it must yield æsthetic satisfaction.It involves the intellectual, the emotional and the imaginative elements, as also the technical element called style. As Carlyle puts it, style is not the coat of a writer, but his skin and as Hudson has it, sincerity is the foundation principle of all true style. Style is the real essence of the author's personality and cannot be produced by artificial means. It is an echo of the life and feeling of the writer. Poetry is thus a fine art intended to yield

æsthetic pleasure and involves the intellectual elements of precision, lucidity and propriety, the emotional elements of force, energy, and suggestiveness, and the æsthetic elements of music, grace, beauty and charm. As an English writer puts it "it is the one characteristic of poetry then, that whatever it touches in life, it relates to our feelings and passions, while at the same time, by the exercise of imaginative power it both transfigures existing realities and gives to airy nothing a local habitation and a name." Fidelity to nature, not perversion of it in the name of a figure of speech, is one of the main essentials of poetry. It is a purely subjective process of dealing with nature; it is not misrepresentation or distortion of it; not pathetic fallacy, as Ruskin puts it; nor sympathetic illusion, as Holmes expresses it.

"The objects of the poet's thought are everywhere," says Wordsworth, but the emotionalisation of them constitutes his true genius. He has the 'vision and the faculty divine,' by which he leads you through sensuous beauties to their spiritual meanings. The poet shows us and makes us know, what in real nature we so often see and yet know not. Nature is called into service in poetry for a variety of reasons. It may be for the simple delight of it, or for the sensuous love of its beauty. It is used metaphorically as a source of imagery and for illustration. It may serve as a background to emotion or action or to revive our thoughts

of an event through association. It may on the contrary be set against man's life and his littleness and imperfection. The indifference of nature to life, or its sympathy and fellowship and the boundless spiritual meanings, that it suggests are likewise used by the poet in his feelings, emotions, and thoughts, and these constitute the subjective element of such poetry.

These in brief are some of the characteristics of western poetry. Though Indian poetry is considered to be highly artificial, it cannot be said that the natural is unknown to it. The purely artificial can never make poetry. Poetry is enjoyed in so far it is in tune with nature; not where it is unnatural and entirely out of touch with human mentality. No poetry can live that is divorced from nature. And some of our Telugu Poets like Nannechoda, Tikkana, Nachana Somanatha Kavi, Pingali Surana, Potana and others have more of this power of depicting nature and of rousing our minds than some others. If the glories of western culture are seen so richly depicted in the poems of these poets, one naturally wonders, how they that have not much English education were capable of enriching our literature so vastly. The truth is that the natural in Telugu poetry appealed to them more than the artificial, and some of the best productions of English poetry seen by them in original

or in their translation, or brought to their knowledge by conversations with English-knowing men so awakened their natural feelings, as to choose for them their future career. It was so early as 1904, long before the name of Sir Rabindranath was known that some of their earlier poems were published. The thought of the natural developed gradually in them as time went on and we may perhaps note its regular development in these poems in the Saguna form of prayer that begins the first volume and in the strikingly natural poetry that the thanksgiving in the second volume presents. By the time the poetry of Rabindranath began to show its influences in the Telugu country, our authors had gained a distinct individuality of their own, as the study of these poems in their chronological order amply indicates, and the new ebullition of poetic thought of the type of Rabindranath, now seen in the Telugu press, is only of a later date still in its infancy.

What then is the source of this enrapturing poetry of these authors? Why are we led to think that we are reading a Gray, a Thompson, a Wordsworth, or a Keats, when we are reading some of these poems? How have our authors been able to depict the glories of western thought, though they are not themselves masters of the English language? The answer is easy to find. Their poetry is the harmonious blending

of the east with the west;—not that the west is imported wholesale into the east, but that the ideals of the west have been taken to be goal of all natural poetry. A poet is one that feels and says, not he who merely conveys ideas. Of a natural bent of mind, our poets lived and moved and had their being in the natural in Telugu poetry, and by constant thought, and application, by true love and feeling, by life itself with all the currents of its activity, they became the bards of nature and the enjoyers in their souls of a heaven that is the *own* of a poet of nature. If the west gave them the ideals, the east gave them the life their own, and eastern life on the most natural ideals of western poetry is the achievement of their inner experience. Thus have the east and the west harmonised themselves in the inner souls of these famous poets, and the poetry that we see in these volumes is the ebullition of this heavenly harmony that has opened up a new culture for the Andhras.

The passion roused by such life and experience has with these poets grown into a religion. Their *Ekantaseva* not included in these volumes is the most glorious production of the age that through nature spiritualises, and places us before the feet of God, in a heaven that these poets have given to man on earth. This spiritual aspect of natural poetry is not a mere borrowing, but real life, actually felt, and if

nature is uniform, the highest that it can give us whether in Europe or in India cannot but be the same.

The poetry of Venkata Parvateesvara Kavulu is thus the natural poetry of the east and the west, in its best Indianised form. The eastern ideal has here gone a step farther towards the spiritual, while the western ideal has been felt even as an Indian poet can feel it in his most natural Indian way, so as to reach the end that the west has set for it.

With these remarks, I commend these poems to the public and if the reader has seen in them the essential features of western culture as are indicated in these lines, I have no hesitation in saying that a new age has dawned for poetry in the Andhra, *viz.*, the age of Venkata Paravateesvara Kavulu.

T. RAJAGOPALA RAO,

ఓమ్.

కావ్యకుసుమావళి

ద్వితీయభాగము.

వేంకటపార్వతీశ్వరకవులు.

మొదటికూర్పు 500 ప్రతులు.

1924.

సర్వస్వామ్యసంకలితము.] [వెల రు 1-12-0.

వలయువారు :—

మేనేజరు, ఆంధ్రప్రచారిణీగ్రంథనిలయము,

కాకినాడ.

పిఠాపురము.

శ్రీ విద్వజ్జన మనోరంజనీ ముద్రాక్షరశాల.

1924.

ఆ మో ద ము.

"సరసాశ్రయంబైన సురసాలమం దైనఁ గలకంఠి చిగురుటాకులనె చూచు
మధురాభిమతఫల మందారమందైన వలిగాలి కమ్మతావులనె చూచు
సర్వోత్తమంబైన సంతానమందైన నెలఁదేఁటి విరిదేనియలనె చూచుఁ
గామితార్థప్రద కల్పకంబందైనఁ జిలుక తీయనిఫలంబులనె చూచుఁ
గాని సర్వపదార్థసంకలితకావ్య
పారిజాతంబుఁ గని పల్లవప్రసూన
పరిమళమరంద పరిపక్వఫలరసముల
నన్నిటి రసజ్ఞుఁ డొక్కఁడే యనుభవించు."

స్వభావసిద్ధ మగుప్రకృతిసౌందర్యమును గాంచువాఁడు కవి. స్వభావానురూప మగుసౌందర్యమును సృష్టించువాఁడు కవి. సహజసౌందర్యమున స్వాదుమాధుర్యము ననుభవించువాఁడు కవి. విశ్వసౌందర్యవిశిష్టమూర్తియే కవి.

బ్రహ్మసృష్టి యంతయును సౌందర్యమయ మైనదియే. కాని కవిబ్రహ్మసృష్టి సౌందర్యమయ మైనదియు మనోహర మైనదియు నగుచున్నది. బ్రహ్మ కేవలము ప్రకృతిసౌందర్య ప్రదర్శకుఁడు మాత్రమే. కవిబ్రహ్మ ప్రదర్శకుఁడును బ్రబోధకుఁడును గూడ నై యున్నాఁడు.

సౌందర్యము హృదయాకర్షక మైనది. కవిబ్రహ్మ యిట్టి చరమోత్కృష్టసౌందర్యమును సృష్టించి దానిమూలమున మానవహృదయకమలములను వికసింపఁజేసి పవిత్రసౌరభముల నెల్లెడల వెల్లివిరియఁ జేయుచున్నాఁడు. మఱియుఁ దనకావించిన పవిత్రసృష్టిసౌందర్యమునం దనురాగమును గల్పించి మానవ హృదయములనుండి యపవిత్రభావములను దొలఁగించుచు నాతఁడు నిజధర్మమును నెఱవేర్చుకొనుచున్నాఁడు.

కేవలము నీతిని బోధించుటయే కవికృత్యము గాదు. కాని, నీతిబోధకునకును, గవికిని గలపరమోద్దేశముమాత్ర మొక్కటియే. కవి యనినఁ, బ్రిబలశాసకుఁడు గానిప్రభువు; తీవ్రోపదేశకుఁడు గానిదేశికుఁడు. హితచింతకుఁడగుమిత్రుఁడు ను, బ్రియకల్పకుఁడగుబంధుఁడును గవియే. మిత్రత్వశత్రుత్వ ములును, రాగద్వేషములును లేని నిత్యనిర్మలజీవనుఁడు కవి.

కవి తనకవితామృతరససేచనమున నిర్జీవపదార్థములకు జీవకళలను, జీవలోకమునకు దివ్యతేజమును గల్పించుచు జగత్కల్యాణముంగూర్చుపట్టున నీతివేత్తకంటెను, ధర్మబోధకుని కంటెను, మతకర్తకంటెను, దండశాసకునికంటెను, మండలేశ్వరునికంటెను మానవసమాజమునఁ బ్రధానుఁ డగుచున్నాఁడు.

కవిత్వము దైవదత్తమగుదివ్యశక్తి. కావుననే యది నశ్వరంబు లగుపదార్థములకు శాశ్వతత్వమును బ్రసాదింపఁ గలుగుచున్నది. నిత్యమును, నిశ్చలము నగుకవితాశక్తి యొకట

క్షణక్షణపరిణామశీలమును, చంచలమును నగుకాలశక్తియెంత మాత్రమును దనపరాక్రమమును జూపఁజాలదు. సర్వకాలముల యందును, సకలదేశములయందును, సమస్తపాత్రములయందును గవితాశక్తి తనసంపూర్ణాకారమును బ్రవర్తింపఁ జేయుచు సకలంబునకును నిత్యనూతనవికాసముం గల్పించుచుండును.

కవితాగానమునం దమృతమాధుర్యము కలదు. సర్వజీవహృదయసంతాపనివారణకారణం బగునమృతస్వరగానమున సమ్మోహనాకర్షణశక్తులు రెండును మూర్తీభవించియుండును. ఆదివ్యసంగీతశ్రవణమాత్రముననే మానవహృదయకుసుమములు వికసించి ప్రశాంతోదారభావపరిమళములచే విలసిల్లుచుండును. ఆగానామృతరసతరంగములు తమయందుఁ బ్రతిబింబించుచున్నయమృతమయుండగుసర్వేశ్వరునియానందకళలను స్ఫురింపఁజేయుచు దుఃఖమయంబులగుమానవజీవితంబులకుఁ గూడ సుఖానుభవముం గూర్చుచుండును. జగదానందదాయకంబగునమ్మోహనసంగీతమువలన మానవహృదయంబులును, మానవశరీరంబులునుగూడ వినిర్మలవికాససౌందర్యమయంబులగుచుండును.

ఆగానామృతమాధుర్యము నిత్యనూతనమైనది. ఆగానామృతతరంగనినాదము నిత్యానందదాయకమైనది. ఆగానామృతవిమలతేజము నిత్యజగత్ప్రకాశకమైనది. మహర్షియగువాల్మీకి

శ్రీరామనామముతోడను, భగవానుఁడగు బాదరాయణుఁడు శ్రీకృష్ణనామముతోడను, కవిరాజశిఖామణి యగు నన్నెచోడమహారాజు గురుపరమేశ్వరనామంబుతోడను, కవిబ్రహ్మయగు తిక్కన సోమయాజియు, నవీనగుణసనాథుండగు నాచనసోమనాథుండును హరిహరాద్వైతనామంబుతోడను నాకోమలమధుర మోహన గానమునే, ఆలాపించి—ఆలాపించి—యనవరత సాంద్రానందామృతతరంగమాలికలలో మానవహృదయకమలముల నోలలాడించియున్నారు.—ఓలలాడించుచున్నారు.

ఆమధురామృతగానమే కవితాగానపరవశులగు చి॥ మా వేంకటపార్వతీశ్వరుల కాదర్శమైన దని నేను గర్వించుచున్నాను. ఈయిరువురును నా కాత్మీయులు; బాల్యమునుండియు నాకవుల నెఱింగినవారు; నాచనవున మెలంగినవారు. ఇక్కవిద్వయమునందు చి॥ బాలాంత్రపు వేంకటరావునకు "మల్లాము" గ్రామమును, చి॥ ఓలేటి పార్వతీశమునకు "కొమరగిరి" గ్రామమును జన్మస్థానము లై వెలయుచున్నవి. ఈ రెండుగ్రామములును గోదావరీమండలాంతర్గతమగు మా పీఠికాపురసంస్థానములోనివి. వీరిరువురును వరుసగా విక్రమ చిత్రభానువత్సరములయందు జనియించిరి.

షడ్జపంచమములవలె భిన్నైక్యసంబంధమునఁ గలసి, శబ్దార్థములవలె నవినాభావసంబంధమున వెలయుచున్న యిక్కవిద్వయభావసమ్మేళనమూలాధారమునుండి కవితామృతరస

వాహిని వెలువడి నానాముఖములఁ బ్రవహించుచున్నది. చిర కాలమునుండి యాంధ్రలోక మానవముల నందులనుధారస ము నాస్వాదించుచునేయున్నది. ఈసమ్మేళనమే వంగభాషా కవితాసౌందర్యము నాంధ్రలోకమునకుఁ జిరచితముంగావించి నది. ఈసమ్మేళనమే యాంధ్రకవితానల్పకోద్యానవనవాటిక యందు 'ఆంధ్రప్రచారిణీగ్రంథనిలయము' అను సరస్వతీ విలాసమందిరమును నెలకొల్పి వివిధవిజ్ఞానకళలను వెలయించు టకు హేతుభూతమైనది. ఈసమ్మేళనమే యాంధ్రభాషామతల్లికి వినూత్నంబును, మనోజ్ఞంబు నగు 'కావ్యకుసుమావళి' అను నీ "అష్టోత్తరశతపారిజాతప్రసూనసమాలిక" ను సమర్పించినది.

కావ్యకుసుమావళియందు దరవికసితంబులును, బరిపూ ర్ణతావిలసితంబులును, మృదులతాకలితంబులును, బరాగలలి తంబులును, సౌరభోచ్ఛ్వసితంబులును, మరందపరిపూరితంబు లును,బహువర్ణవిభాసితంబులునగువివిధకుసుమములు విరాజిల్లు చున్నవి. వానిసౌందర్యసౌకుమార్యసౌరభమాధుర్యములు స రసజనహృదయాహ్లాదకరవినూత్నసుమనోహరములై యొసలారు చున్నవి. ఆంధ్రభాషాసరస్వతి నధిక భక్తిపూర్వకముగ నర్చిం చుచున్న యిక్కవిశ్రేణియ మనోజ్ఞభావప్రసూనముల క్రమక్రమ పరిణామ మిందు విస్పష్టముగఁ గానవచ్చుచున్నది.

కవితాగానపారవశ్యమున నానందవిహారము గావించు చున్న కవిభావనందనోద్యాన మనందగు నీకావ్యమునఁ బ్రి

ప్రథమమున "అక్షర" కుసుమము గానంబడుచున్నది. ఇందు పదసంపత్తి లలితంబయ్యును విన్నాణంపుఁజిగిబిగి యింకను గుదురుకొనలేదు :—

" ఒక్కటై యొక్కరూపు, నొండొంటిఁ గలసి
వేఱుపోలిక నందుచు వివిధగతుల
వలన వివిధాకృతులఁ దాల్చి వఱలుచుండు
నట్టి యక్షరతత్త్వంబు నరయవశమె."

ప్ర. భా. 4 పుట.

అర్థగౌరవము పరిపూర్ణంబయ్యును విశదంపుమిసిమియింకను నెలకొనలేదు :—

" ఆత్మనిర్వృతికో, పరమాత్మ దేవు
నరయుటకో, పరమాత్మ తానగుటకొ యిటొ
సంతరింపంగఁ దగినవిజ్ఞానమునకు
సాధనం బైన దల్ల యక్షరమ కాదె,"

ప్ర. భా. 6 పుట.

భావసౌందర్యము మనోజ్ఞంబయ్యును బరువంపునెఱతన మింకను విరియఁబాఱలేదు—

" ప్రకృతిజీవులలోన నీశ్వరునివెనుక
నిలువఁబడియున్న మానవకులము నెల్ల
నెలమిఁ బైమెట్టు నెక్కింపఁగలుగుటకును
సాధనం బైన దక్షరజ్ఞానమెకద !"

ప్ర. భా. 6 పుట.

ఈయక్షరగీత మిక్కుటపుఁగవితాకల్పవల్లికి భవిష్యదమృ

తఫలోదయసూచకమగు దరవికసితకుసుమము. ఐనను, దిగంత వ్యాప్తములై జగదామోదదాయకములై శాంతములగునభి నవకవితావిలాససంపూర్ణసౌరభములను వెలయింపఁజాలుపరా గలేశములును, నిత్యనూతనములై నిరంతరాస్వాదమధురము లై నిర్మలములగు శాశ్వతకావ్యానందరసమకరందధారలజాల్వా ఱఁజేయు రసశీకరంబులును నీయరవిరికుసుమమునఁ గానవచ్చు చునే యున్నవి.

“ఎంచఁగారాని శక్తి ప్రపంచ మూఁగు
నేలు వేలుటాపంబు లెల్ల మూసిడు
విమలపదముల నాట్య భాసించుచుండు
మనితమును మాపఁ దోప్పుచు మాధురంబు”

ప్ర. భా. 8 పుట.

అను 1910 సంవత్సరమునాఁటి యీయరవిరికుసుమము 1921 సంవత్సరమునాఁటికి—

“అమృతనూత్న శిశుమృదుల శాంతములతోడ
అమృతపరిపక్వ ఫలగుచ్ఛములతోడ
అమృతరసమాధురీమూర్తివై ననిన్నుఁ
గంటి మోహనాంగీ! సుకవితా కల్పవల్లి!”

ద్వి. భా. 174 పుట.

అను లలితమృదులవికచసురభిళమధురప్రసూనముగాఁ బరిణ మించినది.

ఇఁక దీయఱరగీతముమొదలు గురుభక్తివలయమునుగల పదియాఱుకుసుమములు నించుమించుగ దరవికసితకుసుమమ్ములు

లే యని చెప్పవచ్చును.

పదునేడవకుసుమమగు "చందమామ" పున్నమచంద మామవలెనే గడిదేఱిన పరిపూర్ణవిలసితకుసుమము. ఈ "చందమామ"—

"చెట్లకొమ్మలసందులచెంతఁ జేరి
యారినచిగుళ్ళలో మంచునీరు వోసి
యెన్నియోముత్తియములఁ గాపించుచుండె" ను.

ప్ర. భా. 85 పుట.

మఱియు—

"సరిగ లేఁజిగురాకులసందులందు
నెన్నియోవెండిపూలఁ జేయించుచుండఁ
గనుమఱపి చూడ మింటికిఁ గంటి కొకట
వెండితీఁగ లెన్నెన్నొ గల్పించుచుండె''ను.

ప్ర. భా. 85 పుట.

ఇంతటినుండి కవితాచంద్రిక కవులలేఖినినుండి చెలువంపువెన్నెల వెలయింపఁదొడంగినది. ఈచిన్నెలవన్నెలచెలువంపులేఖిని విమలసుధారసముతో వెలఁదివెన్నెలలను జిత్రించినది; అవ్యక్తమధురస్వరముతోఁ గోకిలగానము నాలాపింపఁ జేసినది; చిత్రగతులచేఁ జిన్నిబిడ్డల

"ఆడుబైటవెన్నెలకుప్పలు... ... ...
"చిట్టిమిరియంబులును జిప్పచిప్పగోళ్లు
చెమ్మచెక్కలు— ... ...'

ప్ర. భా. 73 పుట.

మొదలగు లీలాఖేలనములను బ్రదర్శించినది. మఱియును

ముద్దులొలుకు జిలిబిలిపలుకులతో—

"* * * మాతల్లి! జాబిల్లిఁ జూచినావె * * *
అల్లరులఁజేయ కాటల నాడుచుండు;
మంకుపిల్లలఁ గూడఁడు మంచివాఁడు
బుద్ధిమంతుఁడు కొండపైఁ బోవుచుండు;
చల్లఁదనమిచ్చు వెన్నెలఁ జాలనిచ్చు
నేఁడు నాతల్లి! నినుఁ జూచినాఁడిలందు
బువ్వదినిపెట్టు జాబిల్లి నవ్వునమ్మ!"

ప్ర. భా. 80 పుట.

అను ప్రేమమయియగు తల్లి బిడ్డను బుజ్జగించుమాటలను,

"అమ్మ! యీచిన్నిజాబిల్లి నమ్మనొప్ప?
ఈతనికి బువ్వపెట్టినా నవ్వునమ్మ
* * * * * * *
పోరుపెట్టఁడె కొండపైఁ బోవలేక
భయమువేయదె క్రిందికిఁ బడునొ యేమొ?"

ప్ర. భా. 81 పుట.

అను ముద్దులబిడ్డ ముగ్ధాలాపములను వినిపించినది. కాని—

"రాతిరైనను నింటికి రాక బయలఁ
దెల్లవారినదాఁకను దిరుగుదేమి?"

ప్ర. భా. 82 పుట.

అను నీచిన్నిబిడ్డపలుకులో మాతృప్రేమ కవిగాననగుచున్నాఁడు.

ప్రకృతిరామణీయకసందర్శనమునఁ గవిహృదయ మిప్పటి కింతవఱకు వికసించినది. "చందమామ" మొదలు "* * తేవు" వఱకునుగల నాలుగుకుసుమములు నించు

మించుగా నొకరకములోనివే.

ఇరువదియొకటవకుసుమము ప్రణయకోపము. ఇది పరిపూర్ణవికాసమృదులతాకలితము. ఇందుపోతనామాత్యునిశబ్దార్థసమ్మేళనసౌందర్యమును, ముక్కుతిమ్మనార్యునిరసభావసమాకలనప్రాచుర్యమును బొడసూపుచున్నది. రాధాకృష్ణుల యీచిన్నసంఘటనమున వారిస్వరూపస్వభావములతోఁ బ్రణయకోపతత్త్వము మనోహరముగా వెల్లడింపఁబడినది.

" ఎదురుకొనుకొలందిని గోప మెచ్చుచుండు
నెడసిచనుకొలందిని ప్రేమ హెచ్చుచుండు"

ప్రి- భా. 101 పుట.

అని ప్రణయకోపతత్త్వమును గవులొక్కమాటలో నిర్వచించియున్నారు. బాహ్యప్రకృతి సహజసౌందర్యమును, భావనాప్రకృతి సంసృష్టసౌందర్యము నిందు హృదయంగమముగఁ బ్రదర్శింపఁబడినవి.

ఇందు గవితాకన్య, యలరుమొగంబునఁ జిఱునవ్వొలొలుకుచుండియును వాలికచూపుల నెలయించుచున్నట్లును, మనసువిచ్చి ప్రేమమధురభావమును వెలువరించుచుండియును బలుకరింపకయున్నట్లును, మనోహరోచితవసనాలంకారవిభూషితయై హొయలుమెఱయ నెట్టయెదుట సాక్షాత్కరించియును కవులకునించుక యెడముగ నిలిచియున్నట్లును దోఁచుచున్నది.

దీనితరువాత " మక్షికము, భాగ్యము, ఆత్మసఖుఁడు "

అను మూఁడుకుసుమములు గలవు. ఇరువదియైదవకుసుమము రాజభక్తి. ఇది మనకేలికయగు జార్జిసార్వభౌముని భారతరాజ్యపట్టాభిషేకశుభసమయమునం దర్పింపఁబడిన ప్రభుభక్తిసూచకమగు కుసుమరాజము. ఇందుఁ బ్రభుప్రకృతుల యన్యోన్యానుబంధావశ్యకతంగూర్చిన యభివర్ణనము వెలయుచున్నది.

26, 27 కుసుమములు కవికావ్యగీతములు. ఇప్పటికిఁ గవులకు సుస్థిరాదర్శ మేర్పడినది. కవితాసరస్వతిసుప్రసన్నవదనముతోఁ, బ్రేమపూరితహృదయముతో, నమృతమధురవచనములతో "కవీంద్రా!" అని పరమానుగ్రహమునఁ బలుకరింపఁ బ్రారంభించినది; ప్రకృతిరామణీయకమును బ్రదర్శించుచుఁ బ్రకృతిరహస్యములను వెల్లడించుచుఁ, బరతత్త్వజ్ఞానము నుపదేశించి—

"విమలనవనీతమృదులశబ్దములఁగూర్చి
రమ్యభావప్రబోధకార్థములఁగూర్చి
* * * * *
మహితమై మానితంబైనమననుతోడ
దివ్యమై ధీయుతంబైనదృష్టితోడ
* * * * *
భావముగరంచు దృశ్యకావ్యములనైనఁ
జవులఁబుట్టించు శ్రవ్యకోశములనైన
మహితగతి వ్రాయుమా! వ్రాయుమా! కవీంద్ర!"

ప్ర. భా. 158 పుట.

అని హెచ్చరించుచుఁ గవితాతత్త్వమును బ్రబోధించినది.

మఱియు—

"ప్రకృతి నీతోడునీడయై పలుకుచుండె
స్వస్థచిత్తత గలదం తెచాలునీకుఁ
గావ్యనిర్మాణమునఁ బరికరములరసి
చూచుకొనసేల ? కవితనీసొమ్ముకాదె ?"

ప్ర. భా. 159 పుట.

అని యనుగ్రహించి ప్రకృతిని వశవర్తినింగావించి యుత్సాహముం గల్పించి

" జగతి నీమాటమీఁదుగా జరగుచుండు
జగతి నీచేత సస్వర్థమగుచునుండు
జగతి నీచూపుత్రోవనే చనుచునుండు
జగతి ధన్యుండనఁగ నీవె సత్కవీంద్ర !"

ప్ర. భా. 164 పుట.

అని యాశీర్వదించినది.

ప్రేమస్వరూపిణియు దివ్యతేజోమయియు నగునాదేవి మూర్తి సాక్షాత్కారసుప్రబోధశుభాశీర్వాదమహిమవలన నే తత్కవిద్వయవిజ్ఞాననయనచతుష్కము వికసించి

" అరసిచూడ నిరర్థకమగునయేని
నక్షరసమష్టియే పదమనఁగరాదు ;
లోకహితలక్షణయుతంబు గాకయున్నఁ
బద్యగద్యాత్మకంబె కావ్యంబుగాదు ;
ఉచితగతి రసభావంబులొప్పకున్నఁ
గవులు వ్రాసినదంతయుఁ గవితగాదు "

ప్ర. భా. 170 పుట.

అను సత్యమును గ్రహింపఁజాలినది. ఇంతటినుండి కవితాకుసుమములకు భావసౌరభ మభ్యుదయింపఁదొరఁకొనినది.

28, 29, 30 కుసుమములలోఁ ప్రేమతత్త్వనిర్వేదకాతుకభావములు గుబాళించినవి.

31 కుసుమము రాధ. ఈచిన్నికుసుమమునందుఁ ప్రేమతన్మయ మగుకవిహృదయములోనియీశ్వరహృదయపరిశీలనలాలసత యనియెడిసౌరభతరంగము తుఱంగలించినది.

"అందమునకును ప్రేమింతువా మహాత్మ!" అని—

ప్రి. భా. 180 పుట.

32 కుసుమము ప్రికృతిప్రిబంధకర్త. ఇది భగవల్లీలల ను గానముచేయునత్యుత్తమగీతములజాతిలోనిది. ఇందుసరస్వతీసదుపదేశమహిమంబున సంపూర్ణవికాసముంగాంచిన కవిహృదయము బాహ్యప్రకృతి నతిక్రమించి, భావనాప్రకృతి నుత్తరించి, దివ్యపథము నధిగమించి దివ్యతేజస్సందర్శనేచ్ఛాపారవశ్యమున :—

"దేవదేవ ! మహాత్మ! త్వదీయదివ్య
భావబోధకవిశ్వప్రబంధమందు
నెచట శ్రీరామ చుట్టితి వెచటఁ జిత్త
గింపవలె నని వ్రాసి ముగించినావు ?"

ప్ర. భా. 180 పుట.

అని యుచ్చైస్స్వనంబున దివ్యగానముం గావించినది. ఈమధురకవిగానమున విశ్వమంతయును "ఎప్పటికప్పుడే యభినవ

మును, నతిమనోహరమును, సురసాశ్రయమును, సత్యమును, సార్థకమును, సమధికమును, సర్వజనసమ్మతమును, సలలితము" నగుమహాకావ్య మైపోయినది. అవిశ్వమునకుఁ గర్తయగు "దేవతాసార్వభౌముఁడు" సమానాధికరహితుఁ డగు "కవిరాజచక్రవర్తి" యైపోయినాఁడు.

కవిచక్రవర్తిమహిమ కన్నులఁ బడినంతనే మనకవిద్వయము నుండి :—

"మేము నీకృతిఁ జూచుచున్నాము గాని
మేముఁ దన్మయలీల నున్నాము గాని
తెలిసిన ట్లుండి యేమియుఁ దెలియకుండెఁ
దెలియ కుండియు నంతయుఁ దెలిసినట్లు
నటనమును జేయుచుంటి మనాథనాథ"

ప్ర. భా. 184 పుట.

అనుతమయల్పజ్ఞతాదైన్యసూచక మగుప్రార్థనాగానము తారస్వరమున మిన్నుముట్టినది. ఆయావేశములోఁ గవులయహంభావావగుంఠనము తొలఁగిపోయినది. సత్యతత్త్వము చక్షుర్గోచర మైనది. అప్పుడు :—

"నేను దరియించుతెరు వనునియతి గాని
యాత్మశక్తిని బ్రకటించునాస గాని
లోకములు మెచ్చునసెడిలోలుపత గాని
నాకు యశ మబ్బు నని చింతనమునఁ గాని
యర్థసంగ్రహణాపేక్ష నంది గాని"

ప్ర. భా. 184 పుట.

మహాకావ్యమును రచియింపు"మని "సచ్చిదానందమూర్తి" యగు "కవిరాజచంద్రుఁడు" కవుల కాదర్శకుఁడైనాఁడు. ఆ యాదర్శమే పరమోద్దేశముగాఁ గవు లప్పటినుండియిప్పటివఱకు నామనోహరగానమును సరసగతుల నాలాపించుచునే యున్నారు.

ఏమహాకావ్యమును రచియించునప్పు
డామహాకావ్యకర్తపై ననుపమాన
శక్తిగా రసదీప్తిమముల్ ప్రసరించుచుండు
సదిగదా యుక్తమూర్తియు సైసనుకృతి !

ప్ర. భా. 188 పుట.

ఈవిధముగా నీముప్పదిరెండవకుసుమము సంపూర్ణపద దళవికాసంబును, సరసార్థసౌందర్యమార్దవంబును, రుచిరాలంకారపరాగలాలిత్యంబును, మనోజ్ఞభావసౌరభోచ్ఛ్వాసనంబును గాంచి విరాజిల్లుచున్నది.

దీనితరువాతఁ దొమ్మిదికుసుమములు సరసకవితాగానమును సాగుచున్నవి. 42 కుసుమము గోగీతము. ఇది యనంతామాత్యునిభోజరాజీయములోనికథ ననుసరించి బాలురకును వేద్యమగునట్టిసులభశైలిని వ్రాయఁబడినది. 43 వకుసుమ మగులక్ష్మీవిలాసము శుక్రవారవ్రతకథ ననుసరించి వ్రాయఁబడిన హృద్య మగుచిన్నరూపకము. ఇవి రెండు నానందదాయకములుగఁ గానంబడుచున్నవి.

ద్వితీయసంపుటమున ఇఱువదియైదుకుసుమములుగలవు.

ఇవి వికాసాదివిమలగుణవిశిష్టంబులును, బరిమళమరందరస పరిపుష్టంబులు నై యున్నవి.

ఇందు గవులకవిత మనోహరపరిపాకమునకు వచ్చి ప్రోఢతనము గానుపించుచున్నది. కవులకు భాషాజ్ఞానము క్రమాభివృద్ధిం గాంచినది. ఉచితములగుమధురపదములు లేఖన్యగ్రమున విచ్చలవిడి సరసగతుల నటనముచేయుచున్నవి. అర్థంపుసొంపులమృతమధురంబులై నవరసంబులఁ జిలుకరించుచున్నవి. భావము లుదారములై హృదయముల నాకర్షించుచున్నవి. శైలి ధారాళమై గంగావాహినింబోలి సహస్రముఖములఁ బ్రవహించుచున్నది. ఈవిధముగా "అమృతసురభిళమృదులతాంతములతోడ, అమృతమధుపక్వఫలగుళుచ్ఛములతోడ, అమృతరసమాధురీమూర్తి" యైనకవితాకల్పవల్లి యిక్కవులకుఁ బెరటికల్పకమైనది.

II

ఇందుల యొక్కొక్కకుసుమమును బ్రత్యేకముగ విమర్శింపఁదగియున్నను గావ్యముకంటె విమర్శమే విపులమగునను వెఱపున నింక నిక్కావ్యస్వరూపస్వభావాదులను గూర్చి సమష్టిసమాలోచనముం గావించెదను.

ఇందు శైలి, రీతి, నిర్మాణము మొదలగువానిలోఁ

చార్వాకవుల మేలిపోనవలసిన కళలు గానంబడుచున్నను గావ్యపద్ధతిమాత్రము మనయాంధ్రభాషకు నూతనమై వెలయుచున్నది. పురాణేతిహాసములయందును, నిబంధనములననుసరించిన ప్రబంధములయందును బురనగాదివర్ణనములు గానంబడుచున్నవి గాని యీపద్ధతిననుసరించినవి మనభాషయందు మృగ్యములై యున్నవి.

దేశకాలపాత్రములననుసరించి సాంఘికనైతికరాజకీయాది వివిధవిషయములయం దభిరుచులు మారుచున్నట్లే కవితయందును మార్పులు గానంబడుచుండును. వేంకటపార్వతీశ్వరకవులు కాంగ్లేయభాషాపరిచయము లేకపోయినను బాశ్చాత్యవిజ్ఞానవాతావరణముగల ప్రకృతి నాశ్రయించి వీరిసహజప్రతిభ పాశ్చాత్యపద్ధతిని బ్రాన్సుకళయందుం గూర్చి యీనూత్నకావ్యమును సృష్టించినది. ఆంధ్రభాషయం దీదృశకావ్యసృష్టి కిదియే ప్రథమంబైనను మనోహరాకృతిం దాల్చియున్నది.

వీరికవితాకన్య తేజముగం బ్రకృతిలోని మనోహరపదార్థములనే సందర్శించుచుండును. ఒకప్పుడు పసిండి 'పంజర' ములకడ నొయ్యారముగ నిలిచి చిలుకలను బలుకరించుచుండును. 'వసంతకోకి'లలయవ్యక్తమధురగానములతో గానముసేయుచుండును. పున్నమ "చందమామ" వెన్నెలలకు వన్నెలు దిద్దుచుండును. ప్రభాతవాతపోతములు నుయ్యెల లూచుచుండును. "ఆనందమందిర"ముల మెలంగుచు విందులుగూర్చుచుం

ము. "చుక్క"ల చక్కందనము లెక్కించుచుండును. "మల్లెపూవు"ల జడవల్లుకొనుచు, "జలజమాలిక"ల గళమున సవరించుకొనుచు, "వసంత"డోలికల నుయ్యెల లూగుచుఁ "కలువకన్నె"లతోఁ గలసిమెలసి "విహంగవిమానము"ల విహరించుచు వివిధగతుల "లక్ష్మీవిలాసము"ను నెఱపుచుండును.

కాని, ప్రకృతిసౌందర్యమును దిలకించుపట్టున వీరి కవితాకన్య యప్పుడప్పుడు ముగ్ధయై పై మెఱుంగుల కాసపడి పదములఁ బదిలపఱుచుకొని రంగులు వెట్టుకొనుచు మెఱుఁగుసొమ్ముల మేనునిండించుకొనుచు, నడకల కొయ్యారము నలవరించుకొనుచు దిద్దుకొనుచుండును. చిన్నభావమునుగూడ నొక్కొకయెడ సహజముగ వెల్లడింపక ముద్దులొలుకుపలుకులతో ముఱిపంపుగతులతో వివిధరీతుల విస్తరించి యాలాపించి గానముచేయుట యిక్కవితాకన్య కలవాటు. మోహనప్రకృతిసౌందర్యమునకు ముగ్ధయై, ప్రకృతితత్త్వాన్వేషణమున నిమగ్నయై, సర్వేశ్వరసాక్షాత్కారలీలానుభవలాలసయగుచున్న యిక్కవితాకన్య మానవప్రకృతినిగూర్చి గానముసేయుట మఱచిపోయినట్లగపడుచున్నది. దానంజేసి రసానుభవప్రకటనమే కాని రసోదయకల్పన మంతగా వికసింపలేదు. ఇక్కవితయందు భావము సహజమైనను, సత్యమైనను, పవిత్రమైనను, ఆవేశపూరితమైనను, మృదుమధురపదార్థసంఘటితమైనను నచ్చటచ్చటఁ గొంతవఱకు గభీరయవనికాభ్యంతరమునమఱుఁగుపడియున్నది.

వీరికవితలోని ఛందోవ్యాకరణాదివిషయములు పూర్వాంధ్ర కవుల నియమములకు భిన్నములై యున్నను నుత్తరాంధ్రకవుల ప్రయోగములకు సరిపడుచున్నవి.

ఇందులకవిత్వము చాలవఱకు ధ్వని ప్రధానముగా నున్నది. ఇక్కావ్యకర్తలు ప్రణయసౌందర్యలీలామయియగు ప్రకృతిని ప్రేమించుచు, ధ్యానించుచు, నారాధించుచుండగా నిత్యపరిచితమైన యాసహజప్రకృతి భావనాప్రకృతిలో విలీన యగుచున్నది. ఆబాహ్యభావనాప్రకృతులసమ్మేళనమున :— "వెలఁదివెన్నెలతేటలో వెన్నపూస" వెలువడుచున్నది. "బాలభానునికరములఁ బసిఁడిచేరు" పట్టువడుచున్నది. "కొమ్మనెమ్మనిచాయలోఁ గుందనమ్ము" కొమరుమిగులుచున్నది. "కల విహంగమరుతముల గానలహరి" కలకలలాడుచున్నది. ప్రకృతి ప్రతిబింబమనందగు భావనాప్రకృతిలోని వీరి "కవితాకల్పవల్లి" యందును "పుట్టుమున్నిటిఁగడవంగఁబెట్టు పట్టుగొమ్మ"లును "ధర్మార్థకామమోక్షములునాల్గునక్షరాకృతిం"గన్న "యాకు లు"ను "అమృతసురభిళమృదులతాంతము"లును "జన్మజన్మాంతరోగ్రవాసనలుడిందు" "దివ్యసుమపరీమళ" ములును, "అమృతమధుపక్వఫలగుళుచ్ఛము" లును, "శృంగారరసనవకం బనంతరసమయతఁ గాంచిన" ఫలరసమును గానవచ్చుచు భావసృష్టిని బ్రస్ఫుటము సేయుచున్నది.

అగోచరమగుభావమునకు మనోహరాకృతిం గూర్చుప

పలచేత వసుమతీవలయంబు నవరత్న
వలయంబుగా నిడ నలచువారు
భారతిఁ దమవాఙ్ముఖసిఁడిమాడువులోన
నిలువేల్పుగా నిల్పఁదలఁచువారు
సణిమాదిగంబముణిహారమ్ము లంగమున
హారంబుగా నిడఁగోరువారు
వెలయు మాకృతి చనుఫ్రుఁడు, శినుఁడు,—’’

నన్నెచోడదేవుఁడు.

“ ఒకటొకఁడొని చింతి నిశ్చలయుక్తిఁ జేర్చి
మాఁటి నాక్రంపుఁ గదుపద్యములుగఁ జేసి
రసోచితిసంగత్ని యాతంత వెలిఁగి రోడు
కడిచి పద్గించువాఁడు వివేకఘనుఁడు—’’

* * * * *

“ పదుమూర్తి... ముగ్ధమునవసంబునైఁ బాటి
తిప్పటస్తు నునుఁగాంతి తీపుఁ గోరిలు

* * * * *’’

“ కదుకాగసము వొంగి తొలఁగడుచాడ్పున
శశిరేఖ నవ్యరూపంబు బాలువాలి

* * * * *’’

“ గులిగ్గొనపలుకున సెలసిన లోకగ
త్తెలు మసంగ గళంబు చాయ దోఁప

* * * * *’’

“ * * * తోడి, పూసి, కట్టి, పన్ని—’’

తిక్కనసోమయాజి.

సీ. "తొలుకారుమెఱుఁగులతోఁటలో నాడెడు
రాయంచకొదమతో రాయఁజాలి
ఇరులబండారంపుటింటికిఁ బెట్టిన
బండుమల్లెలకోటఁ బోర గెలిచి
బలుమంచుఁ గంబాల బలసి రాఁ జుట్టిన
క్రొత్తమంజిడి బాగుఁ గొఱఁత చేసి
పాలవెన్నురువుగుబ్బలిమీఁద నెలకొన్న
నిండువెన్నెలముగ్గునిగ్గుఁ జెఱిచి
జడలఁ గ్రొన్నెల, మెడఁ బాఁపసరము, దొడలఁ
బొడలతో, లేన వెలిమిడిపూఁత మించఁ
బొడమి వ్రేఁజెనిముండటఁ బొడవుసూపెఁ
బొడువులందెల్లఁ బొడుపైనబోటువేల్పు."

నాచనసోమనాథుఁడు.

ఇక్కవులు దివ్యప్రణయలీలావిలసితమగు "ఏకాంతసేవ" అను నొకయపూర్వపద్యకావ్యమును, "శ్రీరామరాజసీతి" అను నైతికపద్యకావ్యమును బదివేలపుటలకు మించిన వివిధగద్యకావ్యములను రచించి యాంధ్రలోకమున భాషాభిమానుల యాదరమును గాంచియున్నారు.

విశేషముగా వేంకటపార్వతీశ్వరులు తమకవితావల్లికలను నలుదెసలఁ బ్రాఁకించుచు "పొన్నపూఁగొమ్మను బొగడయున్నదికాదు, పొగడయేయున్నదో పొన్నపూఁగొమ్మ, ఊహింపరాకుండ నొక్కటినుండి, యిరువురిపరిమళంబిదియిదియనుచు విభజింపరాకుండ విలసిల్లుచుండి—గానమును శ్రుతియుంగల

సిన సరసమోహనకలస్వనముంబోలి, రాగమును గళమును గలసిన శాంతసుందరవిలాసముంబోలి, స్వరమును లయయుఁ గలసిన సురుచిరామోదవిస్ఫురణంబోలి, భావమును ధ్వనియు నుగలసిన నవనవానందవైభవముంబోలి "కవితాపురాణిని" దమచూపులోఁ బాపఁగాఁ జేసికొని సమస్వరమున గానము సేయుచు,

"కవితామృతాబ్ధిలోఁ గల్పప్రసూనముల్
తేనెచిందకయుండఁ జేర్చి తెచ్చి
జ్ఞానవల్లికలలో స్వర్ణపుష్పంబులు
చెలువుగందకయుండఁ జేర్చి తెచ్చి
గానసరసింటిలోఁ గనకారవిందముల్
పుప్పొడిచెదరకుండఁ బొదివి తెచ్చి
ఆనందవనములో నమృతలతాంతముల్
పత్రములో స్రుక్కకయుండ దాఁచి తెచ్చి"

ఆంధ్రకవితాసరస్వతికి 'అమ్లానపూజాపుష్పహారము' గను,

"తిన్నని సన్నని తెల్లని యెసలేని
మొగ్గలలోనుండి నిగ్గుఁదీసి
చక్కని చిక్కని సరిలేని కమ్మని
పూవులలోనుండి ప్రోవుఁజేసి
కలుగని నలుఁగని వెలలేని తీయని
తేనియలోనుండి తేటఁదీసి
కలఁగని తలఁగని వలిలేని తొలిలేని
చిగురాకుదొన్నెల సేకరించి—

సకలసవితావిలాసరసాయనమును ప్రేమరసమునఁగూర్చి యాంధ్రలోకమునకు 'అమృతపానీయము'గను నర్పించియున్నారు—అర్పించుచున్నారు. ఇంకను వీర లనేకోత్కృష్టమధుర కావ్యరచనలచే నభివృద్ధిఁ గాంచుచు, దీర్ఘాయుష్మంతులై, యితోనేకయశస్వంతులై వెలయుచుండునట్లు పరమేశ్వరుఁ డనుగ్రహించునుగాక యని యానందపూర్వకముగ నాశీర్వదించుచున్నాను.

సీ. సకలజీవానందసంజీవనము లైన
యమృతధారాప్రవాహములతోడ
సర్వార్థసముదారసంపత్ప్రదము లైన
కమనీయగతివిశేషములతోడ
అతిలోకపావనశ్రుతిమనోజ్ఞము లైన
కలకలధ్వనితరంగములతోడ
సుశ్లోకమాధురీపుప్రసన్నము లైన
శాంతలీలావిలాసములతోడ
పృథివిఁ దనియించుగోదావరీస్రవంతిఁ
గాంచి పులకించి తపము ఫలించె ననుచు
స్వాంతమునను బ్బు గౌతమసంయమీంద్రు
సమ్యగామోదవిభవంబు సంస్మరింతు.

పిఠాపురము.
5-10-1924.

నడకుదుటి వీరరాజు.

విషయసూచిక.

ద్వితీయభాగము.

పుట.

ఓమ్.

కావ్యకుసుమావళి

ద్వితీయ భాగము.

సమర్పణము.

సీ. ననుఁ బ్రోవు మనుట యేనాఁటివాఁడుకమాట
విశ్వరక్షకుఁడగు విభునిచెంత
దాసుఁడ ననుట పెద్దలనాఁటిమర్యాద
భక్తపాలకుఁడగు ప్రభునిచెంత
సిరుల నిమ్మనుట యాశ్రితజనాభ్యాసంబు
సర్వప్రదుండగు స్వామిచెంత
నావాఁడవనుట సనాతనాచారంబు
సకలాత్ముఁడైన యీశ్వరునిచెంతఁ
గాన నోదేవ! నీసేవఁ గాంచుకంటెఁ
గోరి నీకాత్మ నర్పించుకొనుటకంటెఁ
గామితార్థంబు లింక మాకేమి గలవు?
సత్కృపాధామ! దేవతాసార్వభౌమ!

(5—8—1923.)

45 వందనము.

సీ. శ్రీమూర్తిఁ దనమూర్తిఁ జిత్రగించెడివేళ
సిద్ధసంకల్పంబు సెందువేళఁ
జిన్మయాకారంబు చిత్రితంబగువేళఁ
బంచభూతములు నర్తించువేళఁ
బ్రహ్మాండంబులు ప్రసవంబులగువేళ
బహురూపములు కానఁబడెడువేళఁ
బరివిమలానందంబు ప్రకృతి కబ్బెడువేళ
నఖిలంబునకుఁ బురుడైనవేళ
వేయిచేతుల సృష్టిగావించువేళ
నన్నియును దానయై దేని నంటకుండ
విశ్వకారణమూర్తియై వెలుఁగుచుండు
వరదుఁడగునీశ్వరునకు మావందనములు.

సీ. ఘోరశార్దూలముల్ గుయివెట్టునడవుల
మృగకదంబములకు మేపుసూపి
ఆకొన్నబకములు పైకొన్నకొలఁకులఁ
జలచేపలకు మను తెఱఁగుసూపి
ఖరనఖశ్యేనముల్ దిరుగునాకసమున
వరకపోతములకుఁ దెరువుసూపి

దారుణాపాయములు దరికొన్న జగమునఁ
బొదలుజంతువులకు బ్రిదుకునొసఁగి

గీ. సకలజగములఁ బ్రేమైక శాసనమునఁ
బాలనముసేయు జగదేకపాలకునకు
భక్తచింతామణికి సార్వభౌమమణికిఁ
బ్రేమమయజీవమణికిఁ బ్రణామశతము.

సీ. భూతజాలంబు లుప్పొంగిపోవుచునుండ
భువనంబు లణువులై పోవుచుండ
గగనభూచరసృష్టి గగ్గోలుపడుచుండ
రవిచంద్రతారకల్ రాలుచుండ
భవరంగమున నాశపటము జాఱుచునుండ
హాహావిరావంబు లగుచునుండ
జీవచైతన్యంబు చివికిపోవుచునుండ
నఖిల మేకార్ణవంబగుచునుండఁ
బ్రకృతి దుస్సహ మగునట్టి ప్రళయవేళ
నఖిలసంక్షోభముం గాంచి యవనిఁ గాంచి
తన్నుఁ దాఁ గాంచి యానందతాండవమున
మగ్నుఁడగు నీశ్వరునకు నమస్కృతంబు.

సీ. కరుణామృతము వోసి పరమాదరమున లా
లించి నిత్యంబుఁ బాలించుతల్లి

ప్రేమామృతము చిల్కి ప్రియతమపదము రూ
పించి నిత్యంబుఁ జూపించుతండ్రి
జీవామృతం బిచ్చి చిరతరారోగ్య మం
దంచి నిత్యంబు సంధించువెజ్జు
జ్ఞానామృతము నూపి యానందవార్ధిఁ గీ
లించి నిత్యంబుఁ దేలించుగురువు
నగుచు జీవుల నిత్యంబు ననుసరించి
నేయిగన్నులఁ గని మేలు చేయుచుండు
సర్వలోకాశ్రయుండైన సర్వమయుని
వత్సలత్వంబునకు నభివాదనములు.

5. హాలాహలమునైన నఱచేత నిమిడించి
యారగింపఁగఁజాలు నట్టిశక్తి
యశనిపాతమునైన నడుగుదప్పక నిల్చి
తలయెత్తి యెదిరింపఁ గలుగుశక్తి
కాలపాశమునైనఁ బూలమాలికవోలెఁ
దేజరిల్లఁగఁ జేయు దివ్యశక్తి
ప్రళయానలమునైనఁ బండువెన్నెలఁబోలెఁ
బరిణమింపఁగఁ జేయు భవ్యశక్తి
సాధువులకుఁ గటాక్షించు సర్వశక్తి
సర్వసమవర్తి శాశ్వత సత్యమూర్తి

సర్వభూతదయాంపరచక్రివర్తి
చరణకమలంబులకు నమస్కారశతము.

(18-2-1923.)

---

46 కవిద్వయము.

సీ. సమసూత్రవీణాద్వయమునుండి యేకమై
మొఱయునాదంబు నేర్పఱుపనేల ?
సమజాతిపుష్పద్వయమునుండి యేకమై
విరియునెత్తావి నేర్పఱుపనేల ?
సమరూపదీపద్వయమునుండి యేకమై
మెఱయుతేజంబు నేర్పఱుపనేల ?
సమవేగలహరీద్వయమునుండి యేకమై
పారునీరంబు నేర్పఱుపనేల ?

నియతసమభావగతిఁ గవిద్వయమునుండి
యేకమై తోఁచు కవితారసైకమూర్తిఁ
దలఁపులో నిల్పి యెన్నఁగా వలయుఁగాని
వేఱుసేసి కనుంగొన గోరనేల ?

క. ఫలరసము పంచదారం
గలసి రసాయనము గాఁగఁ గైకొని రుచులం
దెలియవలెఁగాక, తెలిసియుఁ
దెలియనితర్కముల వానిఁ దేర్పఁగనేలా ?

క. శరదాగమంబు, జ్యోత్స్నా
కరపులకితయామినియును గలసిమనోమం
దిరమోహనమై మెఱయఁగ
నిరువంకలఁ దరతమంబు లెఱుఁగఁగనేలా ?

సీ. గాన మాతనిది, చొక్కంబైన శ్రుతి నాది
సరసమోహనకలస్వనము మాది
రాగ మాతనిది, తోరంబైన కళ నాది
శాంతసుందరవిలాసంబు మాది
స్వర మాతనిది, విభాసురమైన లయ నాది
సురుచిరామోదవిస్ఫురణ మాది
భావ మాతనిది; జీవంబైన ధ్వని నాది
నవనవానందవైభవము మాది

చోద్యముగఁ బాడు నాతండు చూపులోనె
పట్టియాడెద నేఁ గనుపాపలోనె
యేపుగా రూపుగాఁ దోఁచు నింతలోనె
చూపులోఁ బాపమై కవితాపురాణి.

(19-10-22.)

---

47 వసంతాంకము.

అమలగానంబు, మలయాచలానిలంబు,
చెలిమొయారంబు, ఫలరసం, బలరుఁదావి
యరయ నేకైకకరణక్రియములె కాని
సకలకరణమనోజ్ఞంబు సుకవికవిత.

జగతి వడఁకించుచలిగాలిఁ జల్లపఱచి
దెసల మాయించుపొగమంచుఁ గసిమసంగి

మొరడుమ్రాఁకులఁ జిగురాకు మొలవఁజేసి
మూకకోకిలఁ గలకంఠముగ నొనర్చి
సుప్రసన్నప్రభాతవిస్ఫూర్తితోడ
సుమధురవిహంగకలకూజితములతోడ
సురుచిరారామవరలతాతరులతోడ
సురభిళోత్ఫుల్లకుసుమమంజరులతోడ
సరసపరిణతఫలగుళుచ్ఛములతోడ
సరసిజామోదకాసారసమితితోడ
సలలితశ్యామశాద్వలస్థలులతోడ
సదమలాశాదిశావకాశములతోడ
సకలజీవోత్సవంబుగా స్వర్గమట్టు
లవని నలరించునివ్వసంతాగమముఁ
బువ్వుఁదోఁటల విహరించు పువ్వుఁబోండ్ల
తనువిలసనంబు నొయ్యారితనముఁ జూచి
మలయగిరినుండి తామరమడుఁగునుండి
మెల్ల నేతెంచుకమ్మతెమ్మెరలఁ జూచి,
వలపు లొలికించుపూవుగుత్తులు సలింప
మురిసి తూఁగాడు కుసుమవల్లరులఁ జూచి,
యలరుఁదేనెలఁ గడుపార నారగింప
జుమ్మనుచుఁ బోవు నెలదేంట్లసొగసు చూచి,

సకలజీవలోకంబును సంతసమున
నలరి యానందతన్మయం బగుచునుండఁ
జిన్న ముండినఁ గొండంత సేయువాఁడు
విగ్రహము లక్షరములతో వేయువాఁడు
చెలువముం జూచి భావంబుఁ జెప్పువాఁడు
జగతిఁ గవితను జూపింపఁ గలుగువాఁడు
చూచి యూరక యుండునే సుకవివరుఁడు !—

* * * *

సుమధురమనోజ్ఞ మాసవసంతవేళఁ
బూర్వశైలంబునను బ్రొద్దుపొడుచువేళఁ
బెలఁగి చెందామరలు వికసించువేళఁ
బ్రకృతి రమణీయమూర్తియై నటులు వేళ
భావ ముప్పొంగఁ జేయు బ్రభాతవేళ
బాలసూర్యుని మృదుకరజాలకలనఁ
గనుల మోహయింపఁగల రంగములతోడఁ
గుతుకముం గూర్చు నిండిన కొలనియందు
విచ్చుచుండిన తామరవిరులసరుసఁ
గుసుమసుకుమారమూర్తి యా కోమలాంగి
నిలిచి పూవులఁ గోయఁగాఁ దలఁచుచుండి
యంతలోఁ గోకిలారావ మాలకించి

కోయఁదలఁచినపూవులు గోయకుండ
సొగసుగులుకంగ నిట్టె నెమ్మొగము మలచి
చిత్త మలరంగ నొక్కింత సేపు సూచి
యట్టె పరికించి నిలువుసీరైనయట్లు
పోఁతవోసిన బంగారుబొమ్మయట్లు
నిలువఁబడిపోయినప్పు డన్నెలఁతరూపుఁ
గవి యెవండైనఁ గాంచుట గలిగెనేని
నిలిచి పారంబుముట్ట వర్ణింపకుండ
నొక్కలాగున నూరక యుండఁగలఁడె ?
అగపడినదెల్ల రసమయం బైనయట్టు
లవనియంతయు స్వర్గమేనైనయట్లు
సుకవి మధుమాసమును జూచి చూపుచుండఁ
గవులకు వసంత మన నెంతకౌతుకంబొ ?

* * * *

వెలఁదివెన్నెలఁ దేటలో వెన్నపూస,
బాలభానునికరములఁ బసిఁడిచేరు,
కొమ్మనెమ్మేనిచాయలోఁ గుందనమ్ము,
నసుఁగుటెల్లాలిపలుకులం దమృతరసము,
చానచెంగావిమోవిపైఁ దేనెచుక్క,
కలవిహంగమరుతముల గానలహరి

కానఁబడనేర్చునే యెక్కఁనవి కేకాక !

*　　*　　*　　*

అవనిపైఁ గల్గు నఖిలవస్తువులఁ జేర్చి
మధురవర్ణంబులను గూర్చి మధురగాన
కలన మధురామృతరసంబుఁ జిలుకరించు
సరసకవిచంద్రులకు నమస్కారశతము.

(2-1-16.)

48 అనుగ్రహము.

అసదృశమనోజ్ఞఖేలనాయత్తు లగుచు
నఖిలబాలకుల్ విహరించునట్టివేళ
నలరునెత్తావులను మోచునలపుఁ తోడ
మెల్లఁగాఁ బిల్లవాయువుల్ మెలఁగువేళ
జగమునకు నూత్నరాగంబు సంతరించు

మెలపుతో సంజకెంజాయ లొలయువేళ
ఘనతరానందకలకలధ్వనులతోడ
నఖిలఖగములు నెలవుల నందువేళఁ
గందులఁ దలంచుకొనుచు వేగంబుతోడ
నాలమందలు గృహముల కరుగువేళ
వేఁడివేలుపు విరతికై వెడలువేళఁ
బ్రివిమలానంద మిచ్చుదీపాలవేళ
నొంటిగాఁ ద్రోవనడచుచు నున్ననాకుఁ
దావకీనపవిత్రసందర్శనమునఁ
దావకీనతేజోమయదర్శనమునఁ
దావకీనవాత్సల్యప్రదర్శనమునఁ
దావకీనకటాక్షామృతంబువలన
మాత ! నాపాపసంఘంబు మాయమయ్యె
జనని ! నాయంధకారంబు సమసిపోయెఁ
దల్లి ! నాగాత్రవల్లి యుత్ఫుల్లమయ్యె
నమ్మ ! యమృతత్వ మందితినమ్మ నేను !

(5-1-1916.)

49 ప్రేమకొఱకు.

చెట్టునకు మొగ్గఁదొడిగెడు చేష్ట గలదు
కోరకమునకు వికసించు గుణము గలదు
విరికి వలపుల వెదచల్లు విద్య గలదు
వలపునకు గుబుల్కొను నలవాటు గలదు
దేనికొఱ కిది యంతయు దేనికొఱకు?
ప్రేమకొఱకుఁ బ్రేమకొఱకుఁ బ్రేమకొఱకు—
కోకిలం బూరకయ పాడుకొనుచునుండెఁ
బలుకుపలుకున సుస్వరం బొలయుచుండెఁ
స్వరలహరిలోన నమృతంబు గురియుచుండె
నమృతరస మెంతొ మాధుర్య మగుచునుండె
నెందుకొఱ కిది యంతయు నెందుకొఱకు?
ప్రేమకొఱకుఁ బ్రేమకొఱకుఁ బ్రేమకొఱకు—
హృదయపదమున నెల యుదయించు టేమి?
కలశవారాశి మిన్నంటి తొలఁకు టేమి?
తలఁపుఁదరఁగల గమి దరిఁ దట్టు టేమి?
మెఱపుఁదీగలు మిలమిల మెఱయు టేమి?
దేనికొఱ కిది యంతయు దేనికొఱకు?
ప్రేమకొఱకుఁ బ్రేమకొఱకుఁ బ్రేమకొఱకు—

ఇనకరంబులలో వేఁడి యెందుకొఱకు ?
ఇందుకిరణంబులను జల్వ యెందుకొఱకు ?
ఋతుసంతానమున మిన్కు లెందుకొఱకు ?
ప్రేమకొఱకుఁ బ్రేమకొఱకుఁ బ్రేమకొఱకు—
ఎఱుఁగఁబడకున్న యీమార్పు లెందుకొఱకు ?
తెలియఁబడకున్న యీమార్పు దేనికొఱకు ?
విశదపడకున్న యీనుడు ల్వేనికొఱకు ?
ప్రేమకొఱకుఁ బ్రేమకొఱకుఁ బ్రేమకొఱకు—
ఈసుఖంబును గష్టంబు నెందుకొఱకు ?
ఈభవంబును నాశంబు నెందుకొఱకు ?
ఈజగంబున నిన్నియు నెందుకొఱకు ?
ప్రేమకొఱకు ముమ్మాటికిఁ బ్రేమకొఱకు.

(10-1-1916.)

50 శ్రావణశుక్రవారము.

శ్రీలఁ జెలువొందుటకు సువాసినులొనర్చు
శ్రావణీశుక్రవారపూజలకు నలరు
నమ్మహాలక్ష్మిశుభదృష్టి నవతరించు
నమృతవీచిక లశుభంబు నార్చుఁగాత !

గీ. దేశకాలపాత్రములసుస్థితికి మనుజ
హృదయములకును సంబంధమేమిగలదొ?
శ్రావణముతోడఁ దొల్లింటిచరిత మొకటి
సంస్మృతికి రాఁగ వ్రాసితిఁ జదివికొనుఁడు.

సీ. "ఏనాఁటి కానాఁడె యెగతాళిఁ గావించు
ముసలిమాదిగముండ మొగము చూచి
కడకంటిచూడ్కినే కనఁబడునాముద్దు
భామామణిమనోజ్ఞభావ మెఱిఁగి
కాలానుసారంబుగా వచ్చుపర్వంపు
దినములమాట ముందే గ్రహించి
దినవెచ్చమున కెంతధనము గావలయునో
యిలచునించుగఁ జూచి యేర్పరించి
యిచ్చుచుంటి నే నడుగకే యింతదాఁక
నక్కటా! పుండుపైఁ గారమట్లు జెప్పి

వచ్చినది శ్రావణీశుక్రవాసరంబు
చేతఁ గాసైనలే దేమిచేయువాఁడ.

ఉ. "నీసరివారు లేరనుచు
నిన్వరియించెనె మీాలతొంగి, నీ
మీాసలలోనిన వ్వమృత
మే? సరి! శ్రావణశుక్రవారపుం
గాసు నొసంగనైనఁ గొఱ
గానియనాథవు నీకు సాసిసా
వాసము లేలరోరి! తులు
వా! సరివారలఁ జూడలేమురా?

ఉ. తేరబొజుంగ నీమనసు
దీరఁ జరింపఁగ నెల్లకాలముఙ్గా
దారము గట్టినావె వెల
దారకు? నీమొగమిచ్చుమాట బం
గారపుమాట గాదు వెడఁ
గా! పదరా! యని పెద్దలంజె న
న్నాఱడిచేసి తోసినది
హా! యిఁక నూరక యెట్లు పోవుదున్?

ఉ. సంచులు విప్పి రూప్యము ల
సంఖ్యము దాని మొగానఁ బొఱఁబో

యించిననాఁటిమాట యెట
    యేఁగెనో? బూతులనాటకఁబుఁ దీ
యించి క్రమంబుగా నభిన
    యించుచు నున్నది యిప్పు డక్కటా!
మంచియుఁ జెడ్డయున్ దెలివి
    మాలినతొత్తెఱుఁగంగఁజాలునే?

సీ. మూఁడంతరువులతో మేడఁ గట్టింపఁగా
    నవిడిమాన్యము తెగనమ్మినాఁడ
వరుస దప్పని యేడువారాలనగలకై
    మడిపల్లెపొలము చేవిడిచినాఁడ
నాకులుఁ బోకలు నత్తరువులకునై
    చెల్లూరిపంపు గాఁ జేసినాఁడ
నప్పటప్పటికినై యమలాపురంబులోఁ
    గొబ్బెరతోఁటఁ బోద్రొబ్బినాఁడఁ
దక్కుసర్వస్వముంగూడ దానిపేర
వ్రాసి యిచ్చితిఁ గాసైన వదలకుండ
నింక నే దాఁచికొనియున్న దేమి గలదు?
తెమ్ము తెమ్మన్న నేరీతిఁ దెచ్చువాఁడ?

గీ. పూఁటపూఁటకు నాపెద్దబూచి కొసరి
కొసరి పంపెను బత్తెంపుఁగూటితోడ

నేను నాభార్యయును బొట్ట నింపికొనుచు
బ్రదుకుచుంటిమి చావక బ్రదుకకుండ.

గీ. "నావరాలమూట నాకొంగుబంగార"
మన్ననోటితోనె యామునలిది
"యినుపగజ్జెలయ్య యీడుపుంగాళ్లయ్య"
యనఁగఁజాగె నేమి యనఁగఁగలము ?

ఉ. తామస మొప్ప నన్నటు ల
దల్చుచు నుండినతల్లిఁ గాంచి భా
మామణి మైన నీకు నిది
మంచిది గా దని చెప్పనుండ న
మ్మోము మలంచి చిత్రరువు
బొమ్మవలె న్నిలుచుండెనౌర ! నే
నే మని యెంచుకొందు ; మఱి
యేగతి దానిమొగంబుఁ జూచెదన్.

గీ. భామ నామీఁదఁ గలయట్టి ప్రేమచేత
నిమిషమున కొక్కయందంబు నెఱపుకొనుచుఁ
గోకలును సొమ్ములును గోరికొనుటె కాని
యాలతాంగికిఁ దుచ్ఛధనాశ లేదు.

క. భామామణి నాసంగతి
నామూలాగ్రిం బెఱుంగు నైనను దనకీ

నోముననుఁ గాను నేనే
పేర్మి నొసఁగనలయు ననుచు వేఁడుకపడెదన్.

క. వలసినయప్పు డొక్కటిగా
నొలిచికొనుచుఁ దెచ్చి నాని కొసఁగితి మాఁకినా
కులకాంతధర్మ్యమ్ము సౌకమం
గళసూత్రముఁ గొని పోయిరి లే సఖీ !

క. పెడమొగము గాక నే నే
మడిగిన నానందసూచకాసనమున ని
చ్చెదు నాసఖి నీకే నే మాని
యడుగ, నడుగరాని ప్రియపదార్థము సఖీ !

గీ. మాపరస్పరనిత్యసంబంధమునకు
మంత్రపరిపూతచిహ్నమై మంతు కెక్కి
నేనె నాచేతఁ గట్టినదాని సకట !
త్రెంచి నా కిమ్మనుచు నెట్లు చెప్పుఁగంతు.

గీ. కాసు నీయకున్న గనుసరిముదిలంజ
యేపికుక్కవోలె నెగసిపడును ;
భామ తోఁపకుండఁ బడియుండు నాకయి ;
పోవు టెట్లు ? పోకపోవు టెట్లు.”

గీ. అనుచు నిట్లు కోటలమ్మ చెఱువుగట్టు
చెంత నున్న జవ్వి చెట్టుక్రిందఁ

గూరుచుండి ర్యాలి గోవిందరా వుస్సు
రుస్సు రనుచు వెచ్చ నూర్చుచుండె.

గీ. అతఁడు చూచుచున్న నటు చూడకుండిన
నెవరిజోలి లేక యేఁగుకాల
మ్మట్టె తిరిగిపోవ నర్కుఁ డంబునిలోన
మునిఁగెఁ; దమము దెసల ముంచికొనియె.

గీ. దిడ్డితలుపుమూల దివ్వె ముట్టించిన
సమయ మాదిగాఁగ జానకమ్మ
విభునిరాకకొఱకు వేచి తాఁ గూర్చుండెఁ
గడకు వంటయింటిగడపచెంత.

క. పడఁతి యటు చూచుచుండఁగ
గడియలు జాములుగ మాఱి కన్నులలోనే
కడచుటయె కాని ప్రియనా
థుఁడు వచ్చెడు జాడమైనఁ దోఁపకయుండెన్.

మ. అపు డయ్యంగన యంతరంగమునఁ "గ
ట్టా! యింత సేయంగఁ బా
పపుదైవంబునకున్ వినోద మొకొ? మా
పైఁ గోపమో? కానిచో
విపరీతస్థితిఁ గూర్చి యీవిధమునన్
వేధింపఁగా సర్వభూ

తపరీపాలకుఁ డైన దేవుఁ డిటు ని
ర్దాక్షిణ్యుఁ డై యుండునే?

గీ. చేతఁ గాసు లేక చింతాకులాత్మఁడై
నొగులుచున్న నామనోహరునకు
సరిగఁ జేయఁదగిన పరిచర్యలందు నా
దోష మేదియైనఁ దోఁచె నేమొ!

క. ఇల్లరవుగ వారాంగన
యిల్లె సతముగాఁ దలంచి యెల్లప్పుడు నా
వల్లభుఁడు చరించుట కే
నొల్లమి వాటించి యుంటినో యెపుడైనన్?

గీ. పడపుఁబడఁతివలలఁ బడినవాథునకు నా
మోముఁ గన నసహ్యమే మొ యనుచు
శిరము వంచి సేవ చేయుచుంటిని గాని
కన్నులెత్తి చూడఁ గలిగినానె?

క. ధనమునకు వలచువారాం
గన యొల్లమిఁ జూపి మనసుఁ గందించునొ నా
థున కని నగలను నాయం
తనె యొసఁగితిఁ గాని యురక తగవాడితినే?

గీ. సానియింట నైనఁ జల్లనిమనసుతోఁ
బ్రాణనాథుఁ డుండవలయు ననుచు

వచ్చునంతలోనె వడ్డించుటే కాని
నిమిషమైన నింట నిలిపి యెఱుఁగ.

గీ. ఆదరించి మాటలాడక యుండిన
నారగింపవచ్చు నప్పుడైన
నాత్మభర్త కంటికగపడు చుండె నా
కంతె చాలు ననుచు నాసపడితి.

క. వెలవెలఁది ధనముఁ దెమ్మని
యలిగి మనోనాథు నొవ్వనాడుటవలనన్
గలఁగినమదితోఁ దోఁపక
యలమరుచున్నాఁడొ? యేమొ? యూరాటమునన్

చ. కరముల దాఁటిపోయె సిరి;
కట్టఁగగుడ్డ, తినంగఁ గూడునున్
గఱవయిపోయె; నాపడపుఁ
గత్తియకోరికలెల్లఁ దీర్ప దు
స్తరమయిపోయె; నిట్లయిన
దానివయిం దగులంబు వీడ దు
ర్భర మయిపోవుచున్న యది
భర్తకు; నేనింక నేమిచేయుదున్.

ఉ. ఎత్తతి నీకు నెట్లు సహిం
యింపఁగ రానిదొసంగు గల్గునో

యత్తఱి దీని నీవుగని
కందఁగఁజేయు మటంచుఁ జెప్పి మా
యత్త యొసంగె నొక్కపర
మాద్భుతవస్తు వొకండు; దానిఁ దా
మెత్తున నుంచి నేను సపు
డే గళసూత్రమునందుఁ గూర్చితిన్.

గీ. ఆమె చెప్పినట్లు లది యిప్పు డెట్లైనఁ
బ్రియుని కింత యుపకరించు ననుచుఁ
బోవ మిగిలి యున్నభూషణం బిదె యని
యీయఁ దలఁచి యుంటి నీదినమున.

క. అకటా! యతఁడు దురాశా
వికలహృదయుఁడగుచుఁ బాపి విధిదూఱుచుఁ దా
నొకచిల్లిగవ్వఁ జేనో
పక యుండుట కెంతచింతపడుచుండెనొకో?

గీ. అర్ధరాత్రివేళ నంధకార బున
నాఁడుదాన నొంటిదైనదాన
నిల్లు వెడలు టెప్పు డెఱుఁగనిదాన నే
నెట్లు విభుని వెదక నేఁగుదాన?

గీ. ఏమి సేయుదాన నెటు వోవుదాన నీ
కాళరాత్రి నెట్లు గడపుదాన"

నను చు జానకమ్మ యతివిషాదంబునఁ
బ్రియునికొఱకుఁ బరితపించు చుండె.

సీ. తలవాకిటను దల్పు తట్టినయట్లైన
లేచి యవ్వలి కేఁగి చూచి వచ్చుఁ;
బెరటిగుమ్మమునొద్దఁ బిలిచినయట్లైన
నల్లన చెవి యొగ్గి యాలకించుఁ;
జేరువ నట చీమ చిటుకుమన్నట్లైన
నదరిపాటున లేచి యవులఁ జూచుఁ;
బ్రియుఁ డెట్టయెదుటఁ గాన్పించినయట్లైనఁ
దత్తరంబున లేచి యొత్తగిల్లు
నెపుడు వచ్చునో నానాథుఁ డింటి కనుచు
సంభ్రమించుచు నున్న యాజానకమ్మ
కపుడు పరిసరముల నెట్టి యలుకుడైన
భర్తజాడలె కాఁ గానఁబడుచునుండె.

గీ. అట్టులుండ రాత్రి యామద్వయం బయ్యెఁ
గూరుచున్నసతికిఁ గునుకు వచ్చె
నంతలో నదేమొ యాకస్మికంబుగా
నట్టె యింటిదీప మాఱిపోయె.

గీ. ఒక్కయింతలోనె యువిద తా గొంతెత్తి
" వదలు మయ్య ! చేయి వదలుమయ్య !

మగఁడు ముట్టఁదగిన మంగళసూత్రంబు
ముట్టఁబోకు మయ్య మ్రొక్కెదాన.

క. వనిత పతికొఱకునైనన్
వనితకొఱకు నాథుఁడైనఁ బ్రాణంబులు పో
యినదాఁక విడువనొల్లని
ఘనవస్తువు నంట నీకుఁ గలుషము గాదే!

క. ఐదువతనమునకున్ గుఱి
గాఁదిలిమగనియెడ నిరతగాఢప్రేమా
పాదనమున కుపకరణము
గాదే దీని నొరుఁ డంటఁగాఁ దగ వగునే?

గీ. కడుపు మండుచున్నఁ గలవారిభవనంబు
లకట! యీపురంబునందు లేవె?
యిన్ని! యిట్టిపేదయిల్లాలితాళితో
నీదరిద్రజలధి నీఁదఁగలవె?"

క. అని యీగతి వాపోయెడు
వనితపయిం గరుణలేక వాఁడట్టె పుటు
క్కునఁ దాళిఁ ద్రెంచికొని వ
చ్చినదారిం బాఱిపోయెఁ జిడిముడిపడుచున్.

గీ. ఇరుగుపొరుగువార లెల్లరు నాజాన
కష్టమేమి యార్తనాద మాలకించి

త్వరగ నేఁగుదెంచి పరికించిరే కాని
దొంగజాడ సుంత దొరక దయ్యె.

గీ. జానకమ్మ, పూతచరిత, ప్రాణముకంటె
ఘనము గాఁగఁ జూచికొనెడుతాళి
చోరుచేతఁ బడియు సుదతియొడింజేరెఁ
దల్లిఁ బాయనట్టి పిల్లవోలె.

గీ. కంట నిదుర లేక కాలుగాలినపిల్లి
కరణి వీథులెల్లఁ దిరిగి తిరిగి
కుటిలచిత్తుఁ డైన గోవిందరావను
భామమందిరంబు పజ్జకరిగి.

గీ. కాచదీప మున్న కంబముకడ కేఁగి
చిన్న జేబులోనఁ జేయి వెట్టి
పసుపుదార మొకటి పైకెత్తి కనుఁగొని
తెల్లఁబోయి కన్నుఁ దేలవైచి.

క. కటకటపడుచుండఁగ న
చ్చటి కొకగుఱ్ఱంపుబండి చనుదెంచిన నే
మిటి కిది యని నెమ్మదిఁ దొ
క్కట మినుమడియైనఁ దెలియఁగాఁదగుననుచున్.

గీ. అశ్వచోదకుచెంగటి కరిగి మిగుల
మెలపుతోడుత నాతనిఁ బలుకరించి
యూగమనకారణంబేమి యనుచు నడుగ
నతఁడు నిట్టూర్పు విడిచి యిట్లనుచుఁ జెప్పె.

క. "పాములకోటజమీందా
రీమెకు నెల కైదునూటులిచ్చి నిలుపఁగా
నామోదించెను దుర్భర
కామవికారంబు గన్నుఁగవ మూయింపన్.

క. తంటాలమారి వెలవా
ల్గంటులవిషదృక్ప్రసారకలనంబునఁ బె
న్మంటల మిడుతలవలె నిటు
వంటిధనికు లెందఱైరొ పరికింప మొకో!

క. తన కెంతజమీ నున్నన్
గనుఁగొన గోవిందరావుకంటె ధనికుఁడే
తినుటకు లేకుండఁగ నా
తని జేసినభామ యితనిదయఁ జూచునొకో.

గీ. తనకుఁ బ్రాణమానధనముల నర్పించి
కులవధూమతల్లి గొలుచుచుండఁ
దనదుప్రాణమానధనముల హరియించు
వెలవెలందిఁ గోర వెఱ్ఱిగాదె."

గీ. అనుచు నీరీతి నతఁడు దన్నాదరించు
ప్రభునియవివేకమునకునై పరితపింప
నదియె గోవింద రావున కాత్మమూఢ
బుద్ధి మాయించుదివ్యప్రబోధ మయ్యె.

గీ. అంతరంగంబునందుఁ దాపానలంబు
నిండి యాకస్మికంబుగా మండసాగె
భావవీథిని శతకోటిభానుకిరణ
జాలములు దుస్సహంబులై జాలుకొనియె.

గీ. కన్ను లెఱ్ఱనయ్యెఁ గనుబొమ ల్ముడివడెఁ
బెదవు లదరె నాల్క పిడుచవాఱె
మొగము జేవురించె ముకుపుటంబులు విచ్చె
నిడుదయూర్పు లెగసె నొసలు వడఁకె.

గీ. ప్రబలమారుతమున సుడివడినజలధి
వెడలెడుతరంగములువోలె విపులతాప
వహ్నిఁ గ్రాఁగెడునాతనిస్వాంతమందు
నెగసె భావస్ఫులింగంబు లగణితముగ.

సీ. తడఁబాటు గదుర ముందడుగు వేయఁగఁ జూచు
'నాఁ' యెందుల కటంచు నట్టె నిలుచు
దర్ప మేర్పడఁ బోయి తలుపుఁ గొట్టఁ దలంచు
నిది యేమిపని యంచు మది మరల్చుఁ

బిలిచినఁ బలుకునో పలుకదో యని యెంచు
నేమైన నేమని యీసడించు
మొగముఁ జూపించి నాలుగుమాట లన నెంచు
సిగ్గుండునొ యని చీఁదరించుఁ
గాలకారణవశత నాకస్మికముగ
స్వాంతమునఁ దోఁచునట్టిభావాంతరంబు
పరిష్కృతినే మార్చివైవ నవాఙ్మ నొకని
బాఙ్మఁగాఁ జేసె ననుట యేపాటిమాట.

గీ. ఇంతలో భామ ముద్దుల నిచ్చి పంప
నాజమీందారుఁ డేతెంచి యచట నున్న
ర్యాలిగోవిందరావుపార్శ్వముననుండి
యశ్వశకటంబుపై నెక్కి యవులఁ జనియె.

గీ. కోపమొ నిరాశయో యనుతాపమో య
సూయయో దుఃఖమో మదిఁ జొచ్చి కలఁపఁ
దెలుపఁగా రాని వేదన యలమికొనఁగఁ
గొయ్యబడిపోయె నతఁ డొక్క కొంతసేపు.

గీ. ఇట్టు లుండి యుండి యేమి భావించెనో
గాని యతఁడు సానిదానియింటి
వంకనైనఁ గనక వడివడినడలతో
నాత్మగృహముచెంత కరుగుదెంచి.

గీ. గుండె లతివేగమునఁ గొట్టుకొనుచునుండ
దీర్ఘనిశ్వాసముల మాట దేలిపోవఁ
దనసతీమణిఁ బిలుచుచుఁ దలుపుఁ గొట్టఁ
దక్షణము వచ్చి యాతన్వి తలుపుఁ దీసె.

గీ. భయము వినయంబుఁ జిత్తసంభ్రమముఁ దోఁప
దిగులుపడుచున్న యట్లున్న మగువఁ గాంచి
సంశయము, సిగ్గు దుఃఖంబు సందడింప
నతఁడు గొబ్బునఁ గౌఁగింట నదిమికొనియె.

సీ. ఆకులు రాల మోడైనట్టిసుమశాఖఁ
దుదిదాఁకఁ జిగురాకు దొడిగినట్లు
గ్రీష్మతాపమునఁ గ్రాఁగెడుసరోవరమున
మలయానిలము స్పారి సలిపినట్లు
అడుసుముట్టఁగ నింకి యడుగువట్టినయేట
నమృతవాహిని దొలఁకాడినట్లు
కాలమేఘమునఁ జీకటులుగ్రమ్మినమింటఁ
బండువెన్నెలవెల్లు నిండినట్లు
సతతపరితాపపరిఖిన్న జానకీహృ
దంతరంబున నానంద మంకురించి
యంత కంతకు వర్ధిల్ల నాసెలంత
ప్రాణనాయకుకౌఁగింట మేను మఱచె.

గీ. అడ్డమగుమాయ మాయించి యాత్మ దివ్య
మోక్షలక్ష్మీసమాసక్తి మురిసినట్లు
గోవెలంది రోసి గోవిందరావు నాత్మ
దారతోఁ గూడి తన్మయత్వంబుఁ గాంచె.

గీ. ఆమహానంద మవ్యక్త మైనదగుట
నప్పు డాదంపతులహృదయాంబుజంబు
లెట్లలరి భావగంధంబు లెట్లు లెగసి
పరిమళించెనొ తెలియంగఁ బడకయుండె.

గీ. జానకమ్మ యెంత చక్కనిచెలువయో
యిన్నినాళ్లదాఁక నెవరి కెఱుక
ప్రియునిప్రేమతోడి బిగికౌఁగిటను గూర్పఁ
బడినయప్పు డెఱుక పడియెఁగాక.

సీ. తనసహస్రాపరాధముల మన్నింపు మం
చును భర్త సతి వేఁడుకొనకయుండ
నన్నింటిఁ గాలాన కారోపణముఁ జేసి
సతి పతికిఁ బ్రియంబు సలుపకుండఁ
దనపూర్వవృత్తంబుఁ దలఁచి నాథుఁడు దిట్టు
కొనుచు నొఁదల వంచికొనక యుండ
నైనదేమో యయ్యె నామాట లేఁక నేఁటి
కని ప్రాణకాంత యూరార్పకుండ

నాండొరులదర్శనములనే యొల్లఁబోయి
స్పర్శనంబులఁ దన్మయత్వంబుఁ గాంచి
యలగునాదంపతులకష్టములును నిల్చె
తెల్లవాఱెడు నన్నట్లు తెల్లవాఱె.

గీ. భావశాంతిని గూర్చుప్రభాతమందుఁ
గర్మసాక్షి కరంబులఁ గనులు విప్ప
వికసనము గాంచుకమలకోరకములట్లు
లలరునాదంపతులకును దెలివి వచ్చె.

గీ. ప్రాణనాథుపాదపంకజంబులచెంతఁ
బసుపుఁదాటఁ గూర్పఁబడినయట్టి
పసిఁడితాయె తొకటి పడియుండుటను గాంచి
జానకమ్మ సంతసమునఁ బొంగి.

గీ. "కష్టవేళ నీమగనిచేతి కిమ్మని
యత్త నా కొసంగినట్టిదీని
నర్ధరాత్రి చోరుఁ డపహరించినదీని
బ్రాణనాథ ! యెట్లు పడసితయ్య?"

గీ. అనిన గోవిందరావు దీనాననంబు
వెల్లఁబాఱంగ స్వరము కంపించిపోవఁ
"బ్రాణనాయిక ! యంతటిపాపి కుటిల
చిత్తుఁ డీతఁడెపు" యని శిరము వంచె.

గీ. జానకమ్మ యతనిఁ జల్లనిమాటల
మనసులోనినెగులు మాయఁజేసి
"యత్త కష్టవేళకని యిచ్చెఁ గావున
దీన నేదొ యుండి తీఱవలయు."

గీ. అని వచింప నాతఁ డద్దానిఁ గైకొని
విచ్చి లోన నున్న వెండిరేకుఁ
బైకిఁ దీసి చూడఁ బరమాద్భుతము దాని
పైని సరిగ వ్రాయఁబడియె నిట్లు.

గీ. "నాయనా! ధర్మకామనిశ్రేయసములఁ
జేర్చుడిధనంబు రిత్తచేసితివి నీవు
గతము గతమయ్యె నిఁక బుద్ధి గలిగెనేని
వేగ నాతలక్రిందఁ ద్రవ్వికొనుమయ్య!"

గీ. అనెడు శ్రీదేవతాప్రసాదామృతాక్ష
రములఁ బురుడించు నయ్యక్షరములఁ గాంచి
యాసతీపతు లానంద మతిశయింప
మెఱసి రామని సుమలతాతరులఁబోలి.

సీ. దుర్గంధపూరితాంధువున ముక్కులు వెట్టి
దివ్యపుష్కరిణిలోఁ దేలినట్లు
అతిఘోరదుస్స్వప్నమందుఁ గన్నులు మూసి
దివ్యబోధమునఁ గన్దెఱచినట్లు

భయదోగ్రమృత్యుగహ్వరమునఁ జొరఁబాఱి
దివ్యలోకమువంకఁ దిరిగినట్లు
దుష్పథంబునఁ గాలు దూలిపోవఁగఁబోయి
దివ్యపథంబునందికొనినట్లు
అపుడు గోవిందరావు భాగ్యంబుకలిమి
నీశ్వరానుగ్రహంబున నింతలోనె
దుస్సహావస్థలోనుండి తూలితూలి
తుదకు నపరిమితానంద పదవిఁ గాంచె.

గీ. కోరి తెచ్చికొన్న దారిద్ర్యము నశించి
తఱుఁగులేనిధననిధాన మబ్బె
వల పొకింతలేని వెలవెలందుక రోసి
యనుఁగుటింతిమీఁద మనసు నిలిచె.

గీ. స్వాంతమలరంగ నాఁడె యాసతియుఁ బతియు
శ్రావణీశుక్రవాసర సద్వ్రతంబు
నాగమోక్తంబుగా భక్తి నాచరించి
యిందిరాదేవిఁ గొలిచి రానందలీల.

సీ. శుక్రవారవ్రతసుప్రసన్నాత్మయౌ
నమ్మహాలక్ష్మిమాహాత్మ్యముననొ
సురుచిరశుభగుణవరమణిఖనియైన
సతిజానకీసాహచర్యముననొ

బహువిధసుఖదుఃఖ భావావగతమైన
లోకానుభవపరిపాకముననొ
అఘటనఘటనా సమర్థతేజంబైన
వరభాగధేయప్రభావముననొ
విమలమతియైనయట్టి గోవిందరావు
నాఁటనుండియు వెలయాలి మాటమఱచి
కులవధూమణితోఁగూడి కలసిమెలసి
యవనిపై స్వర్గసౌఖ్యంబు ననుభవించె.

(15-2-16.)

51 అనుతాపము.

నిర్మలాకాశకాసార నీరములను
బుట్టి వికసించి పెంపెక్కఁబోలు ననుచు
లోకబాంధవునిర్మలాలోకనముల
నఖిలకుసుమంబులఁ బవిత్రమైన దనుచుఁ
దల్లి ! నీపూజ కీపూవు దగునటంచు
నమ్మి యుండినపాప మీనాఁటికిట్లు
బట్టబయలయ్యె భ్రాంతికిఁ బాత్రమైతి
నెట్టులో ముందుమార్గంబు నెఱుఁగనైతి
నెట్టులో నిన్ను సేవించు టెఱుఁగనైతి
నిట్టికుసుమంబుఁ గని విని యెఱుఁగనైతి
నింక నిది యెందులకొకాని యెఱుఁగనైతి
భ్రమరఝంకారమా వినఁబడకపోయె
మలయపవమానమా మాటమాత్రమయ్యె
నమరసలిలావగాహమా నాస్తియయ్యె
సౌరభం బేడనో కాని జాడలేదు
చూడఁజూడ లావణ్యంబు శూన్యమయ్యె
నగపడఁగరాదు మార్దవ మైనఁగాని
లేశమైన మరందంబు లేనియిట్టి

పద్మ మేటికి సృష్టింపఁబడియెఁదల్లి !—
అమ్మ! నీపూజ కిది యయోగ్యం బటంచు
మొట్టమొదటనె యెఱుఁగకపోయినాఁడ
అక్కటక్కట! గుణలేశ మైనలేని
యిట్టియీమెట్టదామర నేరితెచ్చి
యెఱుఁగకుండఁగనే వచ్చి యిందమనుచు
నెవ్వరో కాని నా కిచ్చి యేఁగినారు.
అమ్మ! యీనిష్ప్రయోజన మైనయట్టి
పద్మ మేఁటికి సృష్టింపఁబడియెనమ్మ !—
జననిపదములఁ బూజించు సమయమయ్యెఁ
గన్నతల్లినిదర్శించు కాలమయ్యె
విశ్వజనయిత్రి నర్చించు వేళయయ్యె
నంబపాదంబులకు మ్రొక్క నదను గలిగె
ననుచు సంతోషమున మాటలాడుకొనుచు
నమలఫలముల దివ్యపత్త్రావళులను
విమలతోయంబులను విరివిరులఁగొనుచు
భక్తిభావంబుతోఁ దోడివార లెల్లఁ
దల్లి! నీపూజకై వేగ తరలుచుండఁ
గాంచి యే నెందులకుఁ గొఱగానియట్టు
మెట్టదామరఁ గొనివచ్చు టెట్టులమ్మ !

అమ్మ! యీనిష్ప్రయోజన మైనయట్టి
పద్మ మేఁటికి సృష్టింపఁబడియె నమ్మ!

(24-3-1916.)

52 ప్రేమోపహారము.

ఓకోకిలాలాప! ఓకీరవాణి!
ఓహంసగమనాంబుజా! ఓపద్మగంధి!
ఓచంద్రికాసార! ఓగానలహరి!
ఓప్రియారత్నమా! ఓజీవధనమ!
అడుగు వెట్టఁగ రాని యూషరభూమిఁ
బరిమళశోభిత ప్రసవంబ వీవు?
వర్షావసరనిశాభాగంబునందు
అంధకారనమావృతాకాశమందు

సదమలరుచిరనక్షత్రంబ వీవు ;
దారుణగ్రీష్మసంతాపంబునందుఁ
బటుతరవిస్తృతప్రాంతరమందు
జలపూర్ణవిమలకాసారంబ వీవు ;
భంగసంగతమహాపాథోధియందుఁ
గాంచనరత్నసంగతనౌక వీవు ;
నాహృదయేశ్వరీ ! నాజీవధనమ !
ఐహికజీవనయాత్రలయందు
అతిఘోరసంసారయాతనలందు
వినిధసుఖస్వరూపిణి వీవెసుమ్మి !

౨

చిరకాలదారిద్ర్యచింతలచేత
నలసిననిఱుపేద కబ్బినయట్టి
యతులితామూల్యరత్నావళియట్లు,—
చిరకాలము వియోగచింతలచేత
బడలినవానికి భాగ్యంబుకల్మి
నానందరూపమై యమరినయట్టి
నిజసతీసంయోగనిమిషంబుభాతి,—
చిరకాలము విదేశసేవలయందుఁ
దిరిగెడువాని కదృష్టంబువేర్మి

నాకస్మికంబుగా నబ్బినయట్టి
స్వస్థానబాంధవసంయోగమట్లు,—
చిరకాలవైధవ్యచింతలంగుందు
సాధ్వీమతల్లికి స్వప్నంబునందుఁ
గలిగినభర్తృసాక్షాత్కారమట్లు—
ప్రాపంచికామోఘఫలమైననీవు
ప్రేమానుబంధరూపిణివైననీవు
ఆనందమయవిగ్రహంబైననీవు
విమలసుఖస్వరూపిణివైననీవు
అస్మదీయార్థాంగి వగుభాగ్య మబ్బె
హృదయేశ్వరీ! యింక నేమి గావలయు!

3

దారుణగ్రీష్మప్రతాపంబునందుఁ
బత్త్రిశోభితపాదపస్థలమందు
సదమలశీతలచ్ఛాయవు నీవు;
అమితశీతనివారణాగ్నివి నీవు;
వర్షాంబుబాధాతపత్రంబ వీవు;
నవ్యవసంతసూనంబవు నీవు;
సద్రూపకాంతివిశాలాక్షి వీవు;
అస్మదీయవినీలిమాకాశమందు

శారదపూర్ణిమాశశిబింబ మీవు;
ఘనతరశోకాంధకారంబునకును
గమనీయదరహాసకౌముది వీవు;
నాహృదయేశ్వరీ! నాజీవధనమ!
అతిఘోరసంసారయాతనలందు
వివిధసుఖస్వరూపిణి వీవె చూవె
తనుమనోజ్ఞైకచందనచర్చవీవు
పరిసవవినిర్మితవ్యజనంబ వీవు
నేత్రానుకూలకనీనిక వీవు
దేహనిశ్వాసపరిదీపిక వీవు
మానసానందైకమధువృష్టి వీవు
సుప్త్యంతరస్వప్నసుఖలక్ష్మి వీవు
జాగ్రదిచ్ఛామహాశక్తివి నీవు
ఐహికయాత్రాసహాయవు నీవు
సంసారవిపదైకసాంత్వన వీవు
వివిధసుఖస్వరూపిణివైన నీవు
నారీశిరోమణీ! నాకేమి గావు?
నాహృదయేశ్వరీ! నాజీవధనమ!
నీకొఱకె ప్పుడు నే సహియింతు
నతిఘోరసంసారయాతన లెల్ల!

(28-3-16.)

53 అనంతవాహిని.

" ఈఁదుకొని పోవుచున్ననీ వెవరు పూవ ?"

అమలజలపూరితప్రవాహంబునందుఁ
బ్రవిమలతరంగమాలికావళులయందు
సలలితమనోజ్ఞపల్లవాసనమునందు
నొంటిగా నుండి యీఁదుచు నున్నయట్టి
నీ వెవరు చెప్పవా నాకుఁ బూవుఁబోఁడి !
ఏవనంబున వికసించినావొ నీవు ?
ఏలతాగ్రంబునం దుదయించినావొ ?
ఏలతాశాఖనుండి యీగాలివొంగ
యెత్తుకొనివచ్చి నిన్నలయించినాఁడొ ?
కొవ్వి యెవ్వారు నినుఁ జిన్నకొమ్మనుండి
త్రుంచి యిట వైచినారొ ? నాతోఁ వచింపు
మేల దాఁచెదు సుమసుందరీలలామ !
ఎవరు తెచ్చిరి నిన్ను నీయేటిదరికి
ఏకులమువారికన్యక వీవు బాల ?
పూవుఁగొమ్మకుఁ బాపి యేపుణ్యమూర్తి
కనికరము లేక యీజలగర్భమునకు

నెట్టు లర్పించె నిను వచియింపఁగదవె!
లలితమోహనమూర్తి! నెచ్చెలులఁ బాసి
యెట్టు లొంటిగా నీయేట నీఁదుచుంటి
వేమి శోకించుచునుండె నా కెఱుఁగఁజెపుము!
అంబుదంబులనడుమ విహంగమట్టు
లున్నతాకాశమున వెలుఁగొందు నీవు
ఎట్టు లీఁదుచునుంటి వీ యేటినీటఁ
జిన్నినక్షత్రమా! నాకుఁ జెప్పఁగదవె
నీటివేగంబునకుఁ దొట్రుపాటుఁ గనుచు
విషమగతి వీచుగాలిలో వెడలలేక
కాలవాహిని నెచటికిఁ గదలుచుంటి
వేల చెప్పవు నాకు రత్నాలనౌక?
పొంగుపాటున నేఁ డీతరంగరాశి
నిన్నుఁ గన్గొని కడు నవ్వుచున్న దకట!
ఒంటిగా నీఁదుకొనిపోవుచుంటి వేమి?
అబల యెచటికిఁ బోయెద వక్కటకట!
ఈయనంతప్రవాహంబు నీఁదుకొనుచు
నీమహాకాలవాహిని నీఁదుకొనుచు
నెంతొకౌతుకమున వేగ మేఁగుచున్న
నీ వెవరొ చెప్పవా నాకుఁ బూవుఁబోఁణి?

ఈఁదుకొని పోవుచున్న నీ వెవరు పూవ?
ఈఁదుకొని పోవుచున్న నే నెవరె పూవ?
నీవలెనె కాలనదిలోన నేనుగూడ
ననుదినం బిట్టులే యీఁదులాడుచుంటి
నెంతొ లోఁతగు నీపెద్దయేటియందు
నతిభయంకర మగుకెరంగాళియందు
నెవరు నన్నిట్లు త్రోసిరో యే నెఱుంగ,
మునిఁగి తేలుచు నిటుగొట్టుకొనుచు నుంటి
నొడ్డునకుఁ జేరుటన నెప్పుడో యెఱుంగఁ
దీరమున్నదియో లేదొ తెలియనేర
నిట్టు లెన్నాళు లుండుటో యెఱుఁగనేరఁ
గాని, నే నొక్కమాట నీకడ వచింతు
నలరుఁదొయ్యలి! నామాట నాలకించి
యెచటి కేఁగెదవో యట యేఁగు మపుడు.
నీమతంబునఁ జూడంగ నిశ్చయముగఁ
బుష్పసుందరి! నేనును బూవనెనుమి!
నీవలెనె కొమ్మనుండియే నేనుగూడఁ
దుంపఁబడి యీమహానదిఁ ద్రోయఁబడితి.
కట్టువడియుంటి నాశానిగళముచేత
నేను గూలంబునకుఁ బోవు టెట్టు లింక?

నీమతంబునఁ జూడంగ నేనుగూడఁ
బుష్పగుచ్ఛంబ నీవంటి పూవనగుట
నాకులత నందుచుంటి నీయలలయందు.
పూవ ! యీఁదుచునుంటివి నీవుగూడ
నొడ్డునకుఁ జేర్పలేరు ని న్నొక్కరైన
నేనుగూడ జలంబుల నీఁదుచుంటి
నొడ్డునకుఁ జేర్పలేరు న న్నొక్కరైనఁ
బుష్పసుందరి ! వెనుసూడఁబోకు మింక
నిరువురముగూడఁ గలిసితి మేకవృత్తి
నిరువురముగూడఁ బోవుద మేకవృత్తి
నిరువుర మనంతలక్ష్యంబు నెడద నుంచి
యిరువుర మనంతవాహిని నీఁదికొనుచుఁ
గలసిపోద మనంతసాగరమునందు.

(9-4-1916.)

54 కరుణము.

నింగినుండి వెలుంగు నెలబాలు మ్రుంచి
కటిక చీకటిగుంపు గ్రమ్మినయపుడు,
గుజ్జుఁగొమ్మ మెలంగు కోకిలఁ దన్ని
కాకి కాకాయని కదిసినయపుడు
కనులున్నవారు నెమ్మనమున్నవారు
సుఖదుఃఖముల రుచిచూచినవారు
మంచి, చెడ్డ లెఱింగి మసలెడివారు
విడువకయుందురే వేఁడినిట్టూర్పు ?—
మాఁగఁబండిన తీయమావి లేగున్నఁ
గమలింపఁ గార్చిచ్చు గవియుటఁ జూచి
పాల్గారుచనుకట్ల బాలెంతకపిలఁ
బొలియింపఁ జెలరేఁగు పులితీరుఁ జూచి
వెచ్చనికన్నీరు విడువకయుండఁ
గలుగునే యెంతటి కఠినాత్ముఁడైన ?
ఉరియాడు వేఁడినిట్టూర్పు గాడుపులు
గడుఁబొంగు నులివెచ్చని కన్నీటియేళ్లు
సామాన్యములుగావు ; జగతిఁ గలంపఁ
గల వెంతపనికైనఁ గావింపఁగలవు.

(10-4-16.)

55 భావగీతములు.

ఎలనవ్వు దొలఁకాడు నిల్లాలిమోముఁ
గరుణార్ద్రమగు నాథుకడకంటిచూపు
నేయింటనిరతంబు నేకమై యుండు
నాయింటనే శాంతి యలరారుచుండు.

అందియాదనికొమ్మ యమృతఫలంబు
నబ్బియబ్బనిచోటి యబ్రింపులిబ్బి
యగపడెనేనియు నాసలఁ గొలిపి
కలఁపకమానునే కడ కెట్టులైన?

ఆంతరంగికభావ మాకృతిఁ దాల్చి
యక్షరంబులలోన నగపడ్డవేళ
నాకస్మికంబుగా ననుకూలమతుల
భావ మాన్నింపఁబడినట్టివేళఁ
శిష్యమేకాగ్రతఁ జెందినవేళ
జీవచైతన్యంబు చిత్రమై పోవు.

(7-5-1916.)

56 జాతీయగీతము.

రత్నాకరావగాహనము.

౧

శంకరతూణీర ! సరసవిహార !
వరతరంగసనాథ ! వాహినీనాథ !
ఘనజీవనాధార ! గంభీరసార !
శరరూపఘనతేజ ! సాగరరాజ !
పుణ్యుల మాపూర్వ పురుషులఁగూర్చి
మహితవిక్రములగు మావారిఁగూర్చి
పేరుగన్నట్టి మాపెద్దలఁగూర్చి
ఆర్యులగు పురాతనాంధ్రులఁగూర్చి
వారలకీర్తి వైభవలక్ష్మిఁగూర్చి
వారల పుణ్యప్రవర్తనఁ గూర్చి
వారలధర్మతత్పరతనుగూర్చి
వారలవిజ్ఞానవల్లరిఁగూర్చి
ఆదికాలమునుండి యాఁగకయుండ
ఎంతోకాలమునుండి యెడతెగకుండఁ
కర్ణపేయంబుగా గానంబుసేయు
చున్నాఁడ వని వినుచున్నాము గాన

మాపూర్వసంచిత మాణిక్యరాశి
నుదరంబులో దాఁచి యుంచితి గాన
నీలోనఁ గుఱింకి వినిర్మలవృత్తి
మారత్నములఁ బొందుమమతచే నిందు
వచ్చితి మీచేత వైభవం బెసఁగ
మాకోర్కులను దీర్పుమా! దయ యుంచి
రమణీయగుణసాంద్ర! రత్నాకరేంద్ర!

౨

పతితపావన! యోకృపావార్ధి! నీవు
పతితుల మగుమమ్ముఁ బాలింతు వనియుఁ
బాపపంకిలమును బాపుదు వనియు
నజ్ఞానతిమిరంబు నడఁగింతు వనియు
సజ్ఞానదీపంబుఁ జూపుదు వనియు
మాతాతతండ్రులు మాపెద్ద లెల్ల
నిను నమ్మి యీనాఁడు నీ కిచ్చి చన్న
మారత్ననిచయంబు మా కిత్తు వనియు
స్నానమాడఁగ వచ్చినారము గాని
న్యాయమాడఁగ వచ్చినారము గాని
ఆకుంభసంభవునటు లొక్కమాఱె
దప్పికై నినుఁబట్టి త్రాగ రాలేదు

బృందారకాసురబృందంబునోలెఁ
దెంపుమై నిన్ను మథింప రాలేము
రాజసవృత్తి శ్రీరఘురాముసట్లు
గ్రూరాస్త్రముల నిన్నుఁ గొట్ట రాలేము
సగరపుత్త్రులవలె నసిచెడి మేము
తటినీశ ! నీయిల్లు దవ్వ రాలేము,
అటుగాన మాయెడ నాదర ముంచి
ప్రస్తరసదృశతరంగహస్తముల
నలయింపఁగాఁబోకుమయ్య ! మనుజులను
రమణీయగుణసాంద్ర ! రత్నాకరేంద్ర !

3

ఆమహావిష్ణున కత్యాదరమున
నిందిరారత్నంబు నిచ్చితి వనియు,
ఆయమరేంద్రున కత్యాదరమున
నిభరాజరత్నంబు నిచ్చితి వనియు
ఆపార్వతీపతి కత్యాదరమున
నిందుమహారత్న మిచ్చితి వనియుఁ
గౌస్తుభమణియును గామధేనువును
గల్పవృక్షంబును గడుఁబ్రీతితోడ
దానమిచ్చిన మహాదాయుండ వనియు

సత్యాదరంబున నమృతభాండంబు
నర్థుల కిడిన మహాదాత వనియు
నాత్మ నెఱింగి ని న్నర్థింతు మిపుడు
ఆదరవృత్తి ని న్నడిగెద మిపుడు
మారత్ననిచయంబు మా కిమ్మటంచు
రమణీయగుణసాంద్ర! రత్నాకరేంద్ర!

జాతీయగీతము.

ఏమహాపురుషుం డుదయించె నెవని
నేమహారాజమార్గస్థ్యుఁ జేయుచునెవని
నాంధ్రదేశంబు నాఁగ నీయవని వెలసె
నామహాభాగు నాంధ్రు నాయాత్మఁ దలఁతు.

---

*"యయాతివంశంబున * * * * బలి పుట్టె. ఆబలివలన నంగవంగకళింగసింహపుండ్రాంధ్రులను పేర్లుగలవా రార్వురు పుట్టిరి. వారు పూర్వదేశంబులకు రాజులై తమ్మనదేశంబులకుఁ దమతమనామధేయంబు లిడి యేలిరి." శ్రీమదాంధ్రభాగవతము—నవమస్కంధము. పేజీ 708—878 వచనము.

౧

ధన్యుఁడవు ! ధన్యుఁడవు ! నీవు ధన్యతముఁడ
వనఘ ! చిరకాలనిశ్శబ్ద మైనయట్టి
అమలమైనట్టి నీగృహమందు నేఁడు
శ్రుతిసుఖావహమైన సుశ్లోక మొకటి
నూతనంబైన జాతీయగీత మొకటి
రాజితంబైన కలకంఠరవముతోడ
నమరతంత్రీస్వనంబుతో నైక్యమంది
వేణునాదంబుతో సమవృత్తిఁ బూని
వినఁబడుచునుండె వీనులవిందు గాఁగ,
ఆలకించుచునుంటివా ! ఆంధ్రపుత్రి !—
మృదులపదముల నర్థంబు మేళవించి
అర్థములలోన భావంబు నైక్యపఱచి
భావగతి సుస్వరంబులఁ బాదుకొలిపి
సుస్వరంబుల రాగంబు సూటిపఱచి
ఏసరోజాక్షి యీమధుమాసమందు
ఏసురాంగన యీపుణ్యవాసరముల
ఏమహాభారతీదేవి యీక్షణమున
విమలగానామృతరసంబు వెల్లిగొలిపి
యీమహాంధ్రమహోద్యాన మెల్లయెడలఁ

పల్లవింపంగ వికసింపఁ బరిమళింపఁ
జేయుచున్నదియో నీవు చెప్పఁగలవొ?
ఆలకించుచునుంటివా! ఆంధ్రపుత్త్రి!—

౨

నలుదిశలు చీఁకటులు గ్రమ్మునాఁడు లేఁగె
దినమణిని గప్పినట్టి దుర్దినము లేఁగెఁ
గారుమబ్బులు గ్రమ్మెడు కాల మేఁగెఁ
జడలు పిడుగులు గురిసెడి సమయ మేఁగె
[illegible] సరాళ్లను జేఁపగా నేఁడు లేఁగెఁ
దటెప రాళ్ళహాసంబుల తరుణ మేఁగెఁ
గాలమేఘంబు గర్జించు వేళ లేఁగె
నవని పంకిలమ్మై యుండు పదను లేఁగె—
అదె ప్రభాతకాంతులు దోఁచె నరయు మిపుడు
సూర్యుఁ డుదయించెఁ దూర్పునఁ జూడుమిపుడు
ఆకసము నిర్మలం బయ్యె నరయు మిపుడు
కడల నెమ్మది వ్యాపించెఁ గాంచు మిపుడు
ఘోరమగు సింధుకూలంబు దోఁచె నిపుడు,
నిశ్చలత్వంబె మెలైన జగతి నిపుడు
అంతటను శాంతిరాజ్యమే యయ్యె నిపుడు
అవనిసతి సస్యశాలిని యయ్యె నిపుడు

అట్టియీవేళ నీయింట నాంధ్రపుత్రి!—
పాడిపంటలు గల వని ప్రతిదినంబు
వచ్చుచున్నార లతిథు లవ్వారి గాఁగ
నీవు సోమరితనమున లేవలేక
నీస్వధర్మంబు లన్నియు నీటఁ గలిపి
ఆర్యధర్మంబు లన్నియు నవలఁద్రోసి
ప్రాణిధర్మంబు లన్నియుఁ బాఱఁద్రోలి
స్వజనులను బోషణముసేయఁ జాల ననుచు
అతిథిపూజ లొనర్ప లేనైతి ననుచు
ఉదరపోషణమునకైన నోప ననుచు
బేలువడి కన్నుమోడ్పఁగాఁ బోలునయ్య!
దీనజనములకును గామధేను వైన
అర్థిబృందంబునకును గల్పాగ మైన
పూర్వసంచిత విత్తప్రపూర్ణ మైన
పూర్వసౌభాగ్యగౌరవాపూర్ణ మైన
యిట్టినీగృహమందు నీకేమికొదవ?
యిట్టినీయూరియందు నీకేమికొదవ?
యిట్టినీభూమియందు నీకేమికొదవ?
యిట్టినీదేశమందు నీకేమికొదవ?
ఆలకించుచునుంటివా! ఆంధ్రపుత్రి!—

3

ఏకరస్థున నాకజాతి యొప్పు గనెనో
ఆకర స్త్రీఁగ నేఁడు మహాద్భుతముగ ;
ఏమహాకోపమున జగమెల్ల వడఁకె
నామహాదీన మేఁగ నేఁ డద్భుతముగ ;
ఏదినమునందుఁ గారాకు లెల్లఁ బడెనో
ఆదినమేఁగ నేఁడు మహాద్భుతముగ ;
ఎట్టిదేశ సీమల సట్టివిధాను
అట్టిదేశముఁ గొను నేఁ డద్భుతముగ
ఆలకించుము మనుజుఁడా! ఆంధ్రపుత్ర!—
ఉదయమందుఁ బ్రకాశించు నున్నయట్టి
లలితమూర్తుల సూర్యచంద్రులను గనక
అందరాని నీలాకాశమందుఁ జేరి
సవ్వడించిన తారాగణంబుఁ గనక
అమలగంధమైన సస్యమాలాగ్రమునఁ జేరి
పరిమళించుచున్న పుష్పములఁ గనక
క్షితితలంబు పవిత్రంబుఁ జేసికొనుచు
నెపుడు ప్రవహించుచున్న వాహినులఁ గనక
అద్భుతంబుగ ఱెక్క లల్లార్చుకొనుచుఁ
పదలఁ దిరిగెడు విహంగసంచయముఁ గనక

ఆత్మజీవనోపాయంబు నరసికొనుచు
క్షమను దిరిగెడు జంతుజాలములఁ గనక
సకలమును మోహమున ముంపఁజాలినట్టి
పరమసుందరిఁ బ్రకృతిదేవతను గనక
ఎన్నిసంవత్సరములు నీ వింతదనుక
గాఢనిద్రామహావస్థఁ గడపినావొ
ఉరుతరాజ్ఞానివై పడియుండినావొ
మఱపుమున్నీటియడుగున మలఁగినావొ
ఇప్పుడైనను లెక్కించి చెప్పఁగలవొ?
ఆలకించుచునుంటివా! ఆంధ్రపుత్త్రి!—

౪

ఒడలు తెలియక నిద్రించుచున్నయపుడు
ఏమి యయ్యెనో నీజాతి యెఱుఁగవుగద!
ఏమి యయ్యెనో నీమత మెఱుఁగవుగద!
ఏమి యయ్యెనో నీవేష మెఱుఁగవుగద!
ఏమి యయ్యెనో నీభాష యెఱుఁగవుగద!
ఏమి యయ్యెనో నీరూప మెఱుఁగవుగద!
ఏమి యయ్యెనో నీపాల మెఱుఁగవుగద!
ఏమి యయ్యెనో నీగృహ మెఱుఁగవుగద!
ఏమి యయ్యెనో నీమాత యెఱుఁగవుగద!

పాఱఁజూడుము లేచి యీపాటికైనఁ
దోడివారలతో నీవు గూడిమాడి
తల్లి నర్చించి తత్ప్రసాదంబుకల్మి
అభ్యుదయపరంపరల నీవందుకొఱకు
ఆలసింపగఁబోకు మావంతయైన
ఆలకించుచునుంటివా? ఆంధ్రపుత్త్రి!—
ఏమహాజ్ఞానవశత నీవిట్టులైతొ
ఏమహాశాపవశత నీవిట్టులైతొ
ఏమహాపాపవశత నీవిట్టులైతొ
ఏమహాకర్మవశత నీవిట్టులైతొ
బుద్ధి నించుక యూహింపఁ బూనితేని
పూర్వదృష్టిని గని తలపోసితేని
మానసానుతాపంబున మఱఁగెదేని
పూర్వకృతము నెఱుంగఁగాఁ బూనెదేని
అఖిలము నెఱుంగఁగా వచ్చు నంతలోనె
అఖిలయాతనలును బోవు నంతలోన
అఖిలపాపంబులును బోవు నంతలోన
అఖిలకర్మంబులు నశించు నంతలోనె
అమరవాక్యంబులను వీని నాదరమున
నాలకించుచునుంటివా! ఆంధ్రపుత్త్రి!—

౫

పావనోద్యానమునఁ జేరి ప్రకృతిసూక్తి
చిన్నిశారిక చెప్పుచు నున్నయపుడు
చిగురుజొంపంబులోఁ జేరి నిగమసూక్తి
చిన్నికోయిల చెప్పుచు నున్నయపుడు
పుష్పగుచ్ఛంబుపైఁ జేరి పురుషసూక్తి
చిన్నితుమ్మెద చెప్పుచు నున్నయపుడు
ఫలగుళుచ్ఛంబుపైఁ జేరి పరమసూక్తి
చిన్నిరాచిల్క చెప్పుచు నున్నయపుడు
మేలిపరిమళముల ననుకూలసూక్తి
చిన్నివాయువుల్ చెప్పుచు నున్నయపుడు
ప్రేమబద్ధానురాగులై ప్రేమసూక్తి
వనరమామాధవులు తమవాంఛదీర
నుత్సుకతఁ బొద్దుపుచ్చుచు నున్నయపుడు
సకలసౌభాగ్యమయశుభ సమయ మపుడు
మేలిసమయమప్పుడు నీవు మేలుకాంచి
తనఘ ! శుభపరంపరలు నీకగునుగాక
అతిథిసత్కారమును జేయు మద నెఱింగి
ఇదియె నీకున్నసౌభాగ్య మెల్లయెడల
నిదియె నీకున్నగౌరవ మెల్లయెడల

నిదియె నీకున్న పిత్రృధన మెల్లయెడల
నిదియె కావించుఁజుమ్మి నీ యిష్టసిద్ధి
ఆలకించుచునుంటివా ! ఆంధ్రపుత్త్రి !—

౬

పూర్వగౌరవమును బొందు పూన్కితోడఁ
బూర్వధర్మంబు లొనరించు పూన్కితోడఁ
బూర్వవిద్యలఁ బొందెడు పూన్కితోడఁ
బూర్వభోగంబులను బొందు పూన్కితోడఁ
బూర్వపురుషుల మర్యాద బుద్ధినెంచి
పూర్వపురుషుల చర్యలు బుద్ధినెంచి
నీదు విధ్యుక్తధర్మంబు నీవెఱింగి
నీదు సన్మతధర్మంబు నీవెఱింగి
నీదు జాత్యుక్తధర్మంబు నీవెఱింగి
నీదు మానవధర్మంబు నీవెఱింగి
కోవిదుండని యనిపించుకొనెదవేని
గొప్పమతకర్త వనిపించుకొనెదవేని
కులమహారత్న మనిపించుకొనెదవేని
మనుజవర్యుండ వనిపించుకొనెదవేని
ఆత్మవేషంబు మార్పుకుమయ్య ! యెపుడు
ఆలకించుచునుంటివా ! ఆంధ్రపుత్త్రి !—

౭

మఱవఁగారానిశత్రుల మఱతుగాక
మఱవఁగారాని మిత్రుల మఱతుగాక
మఱవఁగారానిబిడ్డల మఱతుగాక
మఱవఁగారానిప్రియురాలి మఱతుగాక
మాతృదేశంబు మఱవకుమా! కుమార!
మాతృభాషను మఱవకుమా! కుమార!
మాతృభూమిని మఱవకుమా! కుమార!
మాతృదేవత మఱవకుమా! కుమార!

(21-4-16.)

57 పూర్వస్మృతి.

ఆమనోజ్ఞబృందావనమందు మనము
ఆమహాయమునానదియందు మనము
ఆవినూత్నవీచికలందు మనము
ఆనికుంజాంతరంబులయందు మనము
ఆపరీమళవాయువులందు మనము
ఆనవీనశరజ్రాత్రులందు మనము
ఆసుధామయచంద్రికలందు మనము
తిరిగి విహరించి ఖేలనోద్రిక్తమతిని
గూడి చరియించి సుఖములఁ గొల్లలాడి
యేకవృత్తి దినంబు లనేకమట్లు
నిమిషములయట్లు జరపిననియతి యెల్లఁ
బ్రాణనాయక! యేమఱుపాటునైనఁ
దలఁచుకొనఁబోకుమయ్య! చిత్తంబునందు—
హామనోహర! హతభాగ్యనైననాకు
ఆమనోహరవేణుగానారవంబు
ఆమనోహరపదనూపురారవంబు
ఆమనోహరమృదులకంఠారవంబు
ఇంక వినరాక యుండిన నేమిగాని

ఆమహోద్యానచంచరీకారవంబు
ఆమహాయమునాతరంగారవంబు
ఆశకుంతసంతానకంఠారవంబు
ప్రాణనాయక ! యేమఱుపాటునైన
దలఁచుకొనఁబోకుమయ్య ! చిత్తంబునందు—
ఆసముజ్జ్వలయమునాజలాంతరమున
మునుఁగలేనైతి నకట ! నే ముందుగానె ;
ఆవినీలతమాలవృక్షాంతరమునఁ
జేరలేనైతి నకట ! నాజీవితమున ;
ఆమనోహరనీలమేఘాంతరమున
నైక్య మొందంగలేనైతి నక్కటకట!
ఐన నేమాయె నీకు నాయానసుమ్ము!
ఆమహోగ్రోర్మికావళి నైనఁగాని
ఆయభాగినిమాలతి నైనఁగాని
ఆనికృష్టతటిల్లత నైనఁగాని
ఒంటిపాటున విభ్రాంతి నొందినైనఁ
బ్రాణనాయక ! యేమఱుపాటునైనఁ
దలఁచుకొనఁబోకుమయ్య ! చిత్తంబునందు—

(27-4-16.)

58 పశ్చాత్తాపము.

అపరాధ మనిశమై యది యాచరించిన
యెడ నోర్మియే కానఁబడినయపుడు
నపకారమునకుఁ బ్రత్యపకార మందక
యుపకృతియే గాంచి యున్నయపుడు
దోషంబు తీవ్రమై తుదిదాఁక దండన
మనుమాటయే కనుఁగొననియపుడుఁ
దప్పయ్యె ననుచుఁ జిత్తము వేఁగుచుండఁగా
ననపాన మాసన్న మైనయపుడు
సన్నిపాతదుష్టజ్వరజ్వాలకంబెఁ
గాలకూటవిషాభీలకీలకంబె
నొకట సర్వేంద్రియంబుల నుడుకఁ జేయఁ
గలుగునట్టిపశ్చాత్తాప మలమకున్నె?

గీ. దినము రేయను భేదంబు దెలియకుండ
గగనమున దట్టముగ మబ్బు గ్రమ్మియుండె
గడియ కొకనిముసంబైన విడువకుండఁ
గుంభవృష్టిగ వర్షంబు గురియుచుండె.

గీ. ప్రకృతి యంతయు బ్రింగుడువడుచునుండెఁ
ప్రాణు లన్నియు నలజడిపడుచునుండె
ధరణి కాకాశమున కొక్కధార గాఁగ
నఖిలము జలార్ణవము సేయునట్లు లుండె.

గీ. అట్టిదుర్దిన మవసిత మైనవేళ
మబ్బుచాటుననే ప్రొద్దు మడఁగువేళఁ
గటికిచీకటి రెట్టించి కవియువేళఁ
గాళరాత్రి విశ్వాకృతిఁ గాంచువేళ.

గీ. విజయనగరంబునం దొక్కవీథియందు
బ్రాహ్మణోచిత మగునొక్కభవనమందు
గద్దలము లేకయున్నయొక్కగదియందుఁ
బాలనురువును బోలినపడకయందు.

గీ. కెరలునూనియలోఁ బేలగింజవోలెఁ
గుములుబూడిదలోఁ బూవుఁగొమ్మవోలె
నుండి యుండఁగఁ జాలక యుస్సు రనుచుఁ
దరుణి యొక్కతె పన్నుండి పొరలుచుండె.

సీ. ఆమొగం బొకయప్పు డలరులేనగవుల
మించువెన్నెలలఁ గాయించినదియొ
ఆచూపు లొకయప్పు డగపడ్డవారల
యుల్లంబు లుట్టూఁత లూఁచినవియొ

ఆమోవి యొకయప్పు డమృతంబుఁ బలుకుల
పంచదారలఁ గ్రుమ్మరించినదియె
ఆరూప మొకయప్పు డంగనామండలి
నగ్రాసనాసీన మైననదియె
కాని యానాళు లీనాళ్లు కావు కావు
కటకటా ! చూచుచుండఁగాఁ గానఁబడక
కాలగతిఁబట్టి కర్మసంగతినిబట్టి
పూర్వగతు లన్నియును మాఱిపోవుచుండు.

గీ. కుసుకుసనెలరేఁ చెంగట మినుకుమనుచుఁ
జూపులకుఁ దోఁచి తోఁపని చుక్కవోలె
నామెలఁతచెంత నైదేండ్లయాఁడుబిడ్డ
యొక్కచిటిచాపమీఁదఁ గూర్చుండి యుండె.

గీ. కాచదీపంబు వెన్నెల గాయుచుండ
బడలి ప్రాణావశిష్టమౌ నొడలితోడ
శయ్యపైఁ బండియున్న యాచానయపుడు
మరణవేదన మలమల మరఁగుచుండె.

చ. ఒకపరి బిడ్డఁ గాంచి కడు
నుమ్మలికమ్మున వెచ్చనూర్చి వే
ఱొకపరి కొత్తగిల్లి కను
లుబ్బఁగ వెక్కుచు నేడ్చుఁ జేతు లిం

చుక పయికెత్తి దివ్యదేసఁ
జూచి నమస్కృతు లాచరించు నా
సికపయిఁ దర్జనిం బఱపి
సీ! సుమతీ యను నీరెలుంగునన్.

క. నిలువున నీరై మై పుల
కలు గ్రమ్మఁగ సంగకములు గడగడ వడఁకన్
వెలవెల్లనగుచుఁ దనలో
పలఁ దా గొణఁగుకొను నిటలబద్ధాంజలియై.

క. ఎత్తినయంజలిబంధం
బెత్తినయట్లుండ ముకుళీకృతాగ్రమై యు
వ్వెత్తుగ నొకింతలోనన
తత్తఱపడి లేచు దేవ! దయఁగనుమనుచున్.

గీ. అనఁగ వినరానియట్టిదుష్టామయమున
నామెసర్వాంగకంబు లల్లాడుచుండ
వాడి చెప్పఁగరాని తాపానలంబు
రగులుకొనసాగె శుష్కాంతరంగమందు.

గీ. తెలివి గలవారు మంచిసెడ్డల తెఱంగు
లెఱుఁగఁగలవార లొకయప్పు డట్టులున్న
నొక్కయపుడైనఁ దొల్లింటి యునికిఁ గూర్చి
వనరి తముఁ దాము నిందించుకొనకపోరు.

గీ. అవనిగర్భంబునందున్న యనల ముబికి
గిరుల భేదించి కరఁగించి కొరలునట్లు
లంతరంగంబునం దోఁచునసల మేచి
వనితసర్వాంగములఁ గాల్చివైచుచుండె.

చ. నిలిచినచోటు చూచికొన
నిష్ఠురదావశిఖాకలాపసం
కలితము, వెన్క సాంద్రనిశిత
కంటకదుర్గమఘోరకాననా
విఁ, యిఁక ముందు దుస్తగగ
భీరవిషార్ణవ, మేమి సేయఁగాఁ
గల? దెటు వోయి తా బ్రదుకఁ
గాఁ గల ధంగన యక్కటక్కటా!

గీ. దుర్భరదురంతయాతనఁ దూలితూలి
యలసి కన్నులు మూసినయంతలోని
కడఁ గాఢాంధకారంబు గ్రమ్మినట్లు
లశనిపాతసమాస్రంబు లైనయట్లు.

గీ. నీలమేఘంబు లుదుకునూనియలధార
లొక్కరీతిగ వర్షించు చున్నయట్లు
కాలమూర్తులు భీకరాకారులైన
భటులు దను ముట్టడించి పైఁబడినయట్లు.

గీ. అడుగు వెట్టుట కెందైన నెడము లేక
తీవ్రవిషపుచ్ఛములతోడి తేళ్లగములు
గరళముం గ్రక్కువిషభుజంగములగములు
నెగడి బ్రహ్మాండ మెల్లెడ నిండినట్లు.

గీ. ఘోరరాక్షసియొక్కతె నోరుతెఱచి
పావకజ్వాలఁ దనమీఁదఁ బఱపినట్లు
దోఁచి భయమును దుఃఖంబు దుస్సహంపు
తాపముం గూర్ప నాకాంత తల్లడిల్లె.

గీ. ఆత్మపాపఫలం బిట్టు లయ్యె ననుచుఁ
దెలిసి యెలుఁగెత్తి యేడ్చుచు దిగులు మిగుల
నఘవినాశనుఁ డైనదేవాదిదేవుఁ
గూర్చి మొఱవెట్టుకొనసాగె గొంతువాయ.

క. తనశక్తి కతీతంబై
ఘనసాహాయ్యమున నడఁపఁగా రానిదియై
పొనరినకష్టంబున దే
వునిచరణముకంటె నొండు వోవ్రున్నదియే.

గీ. కనియొ కానకో పెడదారిఁ జనినవారు
చచ్చునప్పుడో కష్టంబు వచ్చునపుడో
స్వాంతమందైన నొకపు డీశ్వరునిఁగూర్చి
యొక్కపరి మొఱ్ఱ యిడకుండ నుండలేరు.

గీ. గాఢపుటపాకమునఁ గాఁగి క్రాఁగి కాని
చెడినబంగారు నెఱవన్నెఁ బడయునట్లు
కఠినపశ్చాత్పరీతాపకలనఁగాని
కలుషహృదయాంతరంబు నిర్మలముగాదు.

గీ. తరుణి తనపాపవృత్తంబుఁ దలఁచి తలఁచి
వనరి వనరి పశ్చాత్తాపవహ్నిఁ గాఁగి
కాఁగి తీవ్రమనఃపూర్వకంబు గాఁగ
దేవదేవునిఁగూర్చి ప్రార్థించుచుండ.

గీ. ఇతరచింతలేక యేకాగ్రత వహించి
నిశ్చలముగ మనసు నిలుపుకతన
దివ్యతేజమందు దివ్యమంగళవిగ్ర
హం బొకండు దోఁచినట్టు లయ్యె.

గీ. భయము వదలిపోయెఁ బరితాపము నశించె
స్వాంతవీథి సుప్రశాంత మయ్యె
నంతరంగమందె యామూర్తిఁ గనుఁగొని
పడఁతి యిట్లు విన్నపంబుఁ జేసె.

గీ. "ఓమహానుభావ! యోసర్వరక్షక!
యోదయానిధాన! యోమహాత్మ!
యోయనాథనాథ! యోలోకపూజిత
పాదపద్మ! నీకు వందనములు.

ఉ. దారుణనీచమోహపరి
తాపమున న్నిలుపోపలేక దు
ర్వారమనోవికారమునఁ
బాపభయం బొకయింతలే కతి
క్రూరముగాఁగ నేనొడ లె
ఱుంగక చేసితి నెంతశిక్షకుం
దీరనినేరమున్; ద్రిజగ
తీపరిపాలననిత్యతత్పరా!

సీ. కర్కశకాలకింకర ఘోరదారుణ
సంఘర్షణమునకు జంకి కాదు
కలుషదుర్గంధసంకలితమై యడరు వై
తరణీస్రవంతిని దలఁచి కాదు
నగుఁబాటుగాఁ బ్రేతనాథుకొల్వునఁ దప్పుఁ
దనుదాన దెల్పుకోఁ దలఁకి కాదు
సలసలనుడుకునూనెలతోడిలోహంపుఁ
బెనములగములకు బెదరి కాదు
నామనశ్శాంతికొఱకయి నాతెఱంగుఁ
దెలుపుకొనుచుంటి నీకు నోదేవదేవ!
నామనస్తాపమునకంటె నరక మంత
కష్టతమ మైనయది కాదు కా దెఱుఁగుడు.

క. నను మన్నించెద వని నె
య్యమున నాసించి కాదు మత్పాపఫలం
బనుభావ్యము ; యెఱుఁగుదు నై
నను వినిపింతు వినుమయ్య నాగతి దేవా !

క. కరకలితామృతకలశము
చిరతరపుణ్యపరిపాకచింతామణి బం
ధురకల్పకప్రసూనము
కరణిఁ బ్రియుఁడు దొరకె భాగ్యకలన న్నాకున్.

క. చెలువుఁడు నేనును జక్కని
చిలుకయుఁ గోరవంకలాగు చిత్తము లలరన్
మెలఁగితిమి కొన్నినా ళ్లి
మ్ముల మముఁగను వారలెంతొ ముచ్చటపడఁగన్.

క. చెలువలమానసములె చం
చలము లగుచు నుండ మోహార్ఘుంఝానిలము
ల్లల నాడింపఁగ నేగతి
నిలువఁగలవు చెదరకుండ నిలిచినచోటన్?

గీ. అమృతఘుంట నుండ నంబటి కాసించి
వేడ్కపడెదనట్టి వెఱ్ఱిపోలెఁ
బ్రాణభర్తయుండఁ బై మెఱుంగులవిట
కాంక్ష కాసపడితిఁ గామవశత.

గీ. ప్రాణ మిచ్చుచు నున్ననాభర్త మొఱఁగి
యతనిప్రచ్ఛన్నశత్రుఁ డైనట్టివాని
నమృతముఖవిషకుంభ మైనట్టివానిఁ
జేరి నావిటకానిఁగాఁ జేసికొంటి.

గీ. నన్ను సౌశీల్యవతినిగా నమ్మియున్న
నామనోనాయకుఁడు నా కనారతంబు
నెల్లవిధముల స్వేచ్ఛయే యిచ్చెఁగాని
యెపుడు నవరోధ మనుమాటయెఱుఁగఁడయ్యె.

సీ. పలుకుల నమృతంబుఁ జిలుకరించెను కాని
కటువుగా నెప్పుడైన గదుమలేదు
చూపులతోఁ బ్రేమ చూఱ లిచ్చెను కాని
కోపంబు నెప్పుడైనఁ జూపలేదు
మనసార నాతోడ నెనసియుండెను కాని
పొలయల్క నెప్పుడైనఁ బూనలేదు
అడుగు దాఁటకయుండ నాదరించెను కాని
యడిగిన దెపుడు లేదనఁగలేదు
మనసు కలసినకొన్నాళ్లమాట కేమి
మనసు వచ్చినరీతిగా మసలునప్పు
డైన నానాథుఁ డనుమాన మందకుండఁ
జనియెనేకాని సంతైనఁ గినియలేదు.

గీ. విటునిదుర్బోధనంబుల విని యొకర్తు
భర్తకు విషంబుఁ బెట్టితిఁ బాప మనక
దైవవశమున మరణంబు దప్పిపోయె
శ్రేయముతె గల్గుఁగాదె యమాయకులకు.

గీ. కన్నుఁ గప్పియున్న కామవశంబునఁ
జేసినట్టి దుష్ట చేష్టితంబు
విఫల మగుచుఁ బోవ వెండియు నేనట్టి
పాప మాచరింప భయముపడితి.

సీ. చెలునంపుముద్దుల చిన్నిబిడ్డను గన్న
తండ్రిగదా యని దయఁ దలంచి
మరియొంద లెటులున్న మగవాఁ లనెడిమాట
ఏదుగదా యని బుద్ధి నెంచి
వ్యభిచారి యనుపెద్ద పేరు మోయుట చాల
బరువుగదా యని భయముఁ జెంది
యభ్యంతరము వచ్చునప్పు డొండొకత్రోవ
కలదుగదా యను తెలివి గలిగి
యణఁగి యుంటినిగాని నన్నలముకొనిన
నీచమోహవికారంబు నిశ్చయముగ
నెంతపాపంబునైనఁ జేయింపలేదె
దివ్యదృష్టిప్రభావ! యో దేవదేవ!

గీ. ఇట్లు కొంతకాల మేఁగినతరువాత
నన్ను నమ్మియున్న నాప్రియుండు
విటునియింట నన్ను విడిచి పరీక్షకుఁ
జదువుకొనఁగఁ బోయెఁ జన్నపురికి.

గీ. చాలినన్నిధనపుసంచులు గల వింటఁ
గోరికొనుట కేమి కొదవలేదు
పీడవదలినట్లు విభుఁడు పోయె నటంచుఁ
జంక వైచికొంటి సంతసమున.

గీ. కామరోగ మెంత కనుగొనసీయుదో
యట్లె తృప్తిఁగూడ నందసీయ
దపు డొకింత తెలిసిన్మైనంత మునుపటి
విటునికన్నుఁ గప్పి వెదకి వెదకి.

గీ. ఒడ్డు చెదరిపోవ నుదుటున విరఁగొటి
బహుముఖములఁ బోవు వఱదవోలె
మగఁడు వదలిపోవ నగపడ్డమగవారి
నెల్ల విటులఁగాఁగ నేలుకొంటి.

గీ. అఖిలభూతాధినాథ! మహానుభావ!
యేమి చెప్పుదుఁ గొన్నాళ్ల కిహమునందె
ఘనతరాహస్యదుష్టరోగముల పేరఁ
బాపఫల మంతయునుగూడఁ బడయుగంటి.

గీ. ప్రియుఁ డొసంగినధనమెల్ల వెచ్చ మయ్యెఁ
బొగ రడంగెను నెమ్మది నెగులు మిగిలెఁ
గన్నుఁ దెఱవని మైదేండ్ల చిన్నిబిడ్డ
బెదరి తనతండ్రికై బెంగపెట్టుకొనియె.

గీ. నన్నుఁ దోలుదోల్తఁ జెఱిచిన నావిటుండు
మరల నామూలముననె దుర్భరమహోగ్ర
రోగపరిపీడితుం డయి లోఁగిలోఁగి
కడకు మృత్యుకరాళవక్త్రమునఁ బడియె.

గీ. తనకుఁ బ్రియమిత్రుఁ డని మదిఁ దలఁచుచున్న
నావిటునిమృత్యువార్తయు నా తెఱంగు
విని దయామయుఁ డైననావిభుఁడు ధూమ
యానమున నింటి కిప్పుడే యరుగుదెంచి.

గీ. నన్నుఁ జేర వచ్చి కన్నీరు మున్నీరు
గాఁగ గొంతసేపు గాంచి యేడ్చి
బిడ్డ నెత్తి ముద్దుపెట్టి చట్టన దించి
చనియె నిపుడె స్వసదనమునకు.

గీ. ఎంతయమృతహృదయు డెంతయమాయిక
సుస్వభావ మెంత శుద్ధశాంత
మెంత కరుణ ప్రేమ మెంతయో ప్రియునకుఁ
గొలఁది పెట్టి చెప్పఁగలనె నేను.

గీ. అట్టిదైవస్వరూపున కట్టివిభున
కట్టిపూజ్యున కట్టిప్రాణాధికునకుఁ
దప్పుఁ జేసితి నింక నాతనిప్రియోప
చారములఁ గాంచ నేనోపఁజాలనయ్య!

గీ. అతఁడు మరల నింట నడుగుపెట్టకయుండఁ
బ్రేమమీఱఁ బలుకరింపకుండ
దేవదేవ! నాకు దేహానఁ దపియించు
జీవనంబు నింకఁజేయు మయ్య.

గీ. జగతి నెడసి పోవ శాశ్వతనరకంబు
నాకుఁ గలదు గాన నన్నుఁ జంపి
యిహపరముల నెందు నెప్పుడు నానాథు
కంటఁ బడకయుండఁ గావు మయ్య!

క. అని యీగతిఁ బరిదేవన
మొనరించుచు నీశుపాదయుగ్మముచెంతన్
దనయంజలి నిడి సాష్టాం
గనిపాతముగాఁగఁ బడియెఁ గంపము గదురన్.

గీ. కన్ను లెదరిపోయె ఘనఘనాఘనమున
మెఱపుఁదీఁగవోలెఁ బరమ తేజ
మూకనమున లీనమై పోయె నెప్పటి
యట్ల గాఢతమస మలముకొనియె.

గీ. హృదయవేదనంబు పదిరెట్టు లయ్యె ని
రాశ నెమ్మనమున నతిశయించెఁ
భయము ముమ్మరించెఁ బ్రాణముల్ చలియించెఁ
దెలియరానిబాధ తీవరించె.

గీ. సముఖికానందపూర్ణ సుస్వప్న మతిదు
రంతదుఃఖయవనికాంత రాంతమునను
మాయ మైపోయిన మైన మగువ దీన
భావమున దేవునింగూర్చి పనవి పనవి.

గీ. "కలుషమూర్తి నన్నుఁగని కావఁజాలక
పోడవుసూపి పాఱిపోయె దేల
హా! యనాథనాథ! యఘువినాశననామ
మేల వమ్ము సేయ నెంచితయ్య?

గీ. హా! మహాదేవ! రక్షింపు!" మనుచు నంత
రంగమున నేడ్చుదుఃఖస్వరంబు బాహ్య
వదనమున నుండి కూడ వెల్వడుచు నుండె
నచటికి కప్పుడె యరుదెంచి యామెభర్త.

గీ. వానఁ దడిసినట్టి వస్త్రంబు లైనను
విడువకుండ నింతికడకుఁ జేరి
భయము లేదు నీకు భయము లే దూఱడు
మనుచు వెన్నుఁ దట్టి యనునయింప.

గీ. కాంత తెలివిఁ గాంచి కాంతుని గని కన్ను
లుష్ణవారిధార నుడికిపోవ
నెలుఁగు రాలుపడఁగ నేడ్చుచుఁ దల్లడ
పడుచుఁ బొరలి పడియెఁ బడకనుండి.

గీ. భర్త యామె నపుడు పడకుండఁ బైకెత్తి
పడకయందుఁ జేర్చి దుడుకుఁ దీర్చి
యిదిగో! దీనిఁ ద్రావు మిపుడె నెమ్మదిపడు
నంచు నౌషధంబు నంది యిచ్చె.

గీ. పడఁతి యప్పుడు దిగ్భ్రాంతి పడినయట్లు
చిత్తము చలించి యున్మాద మెత్తినట్లు
వెఱ్ఱిచూపులఁ జూచుచు వికృశవదన
మొప్ప నుస్సని యొక్కనిట్టూర్పు విడిచి.

గీ. సన్నయెలుఁగున మృత్యువు చాయ లొలయ
సదయహృదయ! నాకింక నౌషధము లేల
రంగుకావడిపెట్టెలోఁ దొంగయరను
దెల్లసీసలో విష ముండెఁ దెచ్చి యిమ్ము.

గీ. అనుచు భర్తవంకఁ గనులెత్తి చూడఁగా
నోపలేక యొక్క యోరచూపు
తనయవంకఁ బఱపి కనులవెంబడి నుష్ణ
వారిధార లురక వఱదవాఱె.

గీ. ఇంతి వెక్కి వెక్కి యేడ్వ, నేడ్వఁగఁబోకు
మనుచు నాథుఁ డామె ననునయించి
వెఱ్ఱిదాన ! నీవు విష మనుకొంటివి
గాని యది విషంబు గాదు కాదు.

గీ. నీమనంబుఁ దెలియ నీకందునట్లుగా
నాప్రియునకుఁ జెప్పి నీప్రియునకు
నందఁజేసినట్టి యది నిశ్చయంబుగా
నెగటుమందు గాని విషము గాదు.

గీ. అనునుడులు విని కాంత యేమైనయది యొ
"ఆఁ" యనుచు విచ్చినట్టినోరట్లె యుండ
నట్టె తేలిపోయినకన్ను లట్టెయుండఁ
గొయ్యవడిపోయె దయ్యంబు గొట్టినట్లు.

గీ. తప్పుఁ జేసినట్టి తన్నెఱుంగక నాథుఁ
డనునయించుచుండె ననియె పొగులు
నింతి, తన్నెఱింగియే యూరకఁ డిటులుండు
టెఱిఁగి యెఱిఁగి యప్పు డేమి కాదు ?

గీ. మనసునందె యెన్నిదినములనుండియో
యణఁగియున్నదారుణాగ్నికీల
యెఱుఁగకుండ నొక్కపరి విజృంభించుట
కతఁ డొకింత బెదరి యట్టె చూడ.

గీ. ఒడలు చల్లఁబడఁగ నుచ్ఛ్వాసనిశ్వాస
గమన మాఁగ, నెమ్మొగంబు వాఁడ
గుండె నిలిచిపోవఁ గొయ్యయై పడియున్న
కాంత యల్లె యతనికంటఁ బడియె.

గీ. రామచంద్రుఁ డపుడు రమణిఁ గన్గొని సంభ్రి
మమున మరలఁ జూచి మరలఁ జూచి
యాస దీఱిపోయె నని నిశ్చయముఁ జేసి
యొక్క వేఁడినిడుదయూర్పు విడిచి.

గీ. "తరుణి తనయిచ్ఛ మెయి దుష్పథమునఁబోయి
పోయి కష్టపరంపరఁ బొంది పొంది
మరల సన్మార్గమునకె తా మరలు ననుచు
నెంచి నేనీమె నొంటిగా నింట విడిచి.

గీ. చదువనుచుఁ జెప్పి పోయితిఁ జన్నపురికి
ననుకొనినయట్లె సతికిఁ బాపానుభవము
వలనఁ బశ్చాత్పరీతాప మలముకొనియె
సరియె కావలసినదేదొ జరగిపోయె.

గీ. అగ్నిసాక్షిగాఁగ నంగీకరించిన
భార్య గాన దీనిభావిగతికిఁ
జేయఁదగినయంత చేసితి నింక నా
ప్రేమలోనితీట పీఁగిపోయె.

గీ. అనుచు నెమ్మదిపడి తదనంతరక్రి
యల నివర్తించి యొక్కనాఁ డయ్యుదార
హృదయుఁడు ప్రశాంతహృదయుఁడై యేఁగుకొ
నాత్మజాత యష్టం బయ్యెననుచుఁ దలఁచి. [అకు

గీ. అట్టిపాపాత్మురాలైన యామె కీమె
తనయ యని యూరిజను లాడుకొనకయుండ
నావికారిణిమగఁ డీతఁడనుచుఁ దన్నుఁ
జూచి లోకులు వేల్వెట్టి చూపకుండ.

గీ. తనధనసర్వస్వముంగూడఁ దనయపేర
వ్రాసి వైరాగ్యభావవికాసహృదయ
నలినుఁడై తనుఁబాత ననాథవసు
కాశికారపట్టంబున కప్పగించి.

గీ. ఎచట నున్నవాఁడో యేమయి పోయెనో
నాఁటిదినము మొదలు నేఁటిదాఁక
తెలియఁగఁబడకయుండ నేకాంతముగ నాతఁ
డున్నచోటు తెలియకుండఁ బోయె.

59 అనుతర్షము.

అఖిలతారలునీపాదనఖరములను
బూజచేయుట కని పూఁటపూఁట కిట్లు
మినుకుమినుకుమటంచును మెఱయుచుండ
మాత! యీయనంతాకాశమండలమున
నిండి యుండు నీనక్షత్రమండలమున
నేఁటికీచుక్క యిటు లుదయించెనమ్మ!
తగదె యిది నీపవిత్రపాదములఁ గొలువ?
దీని నేమిటి కిటు నిషేధించితమ్మ?—
ప్రాగ్దిశను బుట్టి మింటను బ్రాఁకి ప్రాఁకి
పశ్చిమసముద్రవారిలోఁ బడి మునింగి
మఱల నుదయించి క్రమ్మఱ మఱుఁగుపడుచుఁ
దిరుగుచుండుట కయ్యెనే దీనిబ్రదుకు?
తల్లి! భవసాగరమునుండి తప్పుకొనుట
కేయుపాయంబు లేదె నీవిష్టపడిన?
సకలతారలు పోయిన జాడఁ జూచి
సకలతారలు వచ్చిన జాడఁ జూచి
సకలతారలు నినుఁ గొల్చుజాడఁ జూచి
తల్లిపదములఁ గొల్చుచిత్తమునఁ జేసి

తత్త్రముసొందుచున్న దీతార యిపుడు;
తల్లి! యాకాశగంగలోఁ దానమాడి
స్వర్గమున నున్నపూవులు సంతరించి
నీపవిత్రపదాబ్జముల్ నిష్ఠతోడ
నాత్మపీఠంబునం దుంచి యహరహంబుఁ
బూజచేయుట కీచుక్క పూనుకొనియె
నమ్మ! యీయాస పేరాస యనకుమమ్మ!
నీవె కృపఁజూడకుండిన నిఖిలజనని!
నన్నుఁ బ్రోచుట కెవ్వ రున్నారలమ్మ!

(20-5-16.)

60 పరార్థపరత.

క్షణభంగురంబు నశ్వరము జీవనము
ధర్మం బవశ్యకర్తవ్య మెల్లరకు ;
పుష్పించి ఫలియించి భూతసంతతికిఁ
గడుఁ బ్రియం బొనరించు ఘనతరులట్లు
పరమోపకారభవ్యక్రియాతతికిఁ
బొల్పడువారిజీవనమె జీవనము
అమృతఫలాభ్యుదయార్థంబుపొంకెఁ
బూవైనఁ దా రాలిపో నోపినట్లు
శిష్టరక్షణదుష్టశిక్షణంబులకుఁ
జెలిమినో పగనో చచ్చినచావె చావు.

(12-6-1916.)

61 విశ్వజనని.

శుభ్రాం విచిత్రవసనాం నవచంద్రచూడా
మన్నప్రదాననిరతాం స్తనభారనమ్రాం
నృత్యంత మిందుశకలాభరణాం విలోక్య
హృష్టాం భజే భగవతీం భవదుఃఖహంత్రీం.

పండువెన్నెల జగమెల్ల నిండఁజేయు
నమృతకరునిలయంబైన యాకసమునఁ
గనదమృతమూర్తితోడ నాకనుల యెట్ట
యెదుట సాక్షాత్కరించు నీవెవరు తల్లి ?

మధురమందస్మితానన మండలంబు
మధురమోహనరూపంబు మధురశాంత
భావసంపూర్ణ సత్కృపాపాంగదృష్టి
యెలయ నన్నలరించు నీవెవ్వరమ్మ ?

తరుణశశిరేఖ నీమౌళి మెఱయుచుండె
నభయవరదాయకం బైనహస్తయుగ్మ
మాశ్రయముఁ జూపుచుండె నీయాత్మజులకు
నన్నపూర్ణవు గావె మాయమ్మ నీవు ?

ఆదిశక్తి ! మాయమ్మ ! లోకావనమున
కలిదయామతి నీవిచ్చునట్టి కనక

కుసుమమధురామృతములఁ జేకొనెడివీర
లిందిరాగిరిజావాణులేకదమ్మ ?
జనని ! నీకరుణామృతస్వర్ణవృష్టిఁ
బండు బంగారుతీగలపంట యిదిగో !
అమ్మ ! నీచనుబాల క్రీడైనయట్టి
కలకఁదేరిన వాహినీసలిల మిదిగో !
దేవి ! నీశాంతమూర్తితో డీటువచ్చు
కామనీయక నిర్మలాకాశ మిదిగో !
మాత ! నీయూర్పు దావికిమాద్రియైన
చారు జాతీసుగంధ సమీర మిదిగో !
తల్లి ! నీసుస్మితంబుతోఁ దలఁపఁదగిన
సురుచిర శరత్సుధాకర జ్యోత్స్న యిదిగో!
విశ్వపరిరక్షణంబు నీవిధియె కాన
విశ్వభూతహితంబుగా విశ్వమూర్తి
వెలయుచున్న నీచాయయే విశ్వమందు
నంతటను గానఁబడుచున్నదమ్మ ! మాకు.
అనఘమూర్తి ! నీ దివ్యదయామృతమునఁ
జల్లనై పాడిపంట లీఁజాలి, జగము
కడుపు చల్లఁగా జేయఁగాఁ గలుగువేళ—
శారదావేళ-నీవేళ-జనని నిన్ను-

దల్లినగు నిన్ను - లోకమంతయునుగూడ
నొక్కరీతిగఁ బూజించుచున్నదమ్మ!
నిండుజాబిల్లి పండువెన్నెలలవేరి
మఱుఁగు లొగ్గుచు నుండె నీయుడుగులకును
జక్కఁగాఁ బండి వంగి రాజనపుఁజేలు
భక్తి నీముందు సాష్టాంగపడుచునుండె
సారసగృహాంతరంబులఁ జంచరీక
సమితు లోంకారమంత్రముల్ చదువుచుండెఁ
బాలవరిమెన్ను లెలమి నర్పణముఁ జేసి
చిలుక లభినందనంబులఁ జేయుచుండె
విమలతటినీతటములఁ గాశములు పుష్ప
విసరములతోడఁ జామరల్ వీచుచుండె
నమ్మ! విశ్వాత్మవైననీ కఖిలజనులుఁ
జేటనీరును, జలుగుముత్తెంపునరులఁ
బ్రాలపరమాన్నములుఁ గట్టియాలపాలు,
బలుసుపండులుఁ, బంచదారలును, జెఱకు
పాలు, వేయిరేకుల తమ్మిపూలు, జాజి
పూలగుత్తులు, గూర్చినమాలికలును
సన్నుతులతోడ నర్పించుచున్నవారు
వింతలే నీకు నివి యెల్ల విశ్వమూర్తి!

తల్లి దయతోడి నీదివ్యదర్శనంబు
గలిగె నాకింక నేమి కావలసియుండు
నమ్మ! కొండంతదేవిఁ గొండంతపత్రి
నర్పణము చేసి పూజింప నలవియగునె ?
ప్రేమమయమూర్తి ! నిన్ను నాప్రేమరసత
రంగితం బగుహృదయాంతరమున నిలిపి
గగనతత్త్వాత్మ వగునీకుఁ గల్పసురభి
కుసుమహారపరంపరల్ గూర్చినట్లు
అనిలతత్త్వాత్మవైననీ కతిమనోజ్ఞ
పరిమళాగరుధూపంబు పట్టినట్లు
వహ్నితత్త్వాత్మ వగునీకుఁ బచ్చకప్రి
ముంచి నీరాజనము నివాళించినట్లు
అమృతతత్త్వాత్మవైన నీ కమృతకలిత
దివ్యపరమాన్నములు నివేదించినట్లు
భూమితత్త్వాత్మ వగునీకుఁ బొగడఁదగిన
దివ్యచందనకలశ మందించినట్లు
సకలతత్త్వాత్మ వగునీకు సకలసదుప
చారములఁ జేసి పూజలఁ జరిపినట్లు
భావనముఁ జేసి యానందపడుదు నమ్మ!
అఖిలలోకావనంబుగా నమృతవృష్టి

సాధుదృష్టిఁ గటాక్షించు సమయమందు
ననుపమానంద కలితలాస్యంబువలన
నాననంబున శ్రమజలం బంకురింపఁ
జలువచెంగావి పయ్యెద జాఱువాఱఁ
జిత్రమణిమయహారముల్ చిక్కువడఁగఁ
గురరబంధంబు వెన్నునఁ జెదరియాడ
నమలమణికుండలంబు లుయ్యాల లూఁగఁ
గంకణంబులు మొలనూలి గంటలులియఁ
దరలిపోవక చలియించు మెఱపువోలె
నతిమనోహరమూర్తి వై నట్టినిన్ను
నెమ్మనంబున నిల్పి ధ్యానింతు నమ్మ!
జనఘను లుప్పొంగఁగాఁ జేయు శక్తి వీవు
మట్టిముద్దల మెఱయించు మహిత వీవు
తోలుబొమ్మల నాడించు బాల వీవు
జగముఁ బుట్టించి పొదలించు జనని వీవు
ప్రళయమున మాయఁ జేయు దేవతవు నీవు
ప్రకృతిఁ బాలించు పట్టంపురాణి వీవు
అమ్మ! నీమందమధురస్మితాంకురంబె
యవని కానందసాంద్రచంద్రాతపంబు
తల్లి! నీయొజ్జనగుకడకంటిచూపె

యఖిలలోకంబులకుఁ బ్రకాశమానలంబు
అబ్జజాండంబు మొదలుగా నఖుపునుక
నిలుచు నీదివ్యతమశక్తి నేకదమ్మ!
దేవి! నీశక్తి నేమఁటి చెపులాఁసు
వాఁడు నిక్కంబుగా వెట్టివాఁడు సుమ్మ!
అమ్మ! నీదివ్యకరుణాకటాక్షకలన
శాశ్వతానందవృష్టి, విజ్ఞానవృష్టి
యనుపమోత్సాహరసవృష్టి కనకవృష్టి
వెలయఁజేయుచు నజ్ఞానజలధినుండి
లీల మాయాంధభ్రిభూమిఁ దేలింపుమమ్మ!
నెమ్మదిని నిల్పి నిన్ను ధ్యానించుచుమ్మఁ
జిత్తశుద్ధిగ నిన్నుఁ బూజించు సుమ్మఁ
త్రికరణంబుల నిన్నుఁ బ్రార్థించుచుమ్మ
నభయదానం బొసంగి కాపాడుమమ్మ!

(12-7-16.)

62 నీతిగీతావళి.

గీ. పలికెద శతాధికగ్రంథభావ మెల్లఁ
చేటతెల్లంబుగా నొక్క మాటలోనె
పుణ్యమని బరోపకృతి సేఁత పుణ్యమునకె ;
పరుల కపకృతి సేఁత పాపంబుకొఱకె.

గీ. ఆర్వురె బాంధవులు లోకమందు నాకు
సత్యమే తల్లి, జ్ఞానమే జన్మదాత,
ధర్మమే తోఁబుట్టువు దయయె హితుఁడు
శాంతియే ధర్మచారిణి క్షమయె కొడుకు.

గీ. ఆలకింపుము పరమార్థమైనమాట
నగలె వేఱువేఱగు సువర్ణం బొకండె ;
భాండములె వేఱువేఱు మృత్పిండ మొకఁడె
తనువులే వేఱువే ఱాత్మ తా నొకండె.

గీ. సుమతులు గ్రహింప రెండువాక్యములలోనె
నిర్వచించెద సుఖదుఃఖనియమములను
సర్వ మాత్మవశంబులు సౌఖ్యదములు
పరవశము లన్నియును దుఃఖభాజనములు.

గీ. స్వరమె రూపంబు పరభృతవర్గమునకుఁ
గ్రొత్తశితనంబె రూపంబు కోమలులకు

విద్యయే రూపము కురూపవితతి కెల్ల
శాంతియే రూపమై యొప్పు సంయములకు.

గీ. గ్రంథములలోనిచదువు నిర్గ్రంథసమము
పరులచేతిధనంబు నిప్పచ్చరంబు
సమయమున కుపయోగింపఁజాలదేని
యది చదువుగాదు ద్రవ్య మయ్యదియుఁగాదు.

గీ. ననలఁ గాదని, నవనీతమును ద్యజించి,
పరులదుఃఖంబునకు దుఃఖపడెడువాని
హృదయమునకంటె మెత్తనిదేది యనుచు
వెదకి, కానంగనైతి మీవిశ్వమందు.

క. ఖలులకును గంటకములకుఁ
గలవు ప్రతిక్రియలు రెండె కనుదూరముగాఁ
దొలఁగించుటయో పదర
క్షులచే ముఖభంగ మొనవఁగాఁ జేయుటయో.

క. తృణము మహామేరువుగా
గణియింపఁగవలయు ధనము గడియించెడుచో
గణియింపవలయు మేరువుఁ
దృణముగఁ ద్యాగంబునందు ధీవరుఁ డెందున్.

(10-11-16.)

63 గాలిపటము.

క. జాలెము విడిచినకొలఁదిని
వ్రాలుటయునులాగుకొలఁదిఁ బైకెగురుటయున్
గాలిపటమ! నీనైజమొ?
గాలిగుణమొ? పిల్లవాని కరలాఘవమో?

గీ. నూలుదారంబుచేతను బాలుచేత
గాలినడిచేత ముజ్జిష్టగాఁగ నున్న
నీదుచంచలజీవననియతి కేను
జాలి నొందెద నేవేళ గాలిపటమ?

గీ. అలజగత్ప్రాణుప్రాపుఁ గన్నట్టినీకు
సత్పథంబున విహరింపఁజాలునీకు
నవనవోన్నతులనుగూర్చి యడలవలసె
విధివిచిత్రమైనదిగదా విశ్వమందు.

గీ. పిల్లవానికినై నీవు విధికి నేను
సూత్రమున కీవు, నేఁ గర్మసూత్రమునకు
ననిలమున కీవు, నే విషయానిలమున
కొదిఁగి లోఁగి భ్రమించుచు నుంటి మహహా!

ఆ. ఒకట రెంట మూట నొప్పియుంటిమి గాన
జగతి నిర్వ్యగకును సాటి గలిగ

నుభయులకుఁ దలంప నొక్కటియే తోఁచిన
కలసిపోద మింక గాలిపటము!

(28-12-16.)

64 పరమార్థము.

హెచ్చుగ ద్రవ్యంబు లెల్ల గడించి
మేడలు వాడలు మిద్దెలు గట్టి
పాడియుఁ బంటయుఁ బ్రబలంగఁ జేసి
కాంతతో యౌవనకాలంబు పుచ్చి
పాతుర్రిలఁ బుత్త్రిలఁ బౌత్త్రులఁ గాంచి
చుట్టాల పక్కాలచుట్టును జేసి
నెచ్చెలు లందఱినొంటుగనుం బెంచి
గౌరవంబుగ నింతకాలంబు జరపి
యిహసౌఖ్యముల రోసి యొగ్గగఁ ద్రోసి

పోయెదనీవేళఁ బురపురఁ బొక్కి
యెవ్వరికొఱకునై యేడ్చెద వీవు
ఎందులకై యిపు డేడ్చెద వీవు
జీవుఁడా ! నాతోడఁ జెప్పంగరాదె ?——
కోట్లకొలందిగఁ గోట్లలోనున్న
ధనరాశి నీదనుచుఁ దలఁపఁగాఁ బోవు
రత్నవినిర్మితకమనీయసౌధ
బృందంబునైన నిరీక్షింపఁబోవు
పాడియుఁ బంటయు భావింపఁబోవు
అలక్ష్మిచారిణినైనఁ గన్నెత్తి
కనసారి యొకసారి గాంచఁగాఁబోవు
సత్సంభావంబు సల్పఁగఁ జేయు
విద్వద్విప్రులను వీక్షింపఁగాఁబోవు
అనవరతంబు నీ యాశ్రయమందుఁ
జరిగినమర్యాదలనుఁ గనఁబోవు
నిష్టసుఖంబులఁ గానవచ్చి
తిరిగినమిత్రుల దృష్టింపఁబోవు
యిహసౌఖ్యముల రోసి యొల్లరఁ ద్రోసి
పోయెదనీవేళఁ బురపురఁ బొక్కి
యెవ్వరికొఱకునై యేడ్చెద వీవు

ఎందులకై యిపుడేడ్చెద వీవు
జీవుఁడా! నాతోడఁ జెప్పంగరాదె?—
భూతదయయె నీదు పుట్టుకయేని
సత్త్వగుణంబె నీస్వత్వంబయేని
సత్యవ్రతంబె నీస్వాస్థ్యంబయేని
సద్వర్తనంబె నీసత్పథమేని
యాస్తికత్వంబె నీయాంతర్యమేని
ఇహసౌఖ్యముల రోసి యెలరఁ ద్రోసి
పోయెదునీవేళఁ బురపురఁ బొక్కి
యెవ్వరికొఱకునై యేడ్చెద వీవు
యెందులకై యిపు డేడ్చెద వీవు
జీవుఁడా! నాతోడఁ జెప్పంగరాదె?

(10-1-1917.)

65 విచారలహరి.

ఏరాత్రి యీచుక్క లిటుపుట్టినాయొ
నారాత్రియే గిట్టునంచును దెలిసి,
ఏయెండ కీపూవు లిటువిచ్చినాయొ
నాయెండకే వాడునంచును దెలిసి,
ఏగాలి నీమబ్బు లిటుకూడినాయొ
నాగాలినే పీడునంచును దెలిసి
వాసనావశతభవ్యంబును మఱచి
క్షణభంగురంబైన స్వసుఖంబునమ్మి
యతిశయదుఃఖంబు లనుభవించుటకు
నారంభించెదవి దేమి దుర్బుద్ధి నీకు?
నిజమెఱుంగ విదేఁటి నిస్పృహా నీకు?
హృదయమా! తత్త్వమూహించి మేలెంచి
యనుభవసిద్ధవాక్యంబు లాలించి
చింతాలహరిలోనఁ జిక్కక మనుము!—
వినుమీకు కొనుకంగ వేసినకాయి
ఫలము నిట్టె పడిపోవునంచెఱిఁగి,
పృథ్వీతలోపలఁ బుట్టి పెరిగినచెట్లు
పెనుగాలిదెబ్బకే యొఱుగునంచెఱిఁగి,

జలములఁ బుట్టిన జలబుద్బుదంబు
అంతలోపల మాయమౌనం చెఱింగి,
మొగసిపాటున కేల యీయద్భుతంబు ?
ఔన్నత్యమున కేఁటి కావిస్మయంబు ?
ఆమనోదయమున కాశ్చర్యమేల ?
హృదయమా ! తత్త్వమూహించి మేలెంచి
యనుభవసిద్ధవాక్యంబులాలించి
చింతాలహరిలోనఁ జిక్కక మనుమ !—
జలధరంబులయందు జలములే కాక
పిడుగు లేమిటికిఁ గల్పింపఁగాఁబడెనో ?
ఫణిఫణంబున విషపటలమే గాక
మాణిక్యమేఁటి కమర్పఁగాఁబడెనో?
అమృతాబ్ధిలో బడబాగ్ని యెందులకో ?
తత్త్వమార్గంబునఁ దలపోసి చూచి
ద్వంద్వభావసమాశ్రితంబై నయట్టి
ప్రకృతికాంతకు నేకభావమే యనుచు
నుల్లమా ! విశ్వాస ముంపఁగాఁబోక
యనుభవసిద్ధవాక్యంబు లాలించి
చింతాలహరిలోనఁ జిక్కక మనుమ !—
అనవరతంబును నమృతరసంబు

గురిసెడి కోకిలకూజిత మకట!
కాలకూటవిషాగ్నికంటెను మిగుల
సంతాపమును గూర్చు చందంబుఁ జూచి
యీవస్తువునకును నిట్టిగుణంబు
గలదంచు నూహింపఁగా దెవ్వరికిని;
కాని, జీవుల పూర్వకర్మానుభవమె
యన్నింటికిని మూలమగునంతెకాని
యమృతరసంబున నమృతరసంబు,
కాలకూటంబునఁ గాలకూటంబు
గలదంచు నూహింపఁగాఁబోకు మెపుడు
హృదయమా! యనుభవ మింతకుఁ గనుమ!
చింతాలహరిలోనఁ జిక్కక మనుమ!

(10-1-1917.)

66 పుష్పవిలాపము.

ముకుమూసి ప్రాణంబు ముంజేత నుంచి
నవపల్లవశుభాసనమునఁ గూర్చుండి
చలిగాలిబాధకు సైరణచేసి
మంచుమున్నీటిలో మాపటివేళ
నీనామమంత్రంబె నిర్మలనిష్ఠ
నక్షరలక్షల నైన జపించి
యుదయరాగాగ్నిలో హోమంబుచేసి
సాక్షాత్కరించెడు సమయమౌనంచు
నీకయి దోసిలి నిలిపితి నిట్లు
ప్రత్యక్ష మగుమయ్య! ప్రాణేశ! నాకు
వరము లిమ్మయ్య షట్పదదేవ! నాకు—
ద్వారంబుఁ దెఱచి నీదరిసెనమునకు
నెంతో సేపటినుండి యీక్షించుచుంటి
నిన్న నేవేళనో నిలయంబు సొచ్చి
కాళులు నిల్పకే కసిగాటుగాఁగ
నేమి భుజించితో యెఱుఁగను గాని
మాపటినుండియు మంచినీళ్లైన
నెఱుఁగక యుపవాసమే చేయుచుంటి

విందాక రానైతి వెట్లోర్చుదాన?
సూర్యపాకంబున శుచిమీఱ నేఁడు
వేఁడిపాయసమును వేడ్కతో వండి
నట్టింటఁ బెట్టితి నాప్రాణనాథ!
చల్లారిపోయినఁ జౌకసేయుదువు
వేవేగ రావయ్య! విందారగింప:—
హృదయేశ! యిటుచూడు మీతూర్పుఁగోనఁ
గాఱుచిచ్చుదయించి కాల్చుచునుండె
నతిలోకభీకర మైనయీవహ్ని
కశికనై యుండినకాలంబునందు
నేమూల డాఁగెనో యేమియొకాని
యిప్పుడే నడివీథి కెగఁబ్రాఁకుచుండె
నేనెటు సైరింతు నీతాపమునకు;
ఇంచుక నామీఁదఁ గృప గలదేని
వీక్షింపు మిచటికి విచ్చేసి నన్ను;
నీవల్లనగుచూపు నేఁ గోరుచుంటి
నీదర్శనంబునె నేఁ గోరుచుంటి
నీగానవృష్టినె నేఁగోరుచుంటి
నాసామి! రావయ్య! న న్నుద్ధరింప!—
తనువు మఱచియుంటి తలుపులు తెఱచి.

నీరాకఁ గాంక్షించి నేఁ దొంగితొంగి
చూచుచునుండఁగఁ జూపోపలేక
తమచెయ్దములనైనఁ దలఁపంగఁబోక
గాలిసోఁకిన దేమొకాని యెఱుంగఁ
దగుదుమంచును దమతలలూఁచికొనుచు
సరివాడలోనినాసవతులందఱును
పకపకనవ్వ; రప్పటికి నేఁదెలిసి
"వలపులమాట యెవ్వారలమాట
నాతలనే పుట్టెనా" యనుకొంటె;
పరిభవ మిదిగాదు ప్రాణేశ! నాకు
వనుఁ గృపఁజూచిననాఁడె వారలకుఁ
బరిభవ మగుఁగాక! పంతంబుఁదీఱ
నాసామి! రావయ్య! నన్నుద్ధరింప;—
పన్నీటికలయంపి పైపయిఁ జల్లి
మునుకొని పుష్పాడి ముగ్గులువెట్టి
చిగురుతోరణముల సిద్ధంబుచేసి
యత్తరుదినుసుల నాయత్తపఱిచి
పలుచనిరేకులపాను పఱుచ్చి
యెల్లవనుల్ దీర్చి హృదయేశ! నీదు
చరణసంసేవకై సంసిద్ధనైతి;

నాదరంబున దాస్య మంగీకరించి
యలయికఁ దీర్చుకో నైన రావయ్య!
సమధికగుణసాంద్ర! షట్పదచంద్ర!
(16-1-1917.)

---

67 మాతృస్తవము.

కన్నతల్లుల కెల్లను గన్నతల్లి
చలువగలతల్లి ముజ్జగములకుఁ దల్లి
ముప్పురను గన్నతల్లియౌ మొదటితల్లి
యనుగుఁదమ్ములు నాకు దిక్కగునుగాక!

ఒదిఁగి పొత్తిళ్లలోన నే నున్నవేళఁ
గన్నులైనను దెఱవక యున్న వేళఁ
జిన్ని చేతుల నల్లార్చుచున్న వేళ
నాదెసఁ బరుంచి నిదురించుచున్నవేళ

నూహాయే లేక నవ్వుచు నున్నవేళ
నుదరబాధకుఁ దాళకయున్నవేళ
నొక్కపల్కైనఁ బల్కలేకున్నవేళఁ
గంటికిని ఱెప్పవోలె నన్ గాచినావు
ఎఱిఁగియెఱుఁగనివేళ నన్నిందువిడిచి
యెందు వోయితివమ్మ ! యెట్లేఁగితమ్మ !
నీవె దిక్కని మొఱలిడు నీ మతనయు
నీవె కృపఁజూడకుండిన నిఖిలజనని !
నన్నుఁ బ్రోచుట కెవ్వ రున్నారలమ్మ !—

౨

అడుగు నొచ్చిన నిను నెంతు నమ్మ యనుచు
నబ్బురంబున నిను నెంతు నమ్మ యనుచు
నాఁకలగువేళ నిను నెంతు నమ్మ యనుచు
హాయిఁ గనువేళ నిను నెంతు నమ్మ యనుచు
నలపినప్పుడు నిను నెంతు నమ్మ యనుచు
నప్పుడిప్పు డటంచు నేఁ జెప్ప నేల
జనని ! నినుఁ దలంపని నిమిషంబు గలదె ?
నీవె దిక్కని మొఱలిడు నీ మతనయు
నీవె కృపఁజూడకుండిన నిఖిలజనని !
నన్నుఁ బ్రోచుట కెవ్వరున్నారలమ్మ !

౩

విషయ మెఱుఁగక నిర్మలవృత్తిఁ బోఁడ
నొక్కఁడెన మే నెఱుంగక యున్ననన్నుఁ
గ్రూరమతి నెవ్వరో కాని కొట్టి లేపి
మైదుసుత్త్రాల తేదు నాయత్త పఱిచి
సారథి నొకండు దానికి సంతరించి
కర్మయంత్రప్రభావసంఘటితమైన
చిన్నియచిద మ్మొకండు నాచేతి కిచ్చి—
యడుల గెలువంగఁ బురికొల్పి రక్కటకట !
పగలుఁ గన్గొందమా కంటఁ బడనివాఁడు
సారథిఁ దలంతమా కనుఁజంచలుండు
తురగములఁ జూతమా పెడత్రోవఁ బోవు
అడిచెదమా మొనసోయిన ; దన్నిగతులఁ
బడితి నింక నెవ్వరు తే నసిఁ జేయువాఁడ ?
భయపడినవాఁడ, భ్రాంతిఁ బోఁ బడినవాఁడ
నోరుసాలుంగ నరమాలి యున్నవాఁడ
నిప్పుడు నిపాదయుగ మాశ్రయించినాఁడ
నీవె దిక్కని మొఱలిడు నిమతనయు
నీవె కృపఁ జూపఁదగుంచిన నిఖిలజనని !
నన్నుఁ గావుము దేవ్ని మహాద్రిలక్ష్మి!—

౮

విశ్వమేమియుఁ దెలియనివేళ నన్ను
నొడలెఱుంగక నిద్దుర నున్ననన్ను
నెవ్వ రిటులేపిరో కాని యే నెఱుంగఁ
దెలిసి తెలియని దుఃఖాబ్ధిఁ దేలుచుంటి
దీని కెయ్యది యో తుదిఁ దెలియరాక
దీనికెందును దీరమే లేనియపుడు
దీనిఘోషకు మేరయే తెలియనపుడు
దీనియలలకు విరతియే లేనియపుడు
దీని దాఁటంగ నౌకయే లేనియపుడు
నన్ను నీఘోరవారాశి నట్టనడుమ
భయదజలచరములచెంతఁ బాఱవైచి
నన్నుఁ గానట్టులుంచుట న్యాయమమ్మ!
నీవె దిక్కని మొఱలిడు నీదుతనయు
నీవె కృపఁ జూడకుండిన నిఖిలజనని!
నన్నుఁ బ్రోచుట కెవ్వ రున్నారలమ్మ!—

౯

అడ్డాలలో నున్నయప్పు డవ్యక్తమౌ
మాత! నీమాటయే మఱచియుంటిఁ
దోడిబాలురతోడఁ గూడియాడెడువేళఁ

దల్లి! నీయునికియే తలఁపనైతి
యౌవనమదమున నఖిలంబు మఱపొంది
జనని! నిన్ను స్మరింపఁజాలనైతి
వెనుక సంసారాబ్ధి మునిఁగి తేలఁగ లేక
జనయిత్రి! నిన్నెన్నఁజాలనైతి
ఇపుడు నీప్రేమమయమూర్తి హృదయవీథి
మబ్బుదొలఁగిన చంద్రునిమాడ్కిఁ దోఁచె
నీవె కృపఁ జూడకుండిన నిఖిలజనని!
నన్నుఁ బ్రోచుట కెవ్వరున్నారలమ్మ!

(31-1-1917.)

68 ఆశ్వాసము.

అకట ! జీవితమే వ్యర్థ మయ్యెననుచు
నర్థదేహంబు పోయిన దనుచుఁ దలఁచి
సోదరీ ! దరిగానని శోకజలధి
మునుఁగ నేమిటికి ? కజ్ఞానమును త్యజించి
జ్ఞాననేత్రంబు తెఱచి యీ కానఁబడెడు
విశ్వరూపంబు నిష్ఠ భావింతువేని
అంతటను నిండినది పరమాత్మ యనియు
నదియె దివ్యంబు నశ్వరమైన దనియుఁ
దేటతెల్లంబుగా నీకుఁ దెలియవచ్చు—
ఆలకింపుము పరమార్థమైన మాట !
నగలె వేఱువేఱగు; సువర్ణం బొకండె
భాండములె వేఱువేఱు మృత్పిండ మొకఁడె
తనువులే వేఱవే యాత్మ తా నొకండె—
అకట ! యీగతి నశ్వరమైనదాని
నవ్యయస్థితి నందినయట్టిదాని
నొకట నీలోననే నిండి యున్నదాని
నరయఁజాలక, పోయిన దనుచు నెంచి
వెతలఁ గుందుచునుండుట వెఱ్ఱిగాదె?—

ఏయమూల్యరత్నంబు నీకింతదనుకఁ
గంఠహారంబుగా దీపకళిక గాఁగ
నుండి నీయిష్టముం దీర్చుచుండె ననుచుఁ
గడవఁగా రానిబహుళాంధకార మెల్లఁ
బాపుచుండె నటంచు నీభావమందుఁ
దలఁచి పూజించుచుంటివో దాని నిప్పు
డెవరొ కఠినత్వమున హరియించి రనుచుఁ
బాపమతి నెవ్వరో యెడఁబాపి రనుచు
దాని నింకఁ బొందునాస నేఁ గాన ననుచు
నకట ! యజ్ఞానతిమిరంబునందు మునిఁగి
యెడ తెగనిశోకమునఁ గూల నేఁటికమ్మ !—
ఆమహారత్న మెవరిచే నైనఁగాని
లీలలకు నైనఁగాని తర్లింపఁబడునె ?
కాలమున కేవలావలఁ గూడియున్న
నీర మడ్డంకి తీఱిననిమునమందె
యేకమైనట్లు లాయూత్మ యేకవృత్తిఁ
దోడుగా నున్న నీయాత్మతోడఁ గూడెఁ
గూడియుండుటయే దానిగుణము గాన—
అనితరప్రేమమయుఁడగు నాత్మనాథు
నాత్మ తేజంబు గర్భమం దమరెఁ గాన

నాత్మజామోదసిద్ధి నీ కగు నిజంబు ;
తత్త్వము గ్రహించి యాత్మపథంబుఁ బట్టి
నాతిమిన్న ! యాత్మారాధనంబునందె
తత్పరవు గమ్మ వగమాని ; దానియందె
నిఖిలధర్మంబులునుగూడ నిండియుండు
నిఖిలమైనసుఖంబులు నిండియుండె ;
సుదతి ! శోకాంధకారంబుఁ జూడవింక
నిత్యసౌఖ్యపదంబె నీనిలయ మగును—
పటుతరంబై సహృదయాలవాలమందుఁ
బ్రేమ మనుసమ్మతమ్మునఁ బెరిఁగినట్టి
యారసాలంబు దివ్యపత్రాళిచేతఁ
బుణ్యమయపుష్పములచేతఁ బూర్వమెట్లొ
యట్టులే నేఁడుఁగూడ నీయాత్మయందె
విస్తరిలి వెల్గుచున్నది విస్మయముగ
బాహ్యచక్షువులకుఁ గానఁబడనియంత
మాత్ర శోకింపఁ జనునమ్మ మగువమిన్న !—
ఆంతరికచక్షువులవిచ్చి యరయు మెపుడు
ప్రేమమయలోకమున సతి పేర్మి మీఱ
నెట్లు వర్ధిల్లుచున్నదో యెఱుఁగవచ్చు
నెట్లు శోభిల్లుచున్నదో యెఱుఁగవచ్చు

నెట్టిసుఖమిచ్చుచున్నదో యెఱుఁగవచ్చు
నెట్టియానంద మిచ్చునో యెఱుఁగవచ్చు.
(9-4-1917.)

69 జీవచోరుఁడు.

భవనమున నుండునట్టి యాపరమహంస
యేదెసకుఁ బోయెనో కనరా దిదేమి?
అనయ మొకరీతిఁ గలకలలాడునట్టి
యిల్లు పాడయియుండిన దేమిచెపుమ?
పరమహంసయె యైనచోఁ బాఱిపోవు
గుణము నిట్లు సంపాదించుకొనఁగనగునె?
అకట! గుణవంతుఁ డనుపేరు నవలఁదోసి
పురుషపుంగవుఁ డనుపేరు పొల్లుఁజేసి
గొప్పగా నున్నయీయిల్లు గుల్లచేసి
దాటిపోవుట కీక్రియ దొంగ వగుచు

మొగముఁ జూపుట కిటు నాలిముచ్చ వగుచు
నేఁడు కనుగప్పిపోవుట నీతిగాదు ;
అకట ! యీమందిరంబు శూన్యంబు చేసి
అక్కటిక మేఁది దీపంబు నార్పివైచి
సందుగ నెనంగు రతనాల సంగ్రహించి
తెలియకుండంగఁ దలుపులు తెఱచివైచి
దొంగవై పోవు టేపాటి దొరతనంబు ?
ఎచటి కేఁగినవాఁడ వెట్లేఁగినాఁడ
విప్పుడైన నొకించుక చెప్పవయ్య !
" పరువు లిడుజీవుఁడా ! నిన్నుఁ బట్టికొనఁగఁ
బట్టి గట్టిబంధంబులఁ గట్టినైనఁ
గర్మచారులు వెన్నంటి రొమ్ముఁడ
నెందు డాఁగెద వేలోక మేఁగఁగలవు ?
పట్టువడుదువు నామాట భ్రాంతిగాదు ;
నేఁటి కిటులాయెఁ గాని యేనాఁటికైన
లోకమున నీపనులు రుజువు కాకపోవు
ముందు నీబాము లున్నవి మఱియు నేల ?
తుల్లి తొందరపడకుము దొంగకాన !

(25-5-1917.)

70 ఆశ—నిరాశ.

పెరటిలో నున్న యేడాకులరఁటిచెంతఁ
బెద్దబావిజలంబులఁ బెంచికొన్న
మావిమొాకకుఁ గననయ్యెఁ గావిచిగురు;
కావిచిగురున కాసించి గళమునెత్తి
గండుఁగోయిల పాడె రాగంబు లొలయఁ;
జివురు వెట్టనికొమ్మలఁ జిన్నిపూలు
తావు లింపార వికసించె; దానఁజేసి
మేలుకొలుపులఁ బాడుచు నాలి తేఁటి
యొక్కరీతిని చిందులు ద్రొక్కఁదొడఁగెఁ;
గాంచుచుండంగ నాకస్మికంబు గాఁగ
నెట్టిగాలిపాటుననో మఱేమొ కాని
చిగురు నశియించెఁ బూవులు చిందిపోయెఁ
జిన్నికోటుల యంతలోఁ జిన్నవోయెఁ
దుమ్మెదకుఁగూడ నేమియుఁ దోఁచదాయె
విషమవిశ్వంబునకు నిది వింతపనియె ?
అను ననుచు నంతమాట నే ననఁగఁజాలఁ
జివురుదినుమంచుఁ గోకిల కెవరు చెప్పి ?
రలరు లిమ్మని చూతమ్ము నడిగిరెవరు ?

తేఁటి నెవ్వరు పిలిచిరి తేనెకొఱకు ?
దేనికై పూవు నెవ్వారు తీవరించి
రీప్రకృతిసిద్ధగుణముల నెల్ల నెఱిఁగి
యీస్వభావగుణంబుల నెల్ల నెఱిఁగి
ప్రకృతి యెల్లరకును బోధపడుటకొఱకు
సకల మెఱిఁగిన పండితుఁ డొకఁడు దక్క
శ్రేష్ఠమగువ్యాఖ్య నెవ్వాఁడు చేయఁగలఁడు ?
కొమ్మచివరను జిగురుంట క్రొత్తయేనిఁ
బూల మకరంద ముండు టపూర్వమేని
వెన్నెలలఁ జల్లఁదనముంట వింతయేని
గానమున రాగముండుట కిల్లయేని
ఆశపుట్టుటకే యవకాశ మున్న ?
ఆశపుట్టెను బుట్టినయపుడె కూడ
నిది నిరాశకుఁ జోటని యే నెఱుంగ ;
నిది నిరాశకుఁ దల్లియం చే నెఱుంగ ;
కడలిలో నూర్మికలు కానఁబడినయట్లు
పందిరిని జిన్నితీవలు ప్రాఁకినట్లు
మేఘములలోన మెఱపులు మెఱసినట్లు
ద్యోతలంబున నొకచుక్క తోఁచినట్లు
వింతగా నాశ పొడసూపి విరియఁ బ్రాక—

అలలు జనియించి నీటిలోఁ గలసిపోవె
వల్లరియుఁగూడఁ జివురించి వాడిపోయెఁ
జంచలాలత యపుడె నశించిపోయె
నెక్కడనొ కానఁబడకుండఁ జుక్క గుంకె
నాశ లన్నియు సంతలో నంతరించె
నాశను నిరాశ త్రోసిరా జనుటఁజేసి—
ఇప్పు డారాజు పోయినాఁ డేమొకాని
యెల్లసందర్భంబు లోకమాతె యింకిపోయె
వాడుతీవయుఁగూడఁ గన్పడకపోయె
నాశ లనువెల్గు లోకమాతె యంతరించె
నంధకారమె యెల్లెడ నావరించె
నిది నిరాశాధికారమా! యేమిచెపుమ!
ఇది నిరాశకుఁ గాలమా యేమిచెపుమ!
ఇది నిరాశకు నిలయమా యేమిచెపుమ!
ఇది నిరాశాంధకారమా యేమిచెపుమ!
ఆశ కవకాశమే లేనియప్పు డింక
నాశ యనుమాటయే లేనియప్పు డింకఁ
బెద్ద లెందుండు రని చూచి పిల్చువాఁడ?
సత్యముగ నాస లేనిచో జగము లేదు
లేనిజగమున నెయ్యది కానఁబడును?

అలనిరాశయా? కాదు కాదన్నిటికిని
మూలకారణమైన నిర్మోహతత్త్వ
మిందు గాన్పించు నిపు డాశ్రయింతు దాని
నదియె నాశాంతికి శరణ్య మగునుగాక!

(9-7-1917.)

71 భవాబ్ధి.

ఆదికారణ మెఱుఁగని ప్రాణులార!
గోప్య మెఱుఁగని మోజీవకోటులార!
శోకవిహ్వలులై యిటు సొక్కనేల?
మోహతాపభరంబున మ్రొగ్గనేల?
కర్మసంబద్ధ మగుదానిఁ గర్మమునకె
యప్పనముసేత మీపని యగును గాని
కర్త లీరెంటికిని మీరు గారు కారు!
చీకటులఁ బంపుచేసిన చేతితోడ
వెన్నెలల సృజియించిన విభుఁ డెవండొ

అట్టికర్మాధిపతి యాశ్రయంబుకొఱకు
అట్టికర్మవినాశుని యండకొఱకు
విజ్ఞులై యిప్పుడైనను వెదకికొనుఁడు !
ఆపరాత్పరుసేవ మీ కబ్బెనేని
శోకమోహాదు లింక మిమ్ముఁ జూడఁబోవు
శోకమోహాదు లడఁగినచో భవాబ్ధి
దాఁటిపోయెద రోజీవకోటులార !—
శోకమోహాదివృత్తుల కాఁకచేతఁ
గగ్గి కలుషీకృతంబై వికారసరణిఁ
దోఁచుచుండిన మీచిత్తతోయజమును
సారెసారెకు భక్తిరసాయనమునఁ
గడిగి పరిశుభ్రముగ నుంపఁగలరయేని
జ్ఞానతేజంబు దాననే కాననగును ;
తేజ ముండిన లే దింకఁ దిమిర మచట
శుద్ధసత్యస్వరూపమే చూడనగును
గానభక్తిమార్గంబును గాంతురేని
పూర్ణతరభక్తుఁ డంజనాపుత్రుమాడ్కి
నీయపారభవాంబుధి నింతలోనె
దాఁటిపోయెద రోజీవకోటులార !

(19-7-1917.)

72 కాలసముద్రము.

అత్యగాధంబు భయదంబు నైనయట్టి
భువనపరిపూర్ణకాలసముద్రమునకు
అలలు సంవత్సరములంట! యెగసి పొంగి
చింతచేఁ గూలఁబడియున్న జీవకోటి
నేత్రవారిధారల నిది నింపునంట!
క్షారజలయుతమంట! యపారమంట!
పోటుపాటుల నిది యెల్లప్రొద్దులందుఁ
దీవ్రగతితోడ మర్త్యావతీరములను
నొరసి యిరుపెసలను దాఁకుచుండునంట!
ఎట్టులో యెందఱనొ కాని యిట్టె మ్రింగి
తా నసహ్యంచుకొనునఁట! దానికేమి
అదయతయు నదాక్షిణ్యంబు ననెడుగట్ల
నవశులైన యసంఖ్యాకులైనజనుల
నిది వెడలఁగ్రక్కుచున్నది యేమిచెప్ప!
నెమ్మదిగ నున్నయట్లు గాన్పించుచుండి
ఘోర మగుభంగపాటును గూర్చునిదియె
అలతుపాను జనించెను నపుడు రేఁగి
యఖిలమునుగూడ మ్రింగుచున్నదియు నిదియె

ఈయగాధసముద్రము నెఱిఁగియెఱిఁగి
ఈమహాఘోరవారాశి నెఱిఁగి యెఱిఁగి,
ఇఁక నడుగుఁ బెట్టెదరె మఱి యెవ్వరైన
నింక నమ్మెదరే దీని నెవ్వరైన?—

(19-7-1917.)

---

73 వసంతలక్ష్మి.

అరయఁగ షడంకపరిమిత మైనదాని
వత్సరాభిధానంబున వఱలుదాని
జిత్రనాటకమును బ్రదర్శించుచున్న
కాలసూత్రధారికి నమస్కారశతము.

సూత్రధారుఁడు నిపుణుఁడే యాత్రమేల?
ఒక్కటికి వెన్క మఱియొక్క టున్నయపుడు
తెరల నన్నింటి నొకమాటె తీయుటెట్లు?
చూప జన్నింటి నొకమాటె చూచుటెట్లు?

తొలుతఁ గన్నవసంతాంకవిలసనంబు
నేఁటి కిఁక రాకయున్నఁగానీ మఱొక్క
నాఁటికైనను మనము గానంగవచ్చుఁ
జూప ఱొకయింత తమకంబు నాఁపలేరె?
ప్రథమదృశ్యంబునకుఁ దెర పడినకతన
నగపడకయుండె నావసంతాంకమిపుడు
నీలమేఘంబుచాఁటున నిలుచుకతన
మనకుఁ గనఁబడఁ డాచందమామ నేఁడు.
అయనచక్రంబు తిరిగినయపుడు మనకు
నావసంతాంకదృశ్యమే యద్భుతముగ
సూత్రధారుండు క్రమ్మఱఁ జూపఁగలఁడు
మనన మొనరింత మందాఁక మనసునందె.

(23-7-1917.)

74 కుసుమమంజరి.

అనునిమేషము విచిత్రాకృతుల్ దాల్చి
యఖిలప్రపంచమహారాజ్యమునకుఁ
బట్టంపురాణియై పాలించుచున్న
ప్రకృతికి మ్రొక్కులు పదినూఱువేలు.

పరిదృశ్యమానప్రపంచరంగమున
నాకస్మికంబుగా ననపేక్షితముగ
బంధమోక్షంబులుఁ బాపపుణ్యములుఁ
గష్టసుఖంబులుఁ గలుగుచునుండు;
నానందసరసిలో ననురాగసుమము
దుఃఖగంధంబుల దొరలించుచుండు;
సంతాపవార్ధి నాశాతరంగములు
విమలమౌక్తికముల వెదచల్లుచుండు;
శుక్తి మౌక్తికమయి చూపట్టుచినుకు
కడలిలోఁ బడి యుప్పుఁగ ల్లగుచుండు;
సంచకు వెగ టైన యంబుదాగమము
నెమ్మికి నానందనిలయ మౌచుండు;

రాల్చెడు కొమ్మలు రాల్చుచునుండఁ
జిగురించు కొమ్మలు సిగురించుచుండు ;
నొకచేత మెఱయుచు నుండుకాంచనము
మఱియొక్కచేతిలో మాయమౌచుండు ;
చెలువంపుఁదొడవున జిగజిగ మెఱయు
మణి యొక్కతఱిఁ జచ్చుమం దగుచుండు ;
గడగడ సర్వాంగకములఁ దూలించు
చలిగాలి యొకవేళఁ జల్ల నౌచుండు ;
సురభిళకుసుమంబు శుష్కకంటకము
నొక్కగులాబియం దొడఁగూడినట్లు
గుణమును దోషంబుఁ గూడి యొక్కడనె
యతివిచిత్రంబుగా నగపడుచుండు ;
కర్మపద్ధతిఁబట్టి కాలంబుఁబట్టి
మంచిసెడ్డలగతుల్ మాఱుచునుండు ;
నిట్టిచూచుచునుండ నింతటిమార్పు
లెట్లుకల్పించునో యెవరెఱుంగుదురు ?
కష్టంపుటేటిలోఁ గౌతుకనౌక
సంతోషజలధిలో సంతాపశిఖరి
యేల నిర్మించునో యెవ్వరికెఱుక ?

కొమరారు చెంగల్వకొలనితీరమునఁ
గుదురైన సురపొన్నగున్నకొమ్మలను
నంటియు నంటకయల్లి తూగాడి
తులికెఱపొగడపూఁగొమ్మ మాయమ్మ,
మధుమాసయామిని మాధవుఁ గాంచి
పొడవున మాయమ్మ పులకించినపుడు
సొంపైన చిగురాకుజొంపంబునడుమఁ
బూసంతమేనితోఁ బుట్టితి నేను,
మాయమ్మతోఁగూడి మలయానిలమున
విలసిల్లు సురపొన్న విరిగొమ్మకూడ
నాతల్లి దనివార ననుఁ గన్నయపుడె
యుల్లంబు రంజిల్ల నొకమొగ్గదొడిగె
సారంబు లోఁగొని శ్రమల నందించి
సంతతసంతొపసంతతిఁ గూర్చి
కలఁగించుచుండఁగాఁ గన్నతల్లులకు
సంతాన మన నింతసంతోష మేమొ ?—
పొన్నయుఁ బొగడయు మున్నున్నకంటెఁ
గన్నులపండువుగా నొప్పుచుండె ;
సురపొన్నక్రొన్నన సొంపొందుచోటఁ
జిగురాకుదువ్వల్వ చిక్కనిమొత్త

నే నుంటి నెండక న్నెఱుఁగకయుండఁ;
జందనానిల మిచ్చుజలశీకరముల
చలువల వెన్నెలచలువలఁ దోఁగి
యేకష్ట మెఱుఁగక యేమిరువ్వురమును
బొదలుచునుంటిమి ప్రాఁటకుఁబూఁట :
నుల్లంబుపొంగార నొండొంటి నొరసి
కులుకుచుఁ గంటిమి కోరకాకృతులఁ;
బుష్పోడిమెత్తావిఁ బొరయకమున్న,
తోరంపువిరిదేనె దొరలకమున్న,
వచ్చియు రాని జవ్వనపుఁగ్రొమ్మిసిమిఁ
జెలువారు చెలువలచెలువంబుఁ దెగడి
మనములఁ దనియించు మాచూపుఁ జూచి
సంతోషమునవచ్చి షట్పదగణము
మాచుట్టుఁ దిరుగుచు మధురగీతముల
భావంబు దనియంగఁ బాడంగఁదొడఁగె
లలితవసంతవిలాసంబు గాఁగ :—
మంచిమూర్తంబున మాకిరువ్వురకును
బసితనంబు దొరంగి పరువంబువచ్చె;
నెలజవ్వనంబు రేకెత్తంగఁదొడఁగె;
మలయసమీరకుమారుఁ డాయెడనె

మాకమ్మతావుల మలయించెఁ గడలఁ ;
దళతళమెఱయుచిత్రాస్వాతులట్లు
తనమానసంబును దనియించుమమ్ము
బాలచంద్రుఁడు సూచి పకపకనగియె ;
మావికాసంబును మావిలాసంబు
మాయనురాగంబు మాచెల్మిఁ జూచి
మకరందమునకంటె మఱివన్నెహెచ్చు
మధురస్వరంబుతో మాపేరిమీఁదఁ
గలకంఠ మింపుగా గానంబు సేసె ;
వేగున నిండార విరిసినమమ్ముఁ
గని వెల్లనగుచు నక్షత్రంబు లెల్ల
మాలోనఁ బొంగారు మకరందమందుఁ
దమరూప మొకసారి తళుకు మన్నంత
నదిగదా ధన్యత యని పొంగిపోయె ;—
ఎడఁబాయకున్న మాయిరువురిచెలువు
నూతనానందమనోరమం బయ్యె ;
నిరువురిపరిమళ మేకమై దెసలఁ
జెలువొందఁ గడునుల్లసిలె నొక్కరజని ;
యెల్లదిక్కులనుండు నిందిందిరములు
వండువెన్నెలపోలె బయలెల్ల విరియు

వలపులచే నానవాల్పట్టి వచ్చి
మధురామృతముకంటె మాధుర్యమగుచు
మాలోన నిండారు మకరంద మాని
సమ్ముదంబునఁ బొంగి స్వాంతంబు లలర
మధురాకృతుల నొప్పు మామూలమునని
వఱలె వసంతాప్తి వసుమతి యనుచుఁ,
బొగడపొన్నల సేము పుట్టుటకతనఁ
బ్రమదావనంబు సార్థక మయ్యె ననుచు,
భావంబు లిగురింపఁ బొటలు వాడె :—
ఆకులచాటున నగపడకుండఁ
గాసంత మేనితోఁ గ్రాలుచుండినను
బొగడంగఁ దగునట్టి పూవుల మగుట
నిఖిలభూభాగంబు నిండె మాతావి ;
పరిత్యాగపవనసంపత్తితోఁ గూడి
పరిపూర్ణమయ్యె మాపరువంబుఁగూడ ;
నుదయరాగంబుతో నొక్కింత సేపు
మిలమిలలాడుచు మేమాడుచుండ
బాలసూర్యుఁడు తనబాహువులు సాఁచి
పరువంపుమామేన బంగారుపూసె :—

*　　*　　*　　*

సకలలోకామోదసరణిఁ జేకూర్చు
నీవసంతంబెప్పు డిట్టులేయుండి
యలరింపవలె నని యాశలు మాకు!
మోహానసంగీతమును బాడుకొనుచు
నళులు మాతావుల నరయుచు వచ్చి
మురియింపవలె నని ముచ్చటల్ మాకు!
చలువగందపుఁగొండ చక్కటినుండి
చిఱుతమారుతములు చెంగటఁ జేరి
వలపింపవలె నని వాంఛలు మాకు!
జగతికంతకు సుధాసారంబుఁ జిలుకు
పండువెన్నెలలు మాపరువంపురూపు
వెలయింపవలె నని వేడ్కలు మాకు!
చిగురాకునును సెజ్జ చెదరకయుండ
మముఁ బ్రియంబునఁ జేర్చి మాతల్లు లెపుడుఁ
గులికింపవలె నని కోర్కులు మాకు!
నిగనిగలాడు మానెమ్మోములందు
మవ్వంబు సెడకుండ మాకోర్కు లిట్లె
ఫలియింపవలె నని భ్రాంతులు మాకు!—
అవని జీవులయాశ కంతంబు లేదు;
పకృతి కెప్పుడుఁ గృపాభావంబు లేదు;

ఈవసంతం బిట్టులే యుండియుండి
యేరీతి నూఱునో యెవ్వరి కెఱుక?
ఈయళిసంగీత మేవేళ కెట్లు
లేమయిపోవునో యెవ్వరి కెఱుక?
ఈమలయానిలం బిటునటుఁ దిరిగి
యెటువచ్చి యెటుపోనో యెవ్వరి కెఱుక?
ఈచల్వ రేయెండ యింతలో జరగి
యేయెండ గాయునో యెవ్వరి కెఱుక?
ఈనునుజిగురాకు లీరీతి నుండ
నేకాఱు వచ్చునో యెవ్వరి కెఱుక?
విరిసినకోర్కుల విలసిల్లుమేని
కేపాటువచ్చునో యెవ్వరి కెఱుక?
ఏమని చెప్పుదు మేకైననిచట
పరిణామశీలముగా ప్రకృతిచందములు :—
ఏగాలిచేసె మ మ్మింతటివాని
నాగాలియే వచ్చి యుక్కి పాలించి
మాబంధ మెడలించి మమ్ముఁ గొంపోయి
యంతరాళంబున నటునిటుఁ ద్రిప్పి
పచ్చికబయటను బడఁద్రోసిపోయెఁ;
బొన్నపూగొమ్మను బొగడయున్నదికొ ?

పొగడయే యున్నదో పొగడపూఁగొమ్మ?
నూహింపరాకుండ నొకరీతినుండి
యిరువురిపరిమళం బిది యది యనుచు
విభజింపరాకుండ విలసిల్లుచుండి
యెన్నియో కోరిక లీరికలెత్త
నెంతయో సంతోష మిగురించుచుండఁ
బాపపుదైవమో ప్రకృతియో యేదొ
బంధంబు డెగఁగోసి పగఁదీర్చుకొనియె:—
తల్లిగర్భమునుండి తరలినవేళఁ
గోరకాకృతిఁ బండుకొనియున్నవేళఁ
గనువిచ్చి జగమెల్లఁ గాంచినవేళఁ,
నేవేళ గణియింప నెట్టిదో కాని
యిట్టి మా కీవేళ కీపాటు గలిగె;
పరికింపఁ జెలిమియుఁ బగయును లేక
యంతలోననె మార్పు నందించుచున్న
యీప్రకృతిని మన మే మనఁగలము?—
భిన్నభావంబుల భిన్నతేజముల
భిన్నగుణంబుల భిన్నరూపముల
నగపడుచుండు నీయఖిలజగంబు
నేకతేజంబుననే యుద్భవించి

యేక తేజంబుననే వృద్ధిఁ గాంచి
యేక తేజంబుననే లీనమంది
యేకీభవించుటయే సత్యమేని,
ఏకాకృతి వెలుంగు నీశ్వరుఁ డెపుడు
జీవులఁ దరియింపఁ జేయునయేని,
నిర్గుణుండైన యానిర్మలమూర్తి
సగుణుఁడై సేవావసర మిచ్చునేని,
ఏభక్తులైన మమ్మిరువురఁ జేర్చి
గుణవిశిష్టంబైన కోవనుగూర్చి
విశ్వేశు నర్చించు వేళ రాకున్నె?
సచ్చిదానందపరిశాంతభావమున
నైక్యానుసంధాన మబ్బకయున్నె?
పొగడకుఁ బొన్నకుఁ బూవులమైన
వాసనావశత నీవాంఛ జనించె
నిది యపరాధ మంచెవ రనఁగలరు?

(15-12-1917.)

75 ఏనవ్వు నీకిష్టమే?

రతనాలఁ దులకించు రవణాలకంటె
నలరించు ముత్యాల హారాలకంటె
మురిపంపుఁ జిత్రించు ముకురాలకంటె
నవ్వులే నవనవానందముల్ మాకు.

కెమ్మోవినవ్వు, చెక్కిలిచెంతనవ్వు
ముక్కుముంగలనవ్వు, మునిపంటనవ్వు
నుదుటిపైనవ్వు, కన్నులలోనినవ్వు
చూపులలోనవ్వు, చుబుకాన నవ్వు
మురిపంపునెఱనవ్వు, ముసిముసినవ్వు
చెలువంపుఁజిఱునవ్వు, చిన్నారినవ్వు
అలవోకనవ్వు, నెయ్యముగుల్కునవ్వు
పలువరుసలనవ్వు పరువంపునవ్వు
ఇన్నినవ్వులుగల విన్నింటిలోన
నెఱుఁగ మేనవ్వులో నేమున్నయదియొ
ఏనవ్వు నీకిష్టమే పువ్వుబోణి :—
కౌమరుఁబ్రాయమున దాఁగుడుమూఁతలందుఁ
జిన్నవోయినచెలి చిఱునవ్వునవ్వె ;

వేడుకబొమ్మలపెండ్లిండ్లవేళఁ
గల్లవియ్యపురాలు కలకల నవ్వెఁ;
గెలని పెద్దలు చిటికెనఁబట్టు మనినఁ
గొనరుఁజూపులఁ బెండ్లికొమరుండు నవ్వె;
వరుఁ డొద్దనున్న బువ్వపుబంతివేళఁ
గులుకుఁబల్కులఁ దోడికోడలు నవ్వె;
ఇపుడు వచ్చినవార లెవ్వరే యనుచు
నన్నయిల్లా ల్మేలమాడుచు నవ్వె;
పర్చికూర్చిన పూవుబెత్తు లెవ్వరికె
యనియాఁడుబిడ్డ హాస్యానకు నవ్వె;
బంగారుతొట్టెలోఁ బసుపుఁబొత్తిళ్లఁ
బొలబుగ్గలలోనఁ బసిపాప నవ్వె;
ఎఱుఁగ మేనవ్వులో నేమున్న యదియొ?
ఏనవ్వెనీకిష్టమే పువ్వుబోణి!—
చెలువంపుగనియైన చిన్నారిమొగ్గ
చిగురుటాకులలోనఁ జిఱునవ్వు నవ్వె;
ముత్యాలమూటయా మురిపంపుఁజుక్క
కటికిచీకటిలోనఁ గలకల నవ్వె;
వెలలేనిరతనాల వెన్నెలరేక
చదలేటితరఁగలోఁ జకచక నవ్వె;

ప్రాణధనంబైన బంగారుపరికృతి
పరువంపుఁబ్రేమలోఁ బకపక నవ్వె,
ఎఱుఁగ మేనవ్వులో నేమున్నయదియొ
ఏనవ్వు నీకిష్టమే పువ్వుబోణి!

మాకుఁ జెప్పకయున్న మానెదుగాని
లోడిపడంతులతో నైనఁగాని
యిపుడు గాకుండిన నెపుడైనఁగాని
లేమ! చెప్పకయుండ లేవులే—కాని!

(11-8.-1918.)

76 ఆత్మపూజ.

ఆనందమయు, సచ్చిదానందమయుని
నిర్వికల్పకరూపు నిత్యసంస్థితుని
నభవు ననంతు నిరాలంబు నజరు
నద్వితీయుని నన్ను నర్చించు టెట్లు?
విశ్వమంతయునిండి వెలుఁగొందునిన్ను
నావాహనముసేసి యర్చించు టెట్లు?
అఖిలలోకాధారుఁడై యున్ననిన్ను
నగ్రిపీఠంబిచ్చి యర్చించు టెట్లు?
స్వచ్ఛస్వరూపప్రసన్నుని నిన్ను
నర్ఘ్యపాద్యములిచ్చి యర్చించు టెట్లు?
నిత్యశుద్ధుండవై నెగడెడినిన్ను
నాచమింపఁగఁజేసి యర్చించు టెట్లు?
కమనీయనిర్మలాకారునినిన్ను
నభిషేకమొనరించి యర్చించు టెట్లు?
ముజ్జగంబుల గర్భమునఁ దాల్చునిన్ను
నంగవస్త్రంబిచ్చి యర్చించు టెట్లు?
లక్ష్మహీనుని నిరాలంబుని నిన్ను
యజ్ఞసూత్రంబిచ్చి యర్చించు టెట్లు?

భువనమోహనుఁడవై పొలుపొందునిన్ను
నాభరణాళిచే నర్చించు టెట్లు ?
అనిశనిర్లేపకుం డైనట్టినిన్ను
నమలగంధంబిచ్చి యర్చించు టెట్లు ?
వాసనాశూన్యత వర్తించునిన్ను
నలరులఁ బూజించి యర్చించు టెట్లు ?
గంధహీనుండవై కాఁ్రిలెడునిన్ను
నగరుధూపంబిచ్చి యర్చించు టెట్లు ?
స్వప్రకాశుండవై చరియించునిన్ను
నాజ్యదీపంబిచ్చి యర్చించు టెట్లు ?
నిత్యతృప్తునిఁ దత్త్వనిష్ఠుని నిన్ను
నమృతోదనంబిచ్చి యర్చించు టెట్లు ?
కామ్యశూన్యుండనఁగా నొప్పునిన్ను
నమృతఫలంబిచ్చి యర్చించు టెట్లు ?
అఖిలమయుండవౌ నఖిలేశు నిన్ను
నాకులఁ బోఁకల నర్చించు టెట్లు ?
శుద్ధతేజస్వివై శోభిల్లునిన్ను
నారాత్రికంబిచ్చి యర్చించు టెట్లు ?
అభవు నమూర్తి ననంతుని నిన్ను
నర్థిమై వలగొని యర్చించు టెట్లు ?

అద్వితీయబ్రహ్మమై యున్ననిన్ను
నానతిఁ గై మోడ్చి యర్చించు టెట్లు ?
అంతర్బహిఃపూర్ణుఁడై యున్ననిన్ను
నాగమముదరిల నర్చించు టెట్లు ?
శ్రీమనోజ్ఞవిలాస ! చిన్మయహాస !
విదళితభవపాశ ! విశ్వలోకేశ !
నిఖిలలోకాధార ! నిగమవిహార !
ఆనందమయరూప ! యమృతకలాప !
ఏరూపముననైన నేవిధినైన
నేమూ(ర్త)మువనైన నేసూక్తినైన
నిన్ను సేవింపఁగానేరను గాన
నిన్నుఁ బూజింపఁగానేరను గానఁ
బరమాత్ముసకు నీకుఁ బ్రభునకు నీకు
నఖిలంబునిండినయజునకు నీకు
నాత్మస్వరూపుండవై యున్ననీకు
నవరింతు నిదె నీకు సాత్త్వికపూజ—
నిత్యనూతనమయి నెగడునాయొడలె
యాశ్రీశుకోవెలయనుచు భావించి
యీదేవళంబులో నేటివుఁ డుండె
నాతఁడే పరమేశుఁడని తలపోసి

యాత్మఁడే పరమాత్ముఁడనుచు నూహించి
యాసదాశివుఁడె నేనని నిశ్చయించి
ప్రజ్ఞానమయసుప్రభాతంబుఁ గాంచి
యజ్ఞాననిర్మాల్య మట్టె తూలించి
యానంద మెనయు సోహంభావగరిమ
భావింతు సేవింతుఁ బ్రణుతిఁగావింతు—
ఇదియె సాత్వికపూజ యిదె యాత్మపూజ
యెల్లపూజలయందు నిదె మేటిపూజ
సచ్చిదానందవిజ్ఞానస్వరూప!
శాశ్వతానంతవిశాలస్వరూప!
సమధికానంతవిశ్వస్వరూపంబు
ఆత్మస్వరూపమే యైయున్నయపుడు
నీకు నాకును నాకు నీకును గూడ
నెంచిచూచిన భేద మేమున్నదయ్య?—
అదిగాన నేఁ బరమాత్మరూపునకుఁ
బరమపూరుషునకుఁ బరమధామునకు
నానందమయునకు నాదిదేవునకు
మదిలోననే ప్రణామంబుఁ గావింతు—
ఊపిరిబిగఁబట్టి యొక్కింతనిలిపి
ప్రాణవాయువులను బట్టి సాధించి

హాతము సేయఁగఁజాలు నతనిడెందమున
దేహాభిమానమే దీపించుచుండు;
స్నానసంధ్యాద్యనుష్ఠానంబు లనుచు
జపతపోయజ్ఞసంస్కారంబు లనుచు
నఖిలక్రియలఁదీర్చు నతనిచిత్తమున
భోగాభిలాషయే పొడకట్టుచుండు;
సర్వజ్ఞుఁడై యున్న జ్ఞానిచిత్తమున
మొనసూపుచుండును మోక్షాభిలాష;
సతతసోహంభావ సంపన్నుఁ డెవఁడో
యభిమానశూన్యుఁడై యలరారు నతఁడె;
దివ్యతత్త్వజ్ఞాన ధీమంతుఁ డెవఁడో
యభిమానముండఁబో దతనికొక్కనికె;
ప్రళయకాలంబున బ్రహ్మాండమెల్ల
నంబుపరివ్యాప్తమైయుండునట్లు
విధివిశిష్టంబైన విశ్వమంతయును
నాత్మరూపంబుగా నగపడుచుండ
నిది విధాయకమంచు నేమిసేయుదును?
ఇచ్చోటు సతమంచు నేకడ నుందు?
ఇది నాదని గ్రహింప నేమున్నదింక?
ఇది కాదని త్యజింప నేమున్నదింక?
(18—10—18.)

77 పరిణామము:

భూతభవ్యభవద్భావబోధ్యమైన
కాలమున కించుకయు మార్పు గలుగఁబోదు
గాని దానిగర్భంబులోఁ గలసిపోవు
వివిధపరిణామసంతతుల్ వేనవేలు.

రక్తవాహినిలోపల రాజ్యలక్ష్మి
రాజ్యశాసనములలోన రక్తవృష్టి
విమలరాగాంకురమున విద్వేషరేఖ
ద్వేషతమసంబునను రాగదీపకళిక
అమృతవారాశిలోపల హాలహాలము
నీలమేఘంబులోపల మేలిమెఱపు
పుట్టి పొడసూపుచుండు టబ్బురమె కాని
యేనియతిచేతఁ బుట్టునో యెవ్వఁ డెఱుఁగు?
వెనుక నేమున్నదో కనుంగొనఁగలేము
ఎదుట నేమి కానున్నదో యెఱుఁగలేము
కార్యకారణరూపసంఘటనములకు
మూలసూత్రంబు గనుఁగొనఁజాలఁగలమె ?—
తలఁపుఁదరఁగలఁ దిరుగురత్నాలనౌక

యబ్ధిగర్భంబులో భగ్న మైనయపుడు
మేలిసొబఁగులఁ దూఁగుముత్యాలపేరు
పాయ లెడలంగఁ ద్రుటితమై పోయినపుడు
పూవుగుత్తుల విలసిల్లుతీవచెలువ
భూరిదావాగ్నిపాలయిపోయినపుడు
గాంచి యొకసారి విభ్రాంతిఁ గాంచుకంటె
వేఁడినిట్టూర్పు నొకసారి విడుచుకంటె
నూర్చి యొకసారి కంటినీ రొత్తుకంటెఁ
జింతిలుటకంటె నెవ రేమి చేయఁగలరు?

(9-10-1919.)

78 ఉత్కంఠ.

వేణుగానరవంబు వినవచ్చెనేమొ
యమునలో నప్పుడే యమృత ముప్పొంగ ;
ప్రియసఖీ ! చెప్పవే వ్రేపల్లెనుండి
బయలుదేఱెనఁటమ్మ ! బాలకృష్ణుండు ?
శిఖిపింఛ కాంతులు సెలరేఁగె నేమొ
తరుపత్రములలోనఁ దళతళల్ పుట్టె ;
ప్రేయసీ ! యప్పుడే బృందావనమునఁ
గొలువు దీర్చునఁటమ్మ ! గోపాలమూర్తి ?
గిరిమల్లికలతావి గిఱికొన్నదేమొ
యాభీరమండలం బవశమైపోయె ;
కల్యాణి ! చూడవే కన్నులఁ గప్పి
మోసగించునొ యేమొ మోహనమూర్తి ?

(8-11-1919.)

79 సాంత్వనము.

కోమలజాతీనికుంజాంతరమున
నోరు తెఱుంగకయుండ నొంటిగా నుండి
యస్ఫుటస్వరముతో నతినిగూఢముగ
నిది యేమొ ప్రియసఖి! యేడ్చుచున్నావు?
మనసు ద్రిప్పఁగ లేక మాటాడలేక
మాఱు సేయఁగ లేక మరు లోపలేక
వేఁడి నిట్టూర్పులు విడుచుచున్నావు
తలఁప నెంతటివెఱ్ఱిదానవే తల్లి!—
తులసికావనములోఁ దూఁగుటుయ్యెలలఁ
దూఁగుచు నీమాట దోఁచిన నులికి
ప్రియుఁడు వేణువు నూఁది పిలుచుచున్నాఁడు
లేవమ్మ చెల్లెలా! లేచి రావమ్మ!

(4-12-1919.)

80 ప్రణయగీతములు.

కాళీయఫణిఁ జూచి కార్చిచ్చుఁ జూచి
వెఱ్ఱిగోపికలార! వెఱచెద రేల?
కొదవ లన్నియుఁ దీర్చుగోపాలమూర్తి
మీపాల నుండఁగా మీకేమిభయము?

*　　*　　*　　*

గోపాలకుల వీడి గోవుల వీడి
పాడుచు నాతోడఁ బరుగెత్తి వచ్చి
బాలకృష్ణుఁడు చాలబడలినాఁ డమ్మ!
విరజాజిచెల్లెలా విసరవేమమ్మ!

*　　*　　*　　*

రాసమండలములో రాధికారమణి
బాలకృష్ణునిలీల భావించి సొగసి
తన్మయత్వంబుచేఁ దన్నుఁ దామఱచి
సుఖియించుచుండఁగాఁ జూపోపలేక
షట్పదస్వరముతో ఝంకరించెదవు
మతి లేదఁటే నీకు మల్లికావల్లి?

*　　*　　*　　*

మమత గ్రమ్మినదమ్మ మధురరూపమునఁ

దెలివి దప్పినదమ్మ! దివ్య తేజమున
మధురమోహానునిపై మనసు నిల్పుటయె
యపరాధ మాయెఁటే యళినీమతల్లి!

* * * *

ధరణీధరము నెత్తి దావాగ్ని మ్రింగి
చెలువు గందకయుండఁ జిన్నికృష్ణుండు
రాసమండలములో రమణు లందఱకు
వినిపించుచున్నాఁడు వేణుగానంబు
కన్ను లున్నఫలంబుఁ గనుఁగొంద మమ్మ!—
కామినీమణులార! కలసి రారమ్మ!—
దెసలెల్లఁ దెలివందెఁ దిమిరంబు డిందెఁ
జలువ తెమ్మెర వీచె జాబిల్లి దోఁచె
మనసులోఁ గుందుచు మానదర్పమున
నెన్నాళ్లు లిటులున్న నేమగునమ్మ!
జగదేకవిభుఁ డైన శ్యామసుందరుని,
సుందరీమణులార! చూడ రారమ్మ!

(10-12-1919.)

81 శృంగారము.

చ. అలుక వహించెనేమొ ! హృద
యాధిపుఁ డింటికి రాఁడు ; గాలిలేఁ
బిలుకలు వీచెఁ దుమ్మెదలు
పెన్నిదఁ జేసెను, గూసెఁ గోయిలల్
సిలుకవజీరు బాణహతి
చేఁ గడుఁ గాసిలఁజేసె, బోనునం
జెలుక తపించురీతిఁ గమ
లేక్షణ ! నాహృదయంబు సొక్కెడున్.

చ. అలుక వహించు నేమె చెలి
యా ? తడ వయ్యె ననంగఁ; దిట్టు; నో
చిలుకలకొల్కి యిట్టిరె వ
శీకృతభర్తృక లౌదు రం చనన్ ;
బిలుకవె యంచుఁ ద్రోయఁ గడు
బెగ్గిలు ; భర్తృగృహంబుఁ జేర్పఁగా
నెలుకను బోనఁ ద్రోయునటు
లెంతు వనన్ బ్రతిమాలు బేలమై.

చ. చిలుకలు నెట్టు కొక్కటిగఁ
జేవఁదొలంగి మెలంగుచుండెడిన్

బిలుకజీ నాతిపల్కులు సె
వింబడినంతనె గర్వ మేఁది పా
మెలుకలతావుఁబట్టి చని
యెన్ జెలిఁగ్రొంజడఁ గాంచి చందురుం
జలుకవహించి క్షీణదశ
నందె సఖీముఖపద్మవీక్షణాన్.
(కవిత్రితయము—కల్పలత.)

82 వీరము.

చ. పిలుకవు నీ వెఱుంగుదువె
విగ్రహమెట్టిదో ? పంజరంబునన్
జిలుకనుబోలె నీదు జన
నీజనకుల్ నినుఁ బెంచి రింట ; పే
రలుక జనింపనీయక గృ
హంబున కిప్పుడె పొమ్ము లేనిచో

నెలుకను సర్పరాజు మఱి
యించినరీతి వధింతుఁబార్థజా.

చ. పిలుకవు నీవు నన్ను వెఱ
పించెద వంతర మెంత నీకు నా;
కలుక జనించి నాదు విమ
లాత్మలు గెంజిగురాకుఁ జాయలం
జిలుకక మున్నె పౌష్ణ యమ
శేఖర ! దిట్టఁడనంట మాను క
ల్లెలుక నగంబు వ్రచ్చినమ
హేంద్రుని వజ్రముఁ బోలనేర్చునే.

చ. అలుక వహించి పట్టఁగ ధ
రాధిపవర్యులు నీకుఁ జిక్క గా
దెలుకలు గారు శౌర్యవని
తేక్షణసంస్తుతపాత్రదోర్బలుల్
పిలుకఱి పోవకున్న నన
పేక్షితనాకముఁ జూడఁ బుత్తు నేఁ
జిలుకల గండుపిల్లివలెఁ
జెచ్చెర మత్తరకాండపంక్తిచేన్.

(కవిత్రితయము—కల్పలత.)

83 మాతృమందిరము.

శ్రీనిధానంబు నిర్మల ప్రేమధాని
శాంతిధామంబు సౌఖ్యవిశ్రాంతిసీమ
జ్ఞానధనపేటి నిస్తులానందవాటి
మాకు ముమ్మాటికిని మాతృమందిరంబె.

నారదబ్రహ్మ దివ్యవీణాముఖమున
నభినవప్రేమరస మొల్కినట్టిచోటు,
తపసివాల్మీకి కవితామృతస్రవంతి
నాదికావ్యంబుఁ దేలించినట్టిచోటు,
మహితవిజ్ఞానధనులైన మౌనులెల్ల
నాగమాంభోధి మథియించినట్టిచోటు,
నరుఁడు దరియింపఁ గరుణించిపరమపురుషుఁ
డాత్మతత్త్వంబు బోధించి నట్టిచోటు,
అజ్ఞులకు విజ్ఞులను జూపునట్టిచోటు,
అనదలకు నాథ్యులను జూపునట్టిచోటు,
అన్నలకుఁ దమ్ములను జూపునట్టిచోటు,
అందఱకు నాత్మనిలయ మైనట్టిచోటు,
చనవు గలచోటు ప్రేమచేఁ దనరుచోటు

మహితమహిమాన్వితము మాతృమందిరంబె -

*   *   *   *

జనని ! నీసన్నిధియె మాకు స్వర్గలోక
మమ్మ ! నీమాట మాకు వేదాక్షరంబు
తల్లి ! నీసేవయే మాకుఁ దారకంబు
మాత ! నీప్రేమ మా కాత్మమంగళంబు—
అడుగుఁదమ్ముల మడుఁగులై యంబునిధులు
నిన్ను సేవించుచున్నవి కన్నతల్లి !
అమృతపూర్ణకుంభంబులై యంబుదములు
నిన్నుఁ దేలించుచున్నవి కన్నతల్లి !
కేళికాసౌధసీమలై శైలతతులు
నిన్ను నలరించుచున్నవి కన్నతల్లి !
తావిక్రొవ్విరిసజ్జలై తీవగములు
నిన్నుఁ బూజించుచున్నవి కన్నతల్లి !
దివ్యగంధంబులై కమ్మతెమ్మెరలును
నిన్ను మెప్పించుచున్నవి కన్నతల్లి !
రమ్యదీపంబులై దివ్యరత్నములును
నిన్ను వెలయించుచున్నవి కన్నతల్లి !
పక్వఫలభాజనంబులై పాదపములు
నిన్నుఁ దనియించుచున్నవి కన్నతల్లి !

భావగీతంబులను సర్వజీవతతులు
నిన్నుఁ గీర్తించుచున్నవి కన్నతల్లి !
అఖిలలోకలోకేశ్వరి వైననీదు
కొలువు సేరనివారెందుఁగలరు తల్లి !—
జనని ! నీసేవ లేక జీవనము లేదు
తల్లి ! నీప్రాపు లేక స్వాస్థ్యంబు లేదు
అమ్మ ! నీపెంపు లేక సౌఖ్యమ్ము లేదు
దేవి ! నీదయ లేక యేదియును లేదు—
కష్టదుస్తరగహనమార్గముల నలసి
కరుణరసవాహినీతరంగముల నీఁది
విలులితాశాప్రభంజనములను దూలి
ఘనతరాభిమతాద్రిదుర్గములఁ బ్రాఁకి
తిరిగితిమి గాని యిందాఁకఁ దెలివి దప్పి
నిన్నెఱుఁగఁజాలమైతిమో కన్నతల్లి !
ఇష్టవస్తువు లెల్ల నీ విచ్చుచుండ
నందికొనఁజాలమైతిమో యఖిలజనని !
నిష్ఠురనినాదములను సంగీతరవము
వినఁబడునఁటమ్మ ! నీచెంత విశ్వజనని !
తీవ్రకోపాగ్నిలో శాంతదీపకళిక
గనఁబడునఁటమ్మ ! నీపొంతఁ గన్నతల్లి !

అనుపమప్రేమభిక్షంబు నందఁగోరి
వెడలివచ్చితి మమ్మ ! నిన్ వెదకికొనుచు
నాత్మసంతానమైన మ న్నాదరించి
దేవి ! కరుణించి యాశీర్వదింపుమమ్మ—

*　*　*　*

తల్లి నిన్నుఁ దలంచి ధర్మంబుఁ దలఁచి
కష్టంబు సుఖములోఁ గడపివచ్చితిమి ;
చౌర్యవృత్తిఁ జరింపఁ జాలఁగాలేక
యాఁకలి దృప్తిలో నడఁచివచ్చితిమి ;
పరుషభాషణములు వలుకఁగాలేక
క్రోధంబు శాంతిలోఁ గూల్చి వచ్చితిమి ;
దయ దప్పి రక్తపాతము సేయలేక
వైరంబు మైత్రిలో వదలి వచ్చితిమి ;
ఆశాప్రలోభా ప్తి నల్లాడలేక
మమతను సమతలో మడపి వచ్చితిమి ;
జయ సుధామయసూక్తి జయ దివ్యశక్తి !
జయ సర్వజనయిత్రి జయ జగద్ధాత్రి !
ఆదిశక్తివి నీ వనాదివి నీవు
విద్యానిధివి నీ వవిద్యవు నీవు
వరదాయినివి నీవు వాంఛవు నీవు

దైవతంబవు నీవు తల్లివి నీవు
నీవె మాదిక్కని నెమ్మది నమ్మి
నిన్నుఁ జేరితి మమ్ము నిత్యకల్యాణి—
ఆపగావళులలో నమృతంబు నించి
ఫలపుష్పములు వనస్పతులఁ గల్పించి
భూరికేదారభూములను బండించి
సకలదేశంబుల సర్వస్వ మొంచి
యాత్మసంతతులలో నైక్యంబుఁ బెంచి
మాకోర్కు లీడేర్పు మా కన్నతల్లి !—
వేయిగన్నులతల్లి వేల్పులతల్లి
పాడిపంటలతల్లి బంగారుతల్లి
సింగారములతల్లి సిరిగలతల్లి
కడుపుసల్లనితల్లి గారాలతల్లి
యెత్తి పెంచినతల్లి హితమైనతల్లి
పేరు మోచినతల్లి ప్రియమైనతల్లి
పలుకుదీయనితల్లి పాలించుతల్లి
పైరణ గలతల్లి పసి గలతల్లి
సౌభాగ్యములతల్లి చనవైనతల్లి
సంసారములతల్లి చల్లనితల్లి
పిల్లలు గలతల్లి పెద్దలతల్లి

తల్లులఁ గనుతల్లి తండ్రులతల్లి
'కనికారముల' తల్లి! కన్నబిడ్డలము
మమ్ముఁ బాలింపవే మాకన్నతల్లి!
(10-4-1920)

---

84 ప్రబోధము.

గీ. అందఱకు నొక్కతెయె తల్లి యన్నలార!
అందఱకు నొక్కఁడే తండ్రి యన్నలార!
అందఱకు నొక్కఁడే గతి యన్నలార!
అన్నలము దమ్ములము మన మయ్యలార!

గీ. దారధనపుత్రవాంఛలబారిఁ గూరి
తెలివి యుండుటచేఁ బశువులను మించి
విశ్వసోదరభావంబు విస్మరించి
తల్లడిల్లుచునుంటిమో తమ్ములార!—

గీ. తాను దనపండు దినఁబోదు తేనెయరఁటి
తాను దనపాలఁ గ్రోలదు ధన్యసురభి
తాను దనతావిఁ గ్రోలదు తమ్మిపూవు
జగతిలో సరుఁ డొకక్కఁడే స్వార్థపరుఁడు :—

గీ. ధారుణీదేవి భరియించుతల్లి మనకు
ధాత్రిదేవత పోషించుతల్లి మనకు
సఖిలజీవులఁ దనకడుపారఁ గన్న
తల్లి భూదేవి యొక్కరిధనము గాదు—

గీ. ఒకని ముట్టుటదోష మొండొకనిచెంత
నొలసి యుండుటదోష మొండొకనితోడ
మాటలాడుచే దోష మిదేఁటిమాట?
హరిహరీ! యేకగర్భజులైనమనకు!—

గీ. పేదలగు సోదరులనోట బెడ్డఁగొట్టి
యనుభవంబునకంటె నత్యధికవృత్తి
ధనము ధాన్య మార్జించి పెత్తనము సేఁత
పసుపతిత్వమె తస్కరత్వంబు గాక?—

గీ. పొట్టకును బట్టకును లేక పొక్కిపొక్కి
కోఁడిబిడ్డలు మలమల మాడుచుండఁ
గోటలును బేటలును గల్గి కులుకుచుంట
ముష్కరత్వంబు గాక ప్రభుత్వమగునె?—

గీ. కలిమి గలవారు లేనివారలకు మగలు
లేనివారలు గలవారిలెంక లనుచుఁ
దలఁచి వర్తించుచున్నంతవఱకు మనకుఁ
బాపనిష్కృతిలేదయ్య భ్రాతలార!

గీ. సకలజీవసంతతులకుఁ జాలినంత
యన్నమును గూర్చుచున్నది కన్నతల్లి;
కడుపుగాలెడి తమ్ములకన్న మూసి
యారగింప నోరాడునే యన్నలార?—

గీ. కలిమిలేములభేదముల్ కొలఁదిగొప్ప
భేదములు జాతిభేదవివాదములును
దలఁపవలదయ్య! సర్వసౌదర్యదృష్టి
నశులం గూర్పుఁడయ్య! మాయన్నలార!—

గీ. ఏకఫలభోగకాంక్షచే నెట్లు పక్షు
లేకవృక్షాశ్రయంబున నెసఁగునట్లె
యేకఫలకాంక్షచే మన మేకదేశ
మాతఁ గొలువంగవలెనయ్య భ్రాతలార!—

సీ. మనమహారాజు లాత్మశ్రీస్వభోగార్థ
మే కల్గలే దని యెంచుదాఁక
మనభూమినాథు లాత్మకుటుంబభుక్తికే
తమకల్మి గా దని తలఁచుదాఁక

మనవణిగ్వర్యు లాత్మప్రవృత్తి ధనాభి
వృద్ధికే యనుబుద్ధి విడుచుదాఁక
మనలోన మన మొక్కజననిగర్భమునుండి
యరుగుదెంచితి మని యరయుదాఁక
శాత్రవోపద్రవంబుఁ దస్కరభయంబు,
భీమదుర్భిక్షపీడ విభేదబాధ
తొలఁగిపోదయ్య! యిఁక శాంతి నిలువదయ్య
యాత్మసంరక్ష లేదయ్య యార్యులార!

(19-5-1920.)

85 గీతాసారము.

అమృతబిందు స్వరూపుఁడై యమలుఁడగుచు
నఖిలశక్తిస్వరూపుఁడై యజరుఁడగుచు
నఖిలమునునిండి యఖిలంబు నరయునట్టి
సచ్చిదానందునకు నమస్కారశతము.

ఆనంద ముదయించె నాశలు మించె
ననుకూలపవనంబు లల్లనేతెంచె
నాపాధ మరుదెంచె నంద ఱొక్కటిగఁ
జనుకునెచ్చెలులార ! చేరి రారమ్మ !—
ఒండొంటి నెడఁబాసి యొంటిగాఁబోయి
ఇనకరానలములో నింకుటేగాని
తలిరాకు నొకనైనఁ దడుపంగఁగలమె?
సేద దేర్తుమె యొక్క చిఱుమొగ్గనైన ?
నల్పాణురూపుల మైయున్న మనము
ప్రత్యేకముగ నేమి పనిసేయఁగలము ?
పదులు నూఱులు వేలు పదివేలదాఁకఁ
గోటి కోటులదాఁకఁ గూడితిమేని
నఖిలజీవులతోడి యవని మండలము

నమృతాభిషేకాప్తి నలరింపఁ గలము
ఆషాఢ మరుదెంచె నందఱొక్కటిగఁ
జనుకునెచ్చెలులార చేరి రారమ్మ !—
ఐకమత్యములేని యాత్రఁడే కాక
యల్పుఁడు దుర్బలుండన నెవ్వఁ డమ్మ !
కాన నెచ్చెలులార కలలోననైన
జతలేక యొంటిగాఁ జరియింపవలదు ;
లక్ష్మోపలక్షులై లావణ్యలీలఁ
గోటానఁగోటులై గుంపులు గూడి
చరణమంజీరనిస్స్వనములు సెలఁగ
నాకాశ మదరంగ నమృత ముప్పొంగఁ
గారలిమందుచు నున్న గ్రీష్మాతపమునఁ
దపియించి క్రుంగిన తల్లి భూదేవి
యఖిలాంగకంబుల నమృతంబుఁ జిలికి
శైత్యోపచారముల్ సలుపంగవలయు
నాషాఢ మరుదెంచె నంద ఱొక్కటిగఁ
జనుకునెచ్చెలులార చేరి రారమ్మ !—
అందఱ మొక్కటై యల్లన పోయి
పర్వత శిఖరముల్ పాదాలఁ దన్ని
గిరినితంబంబులఁ గ్రోళులువాఱి

శైలగర్భానల జ్వాలల నార్చి
జనని ధాత్రీదేవి చక్కటి కరిగి
స్ఫాటికాకృతుల నిర్ఝరిణులఁ దూలి
వరవాహినీవైభవంబులఁ బెంచి
శుష్క కూలంబుల సొబగు నిండించి
చటుల కోలాహలస్వనములఁ బేర్చి
తుంగతరంగ దుందుభుల మ్రోగించి
యానంద భువనమహారంగమందు
విశ్వమంగళ లీల విహరింపవలయు
నాషాఢ మరుదెంచె నంద ఱొక్కటిగఁ
జినుకునెచ్చెలులార చేరి రారమ్మ !—
అనుకూలపవనంబు లరుదెంచె మనకుఁ
బవనుఁ డే తురగంబు ప్రస్థానమునకు
నాతనిసాహాయ్య మబ్బినకైన
నాక్రమింపఁగవచ్చు నబ్జజాండంబు !
ఐకమత్యమె బలంబనుమాట మఱచి
యెవ్వరైన నొంటిగా నేతెంతురేమొ?
అవివేకమున నట్టు లరిగెద రేని
నాత్మవినాశన మౌట నిశ్చయము ;
అత్యల్పబిందుల మైన నే మాయె

నందఱ మొకటిగా నైకమత్యమైనప్పు
డంతరాయములేక యానంద లీల
ధరణీతలమునకుఁ దరలిపోఁ గలము
కాలువెట్టినచోటఁ గనకంబు గురియ
బంగారు తీఁగల బండింపఁ గలము
నవరత్నములురాల నవ్వినచోట
విరజాజిపువ్వుల విరియింపఁ గలము
శుభములు వెలయుగఁ జూచినచోటఁ
జిగురుతోరణములఁ జిత్రింపఁ గలము
భూమీజముల నెల్లఁ బోషింపఁగలము
పశుపక్షిమృగములఁ బ్రతికింపఁ గలము
నదులలో నౌకల నడిపింపఁ గలము
జనుల కోరికలెల్ల సమకూర్పఁ గలము
అల్ప బిందువులమే మనుకొంటిరేమొ?
మనతోడ నెవరు సమానులున్నారు?
చినుకు లేకుండిన జనంబు లేదు
చినుకు లేకుండిన సృష్టియే లేదు
చినుకు జీవనమైన జీవులఁ గలసి
ప్రకృతిరాజ్యంబును పాలింపవలయు.
నామాట మనుచెంప నందఱొక్కటిగఁ

జినుకునెచ్చెలులార చేరి రారమ్మ !—
జననికాదంబిని సమ్మోదగరిమ
విశ్వరూపముఁదాల్చి వినువీథి నిల్చి
విజయమంగళమాత్రి వెడలు బిడ్డలను
వేయిఁగన్నులతోడ వీక్షించుచుండె
దివ్యగీతములతో దీవించుచుండెఁ
బయనంబు సేయించి పంపించు చుండె
నాషాఢ మరుదెంచె నందఱొక్కటిగఁ
జినుకునెచ్చెలులార చేరి రారమ్మ !—
మందహాసానన మండలం బలర
ధన్యరాత్రైన సౌదామనీ దేవి
మన సోదరీమణి మనముందు నిలిచి
యనుపమ ప్రేమ కటాక్షమాత్రమున
నజ్ఞాన తమసంబు నడఁగించివైచి
సుజ్ఞాన దీపంబుఁ జూపుచునుండె
నాషాఢ మరుదెంచె నందఱొక్కటిగఁ
జినుకునెచ్చెలులార చేరి రారమ్మ !—
మన బలంబెఱుఁగక మసలుచే కాని
ప్రకృతిలో మనకంటె బలవంతులెవరు?
ఈనాఁటివారమా యేనాఁటివార

మిప్పటిశక్తియా యీ మనశక్తి
దేశవిదేశముల్ తిరుగఁ గాఁ గలము
పర్వతంబులనైన బ్రాఁకఁ గాఁ గలము
ఎంతవారలనైన సెకిరింపఁగలము
మొనసి శరంబుల ముంపఁ గాఁ గలము
విపుల వాహినులమై వెడలంగఁ గలము
కదలి దిగ్విజయంబుఁ గావింపఁ గలము
ఫెళఫెళ ధ్వనులతోఁ భేరులు మ్రోఁగ
జయజయ ధ్వనులతోఁ జరగిపోవుదము
ఆషాఢ మసుడెంచె నందఱొక్కటిగఁ
జనుఁడు నెచ్చెలులార చేరి రారమ్మ !—

(18-8-1920.)

87 ప్రేమోన్మాదము.

సుందరాకారంబుఁ జూచి నే వలచి
యడుగుఁదమ్ములఁ బొరలాడి వేఁడితిని;
అది యేమిపాపమో యదివఱ కున్న
కాసంతచనవును గడ తేఱిపోయె :—
కన్నులముం దున్న కల్పభూరుహము
చెంగున ముడిచినజీవరత్నంబు
తిలకించుచుండఁగాఁ దెలియకుండఁగనె
మంతరించినయట్లు మాయమైపోయె—
మిలమిలఁ గన్నుల మెఱసినరూపు
తలఁపుల కందక దాఁగిపోయినది;
జిలజిల నమృతంబుఁ జిలికెడిపలుకు
చెవులకు దవ్వులఁ జేరిపోయినది;
ఆతనిపేరైన నతనియూరైన
నించుకంతయుఁగూడ నెఱుఁగలేనైతి :—
ఆతనియడుగులో నడుగులువైచి
తరుణి! నామదిగూడఁ దరలిపోయినది;
కన్నుఁ గప్పినయట్టి కల్యాణమయుని
చిత్తంబు కరఁగించి సేవింతమన్న

నాతనిపేరైన నతనియూరైన
నమగంగ లేనైతి నాలింపనైతి :—
కన్నులు కన్నులఁ గలపి చూచితిని
వెట్టినై హృదయంబు విచ్చిచూపితిని
యెఱుఁగనివాఁ డను నెపయింత లేక
చిఱునవ్వు గన్నులఁ జేర్చి చూచితిని
ఆతనిహృదయంబు నరయుటకుముందె
చేసుకపడి కోరి చెంగలినైతి
నాతనిపేరైన నతనియూరైన
నమగంగ లేనైతి నాలింపనైతి :—
కాపట్యమును జూపు కనుచూపువాఁడు
చిత్త మాకర్షించు చిఱునవ్వువాఁడు
భావంబుఁ దనియించు పలుకులవాఁడు
నలిరాత్మలఁ గలంచు నైజంబువాఁడు
ఒకపూవు విడిచి యొకపూవుఁ జేరి
పరిమళంబు గ్రహించు పద్ధతివాఁడు
దేశదేశంబులఁ దిరిగెడువాఁడు
ఆసలఁ గొలిపి నన్నలయించినాఁడు
ఆతనిపేరైన నతనియూరైన
నించుకంతయుఁగూడ నెఱుఁగలేనైతి :—

ముద్దులు గురియించు మోహనమూర్తి
యాకస్మికంబుగా నగపడ్డవేళ
విలసనంబులు సూచి వేషంబు సూచి
యేరాజతనయుఁడో యితఁ డనుకొంటి;
క్రమముగాఁ దెలిసె నాకరినచిత్తుండు
శ్యామసుందరుఁడఁటే! జలజాయతాక్షి!
విలయసాగరచలద్వీచి కాలీల
ముసుకొని జగమెల్ల మునిఁగినయట్లు
భువనమోహనుని సుభ్రూభంగలీలఁ
గాంతాకులంబెల్లఁ గంపించుచున్న
నది యేమి వెఱ్ఱియో యతనిచెంగటికిఁ
బరువెత్తుచున్నవి ప్రాణవాయువులు
చెలువరో! చెప్పవే! జీవలోకమునఁ
గష్టంబులోననే కలదఁటే సుఖము?

(9-10-1920.)

87 వేగుఁజుక్క.

విశ్వసృష్టికి ముందె వెలిఁగిన వెలుఁగు
విశ్వమందిరములో వెలిఁగిన వెలుఁగు
విశ్వనిస్త్రుప్తి మాన్పనాసిన వెలుఁగు
విశ్వమూర్తి ధరించి వెలుఁగుచునుగాక !

కలకలనవ్వఁగాఁ గలువలు విరియ
ముసిముసినవ్వఁగా ముత్యాలు గురియ
వన్నెలనవ్వఁగా వజ్రాలు నెరయఁ
బోలపంపు నవ్వులఁ బువ్వులు గురియఁ
దూరపుఁ గోనలోఁ దుహినాద్రిచెంత
నీలాలమేడపై నీటుగా నిలిచి
విశ్వమోహనరూప విజ్ఞానకళల
మెఱయించి జీవుల మేలుకొల్పెదవు ;
ఎవరికేఁ జెప్పనే యిఁక నీకుఁ దక్క
చెంతపక్కనిచుక్క వే వేఁగుఁజుక్క !—

* * * *

నాకలోకమునుండి నడతెంచువేళ
మబ్బుపోకముఁ బాముచుంటివో యేమొ

ఆకాశవీథిలో నానందరవము
వీనులవిందుగా వినఁబడుచుండె;
రమణీయవల్లరీ రాగప్రశస్తి
కలకంఠ పంచమ గానానుభవము
షట్పదఝుంకృత స్వరమార్దవంబు
ప్రణవస్వరానంద భవ్యానుభూతి
భువనమోహనగానమున మేళవించి
యున్ముఖం బైయున్న యుదయరాగమున
నభిముఖం బైయున్న యానందలీలఁ
బార్థివలోకంబు పరవశం బంద
సరసగీతానంత చాతురి మెఱయ
స్వేచ్ఛాపదంబునఁ జేరి పాడెదవు;
ఎవరికిఁ జెల్లునే యిది నీకుఁ దక్క
నెంతటి సుకృతాత్మవే వేగుఁజుక్క!—

* * * *

అరుణకాంతులు లేచు నాశలు తోఁచె
మలయవాయువులు కోమలగతి వీచెఁ
దూరుపుమొగసాల దోరముల్ విచ్చెఁ
బొడుపుఁగొండకుఁ దొలి పొడిమి వచ్చెఁ
గడలఁ గ్రమ్మిన యంధకారంబు వాసె

వృక్షాగ్రములనుండి విహగముల్ గూసె
నిఖిలంబు వెలసెను నీరాక కతన ;
నెంతటి మహిమాఢ్యవే పేరుఁబొక్క ! —

* * * *

పుణ్యం బగణ్యమై పొలిసినవేళ
ధర్మంబు మర్మమై తొలఁగినవేళ
వీరం బసారమై వెడలినవేళ
పౌరుషం బడవులఁ బట్టినవేళఁ
ప్రతిభ యంతయు నేల పాలైనవేళ
సర్వశాస్త్రములును నాశన మైనవేళ
సభిమానసామ్రాజ్య మడఁగినవేళ
సిరిఁ బాసి కను మూసి చింతించువేళ
గాఢాంధకారంబుఁ గ్రమ్మినవేళ
నొడలెఱుంగని నిద్రనొందినవేళ
నాత్మబంధుసరీతి నరుగుదెంచితివి ;
మేలెంచి దయయుంచి మేలుకొల్పితివి ;
సుప్రసన్నత నీదు చూపులఁ దోఁచె
సుప్రభాతంబు నీ సొబగులఁ దోఁచె ;
దేశికోత్తముఁ బోలి దేవునిఁ బోలి
మమ్ముఁ గరుణించి మహితమంత్రంబు

నుపదేశ మొనరించి యుద్ధరించితివి
యెంతటియుపకారివే వేఁగుఁజుక్క !
దేవదౌత్యముఁ బూని దినదినం బీవు
విచ్చేయుదువు రాత్రి వినువీథినుండి
యెప్పటిదానవో యెఱుఁగము గాని
యెచటికిఁబోదువో యెఱుఁగము గాని
స్వర్గంబు నీ నివాసంబని తెలిసె ;
నీమహాత్వంబు సన్నిధిఁ జేసికొనుట
మాకవీంద్రులకు నీ మంతనంబబ్బె ;
మా యాదికవితోడ మాటాడినావు
బాదరాయణునితో భాషించినావు
కాళిదాసునితోడఁ గలసికొన్నావు
నీనవ్వులోనె యన్నిటిఁ జూడఁగంటి
మాగాము లెఱిఁగింపుమా వేఁగుఁజుక్క !—

*　*　*　*

స్వార్థంబెఱుంగని స్వర్గధామమున
వీరాసనంబుల విహరించునట్టి
ధర్మాసనంబులఁ దనరారునట్టి
సింహాసనంబులఁ జెలువొందునట్టి
చిత్రాసనంబులఁ జేరియున్నట్టి

పుణ్యుల మాపూర్వ పురుషులమాట
యూహించి యడిగెద నొకమాట నిన్ను
దూతకృత్యముమాట దూరమందుంచి
ప్రేమచేనైనను బేర్కొనవచ్చుఁ
గృపచేతనైన నెఱిఁగింపవచ్చుఁ
బరమార్థమునిద్దియైనఁ బలుకఁగావచ్చు
నభిమానవశత నిన్నడుగుచు నుంటి
మాదరంబునఁ దెల్పుమా వేఁగుఁజుక్క! —

* * * *

శ్రుతిహితాచారవిశుద్ధులు వారు
చిరతరయోగ సంసిద్ధులు వారు
భువనకళ్యాణపరిబోద్ధలు వారు
వీరధర్మాచారవేదులు వారు
నిత్యసత్యవ్రత నిరతులు వారు
పరతత్త్వవిద్యా పరిభావులువారు
శాంతమూర్తులు వారు సరసులు వారు
ధర్మమూర్తులు వారు తండ్రులువారు
మా విమూఢత నెంచి మమ్ము మన్నించి
విజ్ఞానతేజంబు విలసిల్లుకొఱకుఁ
దీక్షరణంబుగ మమ్ము దీవించినారె?

యేమైన సందేశ మెఱిగించినారె ?
వేవేగ వచియింపవే వేగుఁజుక్క !—

*   *   *   *

కాలవశంబున గతమును మఱచి
యజ్ఞానవశమున నఖిలంబు మఱచి
పెద్దలగతి వీడి పెడత్రోవఁ బట్టి
మలినవృత్తుల మైనమాట నిజంబె ;
శ్రుతిబాహ్యులము గురుద్రోహుల మగుట
ననుతాపమునఁ జిత్త మవశమై యుండె;
పాటింప మైతిమి పరమార్థగతుల
నాచరింపఁగనేర మార్యధర్మముల ;
వెలయఁ బ్రాయశ్చిత్తవిధి మెఱింగించి
మ మ్ముద్ధరింపు మమ్మ ! వేగుఁజుక్క !—

*   *   *   *

నీవు పుట్టినచోటు నీలాలడోల ;
నీవు మెట్టినచోటు నీలాలనేల ;
నీచుట్టునున్నది నీలాలనేల ;
నిర్మలమణిమాల నీదివ్యలీల ;
వేదాంతవీథుల విహరింతు వీవు ;
వెలుగుచుండు వసంత వీథులందీవు ;

శుభ్రమూర్తివి పరంజ్యోతివి నీవు ;
నీకళామాత్రమీ నిఖిలజగంబు ;
ఈప్రపంచంబునందే మెంచి చూడ
నణుమాత్రమియాప్తులమైనను గాము
కాని, నీదగు ననుగ్రహ మున్నయెడల
నీవె మేమై యుందుమే వేయునేల !

(20-10-1920.)

88 ఆత్మార్పణము.

పడతి నిన్ గోరుట బ్రదికినన్నాళ్లు
నేడ్చుటకేయని యెఱుంగుదును ;
అగునైన జన్మజన్మాంతరములకు
నీప్రాపె కోరుదు నిన్ను యాచింతు—
నిఖిలేశ ! నీకృపాన్వితదృష్టియున్న
సద్ధర్మ మేటికి స్వర్గ మేమిటికి ?

దయతోడ నన్ను నీదరిఁ జేర్చుకొన్న
నితరసుఖంబు నా కేమిటికింక—
నీవె సూర్యుండవు నీవె చంద్రుఁడవు ;
నీకాంతిలోపల నే మున్గియుంటిఁ ;
గన్నులు చల్లగాఁ గాంచుటకంటె
నే నేమియునుగూడ నినుఁగోరలేదు;
సుందరాకార ! నాచూపులలోనె
వెడలక యేప్రొద్దు విహరింపుమయ్య !—
కొంగున ముడివేసికొనఁగోరలేదు
అరసినీత్రోవల కడ్డురాలేదు
చిరకాలదాసినై సేవించుచుందు
సంతతానందంబు సమకూర్పుమయ్య !

(10-12-1920.)

89 కవితాకల్పవల్లి.

అమృత సురభిళ మృదులతాంతములతోడ
నమృత మధుపక్వ ఫలగుళుచ్ఛములతోడ
నమృతరస మాధురీమూర్తి నైననిన్నుఁ
గంటి మోతల్లి! సుకవితా కల్పవల్లి!
భూతభవ్యభవద్భావ పుణ్యసీమ
శాశ్వతేచ్ఛాక్రియాజ్ఞాన సౌధవీథి
భూర్భువస్స్వస్సమాక్రాంతమూర్తి నిన్నుఁ
గంటి మోతల్లి! సుకవితా కల్పవల్లి!
ఆద్యవీవు, కాలాపరిచ్ఛేద్య వీవు
భిన్నవీవు లోకాపరిచ్ఛిన్న వీవు
దివ్యశాంతసనాతన దేవి నిన్నుఁ
గంటి మోతల్లి! సుకవితా కల్పవల్లి!
జనని! ధర్మార్థకామమోక్షములు నాల్గు
నఘురాకృతిఁ గనియె నీయాకులందె;
పుట్టు మున్నిటఁ గడవంగఁ బెట్టఁ బట్టఁ
గొమ్మలున్నవి తల్లి! నీ కొమ్మలందె;
అంబ! శృంగారరసనవకం బనంత
రసముయుతేఁ గాంచె నీఫలరసమునందె;

జన్మజన్మాంతరోగ్ర వాసనలు డింపు
మాత! నీదివ్యపుపరిమళమునందె—
సాధు పితృభక్తి శ్రీరామచంద్రునకును
గురువసిష్ఠుండు గఱపిన మెఱుఁగుటాకు,
సత్యశీలంబు శ్రీహరిశ్చంద్రపతికి
శిక్షచేసిన కౌశికు చిగురుటాకు,
త్యాగధర్మంబు నాశిబి ధరణిపతికి
మున్ను పక్షులు నేర్పిన మొవ్వటాకు,
భక్తిమార్గంబు ప్రహ్లాద బాలకునకు
నమరముని బోధచేసిన యలరుటాకు,
ధర్మసూత్రంబు పాండవోత్తంసునకును
తాత భీష్ముండు చూపిన తలిరుటాకు,
సాంఖ్యయోగంబుఁ దల్లికి శైశవమున
బోధచేసిన కపిలుని ముదురుటాకు,
మోక్షతత్త్వంబు నరునకు మొగ్గరమునఁ
బరమపురుషుండు తెలిపిన పండుటాకు,
విశ్వజనయిత్రి! నీమూర్తి వెదకి వెదకి
కంటిమో తల్లి! సుకవితా కల్పవల్లి!—
మృదుల నవనీతమునకంటె మెత్తనైన
యలరులం దాల్చు నీచిగురాకొకప్పు

డలుఁగులకుఁ గూడఁ బుట్టిని ల్లగుట కేమి
కారణముతల్లి ? సుకవితా కల్పవల్లి !
చల్లని సుధామరందరసంబుఁ జిలుకు
చుండు నీపుష్పరాజి నొక్కొక్కవేళ
ఘోరకాకోలధార లొల్కుటకు నేమి
కారణముతల్లి ? సుకవితా కల్పవల్లి !
అఖిలము సృజించుశక్తి నీయందె కలదు
అఖిల మలరించుశక్తి నీయందె కలదు
అఖిల మడఁగించుశక్తి నీయందె కలదు
కాదె మాతల్లి ? సుకవితా కల్పవల్లి !
విశ్వమంతయు నీలోన వెలుఁగుచుండె
వెలుఁగుచున్నావు నీవె యీవిశ్వమందు
ఇది యెఱింగిన ధర్మాత్ము లెంతమంది
కలరు మాతల్లి ? సుకవితా కల్పవల్లి !—
తల్లి ! నీపుట్టినిల్లు నందనవనంబొ ?
వికటమన్మహాభయద కంటకవనంబొ ?
జనని ! నీయునికి దివ్యతేజంబునందొ ?
ఘనఘనాక్రాంత గాఢాంధకారమందొ ?
దేవి ! నీవిచ్చునది మాకు దివ్యపదమొ ?
నిరతిశయ దుఃఖపరిభూత నరకపదమొ ?

భ్రమసి పలుమాఱు తర్కించి పాలుపోక
కలఁతనొందుట మాపనిగాదు తల్లి!
ఎవరునాఁటిరో? నీ మొలకెత్తుటెప్పుడో?
ఎవ్వడు విరియించితివో? ఫలియించితెప్పుడో?
ఏది నీమూలమో? యగ్ర మెవటఁగలదో?
తెలిసి తెలియనిబుద్ధితోఁ దెలియఁగోరు
నిట్టి సాంఖ్యప్రవృత్తి మాకేటికమ్మ!
మూఁడుగింజలకే యూఱు మొలకలైన
వేయిపువ్వులలో నూఱు కాయలైన
నేది యెటులైననేమి మా కేమికలిగె?
జనని! నీసన్నిధియె మాకుఁ జాలునమ్మ!—
వెన్నుఁ గానంగనేరని వెంగలీఁడు
విశ్వమూలంబుఁ దెలిసికో వెదకులాడు,
అవనిపైఁ బ్రాఁకులాడు కీటౌఘములకు
హరజటాజూటదర్శన మౌనటమ్మ!
ఘనవసంతాప్తి విలసిల్లుఁ గనకవల్లి
జలదవేళ విరాజిల్లు జాతివల్లి
శరదుదయవేళ రంజిల్లు జలజవల్లి
నీకుఁ గలకాల మొక్కటే నియతి తల్లి!—
తర్కరాద్ధాంతముల మిన్ను దన్నుఁగాక

వ్యాకరణసూత్రముల జాల మల్లుఁగాక
ఆదిభౌతికదృష్టుల కందరాని
నిన్నుఁ గనలేఁడు సుకవి గాకున్నవాఁడు !
సదమలాకాశవాహినీజలకణములఁ
గురిసి నిన్నభిషేకించు సరసుకంటె
దేవి ! నీకమ్మఁగ్రొవ్విరి దేనెఁగ్రోలి
సోలి యాడెడు తేఁటియే సుకృతిగాదె ?
నీకుఁ గ్రొందళ్కునగల నెన్నిటినో కూర్చి
సమ్మతి నలంకరించు వసంతుకంటె
నమ్మ ! నీవిచ్చు కెంజిగురాకు మెక్కి
సొక్కి పాడెడుపిక మదే సుకృతిగాదె?
అమృతకరములఁ దనిపి నిన్నలరఁజేసి
కళలఁ బోషించు యామినీ కాంతుకంటె
జనని ! నీఫలరసముల చవులుదెలిసి
సొలసి పలికెడు చిలుకయే సుకృతికాదె?
తావకీన మనోజ్ఞ సందర్శనంబు
సదమలానుభవైక గోచరము తల్లి?
వ్యాస పరమేశ్వరుని ధనుర్వల్లినుండి
ధర్మకర్మదివ్యాస్త్రముల్ తాఁకుటకును,
బుద్ధదేవుని మోహాన మురళినుండి

ప్రేమశాంతసంగీతముల్ వెడలుటకును,
శంకరుని విశ్వరూప తేజంబునుండి
విమల విజ్ఞానదీపముల్ వెడలుటకును,
లక్ష్మణాచార్య తద్గతోల్లాసలహరి
నిర్మలానందవీచికల్ నెగడుటకును
భవ్యనూత్నసనాతన ప్రకృతినిహిత
తావకీన సుగంధలతాంతకలిత
కమ్రమకరంద లేశంబె కారణంబు
గాదె మాతల్లి? సుకవితా కల్పవల్లి!
చల్లచల్లగ నమృతంబుఁ జల్లుచుండు
నీవిమలపాదపీఠంబు నీడఁ జేరి
కొల్లకొల్లగఁ దావులు గుమ్మరించు
నీవిలాసంపు టలరుఁ దేనియలఁ గ్రోలి
కమ్మకమ్మనిరుచుల మైకమ్ముఁ గ్రమ్మ
నీరుచిర పక్వఫలరసం బారగించి
కొదలుదీఱంగ మనసారఁ గోర్కెలూర
హాయి చేకూరఁ బారవశ్యంబుమీఱ
మమ్ము ననయమ్ము నాడుకోనిమ్ము తల్లి?
మమ్ము సతతమ్ముఁ బాడుకోనిమ్ము తల్లి!
మమ్ము నిత్యమ్ము వేఁడుకోనిమ్ము తల్లి!

కరుణగలతల్లి ! సురవిద్యా కల్పవల్లి !

(3-12-1921.)

---

90 ఉదయగానము.

ఏరువంకలు పొంగి యెక్కిపోయె
ఏపుకొండలు క్రుంగి గుట్టలాయె
ఏడేండ్లలో కాల మేమను లేదాయె
ఏదిరా ! నీబుద్ధి యెందాఁకఁబోయెను?
లేవరా ! నిద్రలో లేవరా ! సుగతి
చూడరా ! కన్నెత్తి చూడరా ! జగతి—

౨

అన్నదమ్ములు చేతు లందుకొన్నారు
ఆలుబిడ్డలు తారు లాడుచున్నారు
కన్నుమూయఁగ గంగ గట్టుచున్నారు
కర్మమా ! యిదియేమి కదలకున్నావు
లేవరా ! నిదురలో లేవరా ! సుగతి
చూడరా ! కన్నెత్తి చూడరా ! జగతి-

3

నిలుపుచున్నారురా! నీటిలో నిప్పు
మెలపుచున్నారురా మెప్పులో ముప్పు
తెలుపుచున్నారురా! తెలివిలోఁ దప్పు
తేలుకోవేమిరా తెల్లవాఱినది
లేదురా! నిద్రలో లేదురా! సుగతి
చూడరా! కన్నెత్తి చూడరా! జగతి-

౪

ప్రొద్దు చెంగట సంజ పొంచున్నవేళ
సద్దుచేయక రేయి చనుచున్నవేళ
మిద్దెలోపలి దివ్వె మిన్నకున్నవేళ
తమ్ముఁడా! యీజోగు తగదురా నీకు!
లేదురా! నిద్రలో లేదురా! సుగతి
చూడరా! కన్నెత్తి చూడరా! జగతి-

౫

కొండకొమ్ములఁ బెద్ద గోలముట్టినది
నిండువెన్నెల చెట్ల నీడఁ బట్టినది
గండుతుమ్మెదలలోఁ గాటుపుట్టినది
గుండె లెట్లుండెరా గుఱ్ఱుపెట్టెదవు?
లేదురా! నిద్రలో లేదురా! సుగతి

చూపరా! కన్నతి, చూపరా! జగతి-

౬.

మంచుపిండెరల్బ్బి మంచుమోఁగినది
కంచుమేడలలోన గంటమ్రోగినది
పంచమస్వరని మింటఁ బర్వసాగినది
మించిపోయె నిఁక నైన మేలుకోవేర?
లేదురా! నిద్రలోఁ లేదురా! సుగతి
చూపరా! కన్నతి, చూపరా! జగతి-

౭

చిగురుఁగొమ్మలఁ జేరి చిన్నకోయిలలు
పగరుకుత్తుకలు సన్నఁగఁ బల్కుచుండె
నగరులోపలఁ జేరినా రెల్లవారు
పగలయ్యె నింకేల పడకరా నీకు?
లేదురా! నిద్రలో లేదురా! సుగతి
చూపరా! కన్నతి, చూపరా! జగతి-

౮

భవబంధములెడల్చు బ్రహ్మణ్యమూర్తి
కాలపాశముఁ ద్రెంచు కైలాసమూర్తి
వారుణీశ్వరు నొంచు వైకుంఠమూర్తి
ఈ త్రయీమూర్తి నీయెదుట నున్నాఁడు

వేయిచేతులు సాఁచి వెలుఁగుచున్నాఁడు
పేరుపేరునలేపి పిలుచుచున్నాఁడు
లేదురా! నిద్రలో లేదురా! సుగతి
చూడరా! కన్నెత్తి చూడరా! జగతి-
(11-12-1921.)

91 వేంకటేశ్వరస్తుతి.

శా. శ్రీ నీచెంతనె యుండ దివ్యతమ సు
శ్రీ దిక్కులందుండ సుం
తైనన్ దృష్టి వహింపలేనికి్రియ ని
త్యశ్రీసమాదాన దీ
క్షానైష్ఠుర్యమునందె భక్తజన వి
శ్వాసంబుఁ గల్పించి క
ల్యాణశ్రీలిడు నిన్నుఁగొల్తు మలమే
ల్మంగా మనోనాయకా!

శా. నీ కారుణ్యవిశేషసూత్ర మిటు రా
నీ కూర్తు మీపద్యముల్
నీకే పూవులదండఁగా మృదువుగా
నీ కాకపోనీ మదిన్
మా కాచింతయె లేదు నీవు గొనినన్
మాచేఁత లీడేరవే
మాకీ సేవయొసంగి ప్రోవు మలమే
ల్మంగా మనోనాయకా!

మ. నినుఁ గన్గొంటిమి, నీకటాక్ష మిటు రా
నిమ్మంటి మాపాపవా
శనతీర్థంబునఁ గ్రుంకిపార మఘముల్
శాంతించెనో లేదా మే
మనుమానించితిమా! స్వధర్మమిది మా
యందయ్యె; నీవిశ్వపా
లనధర్మం బెటులైన నేమి యలమే
ల్మంగా మనోనాయకా!

మ. తనివార న్నినుఁ జేర నేనెపుడు నీ
దాసానుదాసుండనై
యనయంబు న్వినయంబునం గొలుతు ని
త్యానంద సద్మంబులౌ

ననుచు న్ననృనుచుంగదా యనుచు దే
వా నీపదాబ్జాతముల్
ననుమన్నింపు గటాక్షముంపు మలమే
ల్మంగా మనోనాయకా!

మ. కలవాఁడా భువనైకమాత కమలా
కల్యాణి వక్షంబునం
గలవాఁడా యపవర్గనిర్గమన మా
ర్గశ్రేణులో నేడుగోం
డలవాఁడా జిగిమించు కొండలకు బం
డారంపు బంగారువ
ల్వలవాఁడా యని నిన్నుఁబిల్తు మలమే
ల్మంగా మనోనాయకా!

మ. ప్రకటామోద విముగ్ధచిత్తమున నా
స్వాదింపఁగాఁగోరి మా
క్షికమం దొయ్యన వ్రాలి లేచుటకు శ
క్తింగానలే కీల్గు మ
క్షికరూపంబున సంసృతిం దవిలి ప్రి
క్షీణుండనై యుంటి మా
మక రక్షాగతిఁ జూపవేమి యలమే
ల్మంగా మనోనాయకా!

శా. పాపవ్యాధి దురాపతాపమున నిన్
బాడంగలే మక్కటా
వ్యాపించె న్నిలువెల్ల; దీనిగతి దు
ర్వారంబు; పాల్పోదు మా
కేపట్లన్; భువిఁ గల్గుమందులు వృథా
యీపట్ల; మమ్మేలవే
మాపుం దీనిని నీకటాక్ష మలమే
ల్మంగా మనోనాయకా!

శా. ఈసంసారమునందు మున్ని యొకమె
ట్టే నెక్కఁగాలేక యీ,
యాసంబందెడు మమ్ము మెట్టుపయి మె
ట్లన్నింటి నెక్కించి తెం
తే సంతోషము; కొండ యెక్కినటుల
య్యెన్ దర్శనం బీయవే
మాసంకల్పము లెల్లఁ దీరు నలమే
ల్మంగా మనోనాయకా!

మ. మనమం దెప్పుడు నిన్నె నమ్మకొని దు
ర్మానంబు వోనాడి వ
ర్తనమం దెప్పుడుఁ దప్పులేక నిను నా
రాధించు నీభక్తులన్

ఘనకష్టంబుఁ బెట్టనేల, ముసుపుల్
గట్టించుకోనేల నీ
మన మెవ్వారికిఁ దెల్పవేల యలమే
ల్మంగా మనోనాయకా!

మ. కలఁ డన్నింట నటన్నఁ జుల్కనగు న
గ్రిత్వం బటం చేసుగొం
డలపైఁ నెల్లర కంటికిన్ దొరకకుం
డన్ సిల్చి నానంట ని
శ్చలతత్త్వంబగు నీకె లోపముగు నీ
సంవాస సంసిద్ధి ని
ర్మలభక్తావళి కెంతదూర మలమే
ల్మంగా మనోనాయకా!

శా. ఎన్నో కొండలఁ జాటుసేసికొని నీ
విందున్న నేమాయె నా
కెన్నో పన్నులు సెల్లఁగట్టుఁడనఁగా
నేమాయె నెట్లైన నా
పన్నానేకశరణ్య నిన్నుఁ గొలువన్
భావించు సద్భక్తిసం
పన్నుల్ బన్నము లెన్నఁబోవ రలమే
ల్మంగా మనోనాయకా!

శా. కైంకర్యంబున భక్తసంతతులకున్
 గైవల్యముం గూర్పఁగా
నోంకారాకృతివయ్యు మంగళతనూ
 యుక్తుండవై కాంచనా
లంకారంబులఁ దాల్చి నిత్యవిభవో
 ల్లాసంబుతోఁ దోఁచు నిన్
బంకేజాక్షు ననంతుఁ గొల్తు మలమే
 ల్మంగా మనోనాయకా!

శా. ఏయేవంకల నెట్టికష్టములు రా
 నీ యెంతవారెట్టి య
న్యాయోద్బోధము సేయనీ మనసు నీ
 యందుంచి నిర్బంధమో
పాయత్తుం బొనరింప ముక్తి దొరకున్
 బ్రారబ్ధముల్ దీఱు నో
మాయామోహానదివ్యరూప యలమే
 ల్మంగా మనానాయకా!

మ. ఇతరంబైనవిచారమున్ మఱచి ని
 న్నే నమ్మియున్నాము దు
ర్గతులం దూలితి మస్వతంత్రులము నీ
 కారుణ్యమే యూఁతగా

గతిగా మోక్షముగాఁ దలంచుకొని దీ
క్షం బూనియున్నాము నీ
మతముం దెల్పి యనుగ్రహింపు మలమే
ల్మంగా మనోనాయకా!

శా. నీ నామామృతసేవకు న్మరగనే
నిర్వాణపుం డన్యమున్
గానంగోరఁడుసుమ్ము మానససరో
నాళీకనాళాదనే
చ్ఛానీతంబగు రాజహంస మదిఁ గాం
చంగోరునే నత్రలన్
మానీంద్రార్చిత పాదపద్మ యలమే
ల్మంగా మనోనాయకా!

మ. ఇలపైఁ జావకయుండ మోవి యమృతం
బే? బేరఁ గైలాసమే
యలవక్షోజ? మయారె! కౌఁగిటను డా
యన్ మేరువే మేను? ప
ల్కులు వాణీశ్వరులోకమే? కలయికల్
మోక్షంబె? యింకేల కో
మలియన్నంబడి చత్తురెల్ల రలమే
ల్మంగా మనోనాయకా!

శా. ఈవిశ్వంబున నగ్రగణ్యులను మే
మే దీనులం దెల్లడన్
నీవో దీనశరణ్యులా విభుల నెం
తే నగ్రగణ్యుండవే
కావా? కావున నిన్ను మమ్ము నొకయు
గ్రత్వంబె సంధించె నే
లా వైలక్ష్యము నీకు మాకు నలమే
ల్మంగా మనోనాయకా!

(22-12-21.)

92 గోవర్ధనోద్ధారణము.

కాళియఫణిఁ జూచి కార్చిచ్చుఁ జూచి
వెఱ్ఱిగోపకులార వెఱచెద రేల ?
కొదవ లన్నియుఁ దీర్చు గోపాలమూర్తి
మీపాల నుండఁగా మీకేమి భయము ?

*　*　*　*

౧

గోపాలకృష్ణుఁడు :—

మీకంటఁ బడలేదు మిముఁ జూడలేదు
మీమాట వినలేదు మిముఁ బిల్వలేదు
మీపూజ గొనలేదు మిముఁ బ్రోవలేదు
దేవేంద్రుఁ డేలాటిదేవుఁడో మీకు ?
అన్నదమ్ములభాగ మపహరించుటకు
బ్రహ్మహత్యలకైనఁ బాల్పడువాఁడు
సోమపానము సేసి సోలెడువాఁడు
దేవేంద్రుఁ డేలాటి దేవుఁడో మీకు ?
తనబాగె నిరతంబుఁ దలపోయువాఁడు
తనకునై తపసుల దలఁగించువాఁడు
ఆపరక్షేత్రాపహారి పాకారి

తలపోయ నేలాటి దైవమో మీకు?
ఈలోక మాలోక మెంత దూరంబో?
ఈయూరి కాయూరి కేత్రోవ గలదో?
ఈమొ్రక్కులకు ఫలం బేమైనఁ గలదో?
ఎవరైనమదిలోన నెంచుకొన్నారె?:—
తాతతండ్రులనుండి తరములనుండి
స్వర్గమా? మోక్షమా? సర్వస్వ మిచ్చి
కొలు వొసంగనివానిఁ గొలుచుచున్నారు
కులదైవమా యేమి గోత్రారి మీకు?—
సంతుష్టిగలమాట చల్లనిమాట
చెప్పెద నొకమాట చెవి యొగ్గి వినుఁడు-
అంతర్బహిశ్శక్తు లడరెడుచోట
నన్నియు నొక్కటై యమరినచోట
నందఱు నేకమే యనుకొన్నచోటఁ
దెలిసి కన్గొనుచోట దేవుఁడున్నాఁడు
విజ్ఞాననిధు లయ్యు విభవాఢ్యు లయ్యు
వెఱ్ఱిగొల్లలమంచు వెఱఁగొంద నేల?
అమరావతీనాథుఁడైన మీకేమి?
అమృతాన్నభోజనుండైన మీకేమి?
గడపఁ ద్రొక్కఁగనీక గద్దించువాని

మన సిచ్చి కొలువంగ మతిలేదెమీకు ?—
తనయున్నతికి మెచ్చి తమకంబు హెచ్చి
మనపెద్దలందఱు మన్నించువాఁడు;
తనవిలాసముఁజూపి తనివొందించి
మనకష్టములనెల్ల మఱపించువాఁడు ;
తనశాద్వలావనీ తలములయందు
మనగోగణంబుల మననిచ్చువాఁడు !
తన సెలయేటి మొత్తములఁ బర్వించి
మనచేలఁ బండించి మదిఁ దన్పువాఁడు ;
అచలుఁ డున్నతుఁడు నిత్యప్రసన్నుండు
కులవంతుఁ డఖిల సద్గుణ రత్నరాశి
చిరతరాశ్రయుఁడు సంజీవనదాత
గోవర్ధనుఁడు వీనిఁ గొలువఁగా రాదె ?—
కాలంబుఁ గదలించి కదలనివాఁడు
మాఱుపుల్ పుట్టించి మాఱనివాఁడు
గోవర్ధనుఁడు వీఁడె కొలువున్నవాఁడు
కొలువుఁడీ కొలువుఁడీ గోపకులార !
మూఁడులోకంబుల ముందటివాఁడు
మూఁడుకాలంబుల మొగదలవాఁడు
మూఁడుమూర్తులకును మొదలింటివాఁడు

కొలువుఁడీ కొలువుఁడీ గోపకులార !
జన్మసార్థక మౌను శంకింప నేల
యభిమతం బీడేరు సఱిమఱితేల
ముక్తిమార్గము దక్కు మూర్ఖత యేల
కొలువుఁడీ కొలువుఁడీ గోపకులార !

దేవేంద్రుఁడు :—

గగన భాగంబెల్లఁ గడచుట్టికొన్న
పుష్కలావర్తకాంభోదంబులార
త్రిజగంబులను ముంచి తేల్పంగఁజాలు
సంవర్తకాభీల జలదంబులార !
వృత్రారివిజయభేరీవిరావంబు
ననుకరించెడి భీషణాభ్రంబులార
బలభేది నేఁడు మీపని గోరినాఁడు
కాలాంబుదములార కదలి రారండు !
గోకులంబున నున్న గొల్లవారెల్ల
బాలకృష్ణునిపల్కెఁ బాటించినారు
కన్నుఁగానక ముందుగతిఁ గానలేక
మొదు రెఱుంగక యందఱేకమైనారు.

మాయమాట బొత్తిగా మఱచియున్నారు
మాపూజలను జేయ మానుకొన్నారు
కొండలం జెండాడు గోత్రారి వీడి
గోవర్ధనాద్రినే గొలుచుచున్నారు
త్రిభువనేశ్వరుఁడైన దేవేంద్రు నెదుట
గోపబాలకుఁ డెంత గొల్లవారెంత ?
గురుతరంబైన నాకులిశంబునెదుట
శౌరిచెంగట నున్న చక్రింబ దెంత ?
యనవహాయశూరుల మనుకొని వారు
క్రిందు మీఁ దెఱుఁగక కెరలుచున్నారు
కడుపులోపలి చల్ల గదలక యుండ
వలపించు సిగపూవు వాడకయుండఁ
గాపాడు దేవుని గాదని వారు
గుట్టలు మెట్టలఁ గొలుచుచున్నారు
"ఇంద్రుఁ డెవ్వఁడు యాగ మేమిటి" కనుచుఁ
గండకావరమున గర్వించినారు
గోకులంబెల్ల గగ్గోలుపడంగఁ
గాలాంబుదములార కదలి రారండు !
బలిమి దిక్పాలురఁ బాలించుశక్తి
కులపర్వతంబులఁ గూలించుశక్తి

3

గోపాలకృష్ణుఁడు :—

భక్తశేఖరులార పావనులార !
ముక్తికై వెదకు ముముక్షువులార !
వ్రజసతీమణులార వల్లవులార !
భయ మేది రండు గోపాలకులార :—
భయము దూరంబుగాఁ బాఱంగఁ ద్రోలి
భానంబు నద్వయీభావాబ్ధిఁ దేల్చి
భవము సార్థము సేయఁ బనిగొన్న మీకుఁ
బనగంటుగ్రిలకుఁ బోలె భయ మేఁటికయ్యా!
ఒక్కమాటనె నమ్మి యున్నట్టివారు
నొక్కతాఁటనె నిల్చి యున్నట్టివారు
నొక్కటే గతిఁ గోరి యున్నట్టివారు
నిందు నందును భయం బేమున్నదయ్యా?—
ఈవు నేనను భేద మెంచనివాఁడు
పూజాతిరస్కారములు లేనివాఁడు
మానావమానముల్ మనలనివాఁడు
సమవర్తి దేవుండు సర్వాత్మకుండు
గోవర్ధనంబుగాఁ గొలువున్నయట్లు
భావించి సేవింపు పావనుల్ మీరు

3

గోపాలకృష్ణుఁడు :—

భక్తశేఖరులార పావనులార !
ముక్తికై వెదకు ముముక్షువులార !
వ్రజసతీమణులార వల్లవులార !
భయ మేది రండు గోపాలకులార :—
భయము దూరంబుగాఁ బాఱంగఁ ద్రోలి
ధ్యానంబు నద్వయా భావాబ్ధిఁ దేల్చి
భవము సార్థము సేయఁ బనిగొన్న మీకుఁ
బహిరంతరంగులకుఁ బోలె భయ మేఁటికయ్య!
ఒక్కమాటనె నమ్మి యున్నట్టిమీకు
నొక్కతాఁటనె నిల్చి యున్నట్టిమీకు
నొక్కటే గతిఁ గోరి యున్నట్టిమీకు
నిందు నందును భయం బేమున్నదయ్య!—
ఈవు నే నను భేద మెంచనివాఁడు
పూజాతిరస్కారములు లేనివాఁడు
మానావమానముల్ మనలనివాఁడు
సమవర్తి దేవుండు సర్వాత్మకుండు
గోవర్ధనంబుగాఁ గొలువున్నయట్లు
భావించి సేవింపు పావనులారా

స్వామిభక్తులు మీరు సాధులు మీరు
సహనశీలురు మీరు సౌమ్యులు మీరు
వినయవర్తులు మీరు విమలురు మీరు
మిమ్ము మీరెఱుఁగరు మీకేమి భయము?—
భయములో నున్నది భవబంధనంబు
భయములో నున్నది పామరత్వంబు
భయములో నున్నది పారతంత్ర్యంబు
భయమేల మీకు గోపాలకులార !—
ఖడ్గమికి నడఁగని భువనైకశక్తి
వారికిఁ గరఁగని వరణీయశక్తి
కీలలఁ గాలని కేవలశక్తి
గాలికిఁ దూలని ఘనతరశక్తి
యాకసం బందని యద్భుతశక్తి
యాదిమధ్యాంత శూన్యంబైనశక్తి
యతిపురాతనతత్త్వ మగువరాశక్తి
మీలోన నుండఁగా మీకేమిభయము?—
మిఱుమిట్లు గొలుపు నీ మెఱుపుకంపములె
కర్పూరహారతుల్ గాఁబోవు నింక
యలజడిం గూర్చు నీ యశనిఘోషములె
క్రమసంగీతముల్ గాఁబోవు నింక

వడివడిన్ దొరగు నీ వడగండ్లజడియె
కల్పవర్షవవృష్టి గాఁబోవు నింకఁ
జిటికెనలోన సిల్చినది మోక్షంబు
గొడుగు గానున్న దీ గోవర్ధనంబు
తలఁపు లొక్కటి చేసి ధైర్యంబుఁ జేసి
ధర్మ మూఁతఁగఁ జేసి తరలి రారండు!
ఎదుట నున్నది ముక్తి యింకేమి వలయు?
భయ మేది రండు గోపాలకులార!

*　　*　　*　　*

౭

దేవేంద్రుఁడు :—

శ్రీమనోజ్ఞవిహార! శ్రితజనాధార!
గోవర్ధనోద్ధార! గోపాలవీర!
సర్వశక్తివి నీవు సమవర్తి వీవు
శాశ్వతుండవు నీవు శాంతుఁడ వీవు
జ్ఞానదాయివి నీవు జ్ఞానంబ వీవు
కర్మసాక్షివి నీవు కర్తవు నీవు
నిన్నెఱుంగఁగలేక నే నింతదాఁక
యమరేంద్రపదవి కే నధికారి ననుచు
అఖిలలోకేంద్రు నిన్నసమగాఁ దలఁచి

కలుషాపచారంబుఁ గావించినాఁడ—
నిరహంక్రియుండవౌ నీ యెట్టయెదుట
"శ్రితులు శరణ్యులు సేవ్యసేవకులు
నధికు లల్పులు, మర్త్య లమరు" లటంచు
నీభేదభావంబు లెక్కడిదయ్య?
నాగర్వము నశించె నాకోర్కె మడఁగె
నాయహంభావంబు నాశన మయ్యె
సర్వేశ నీదివ్య సాధుసంసేవ్య
చరణాంబుజములకు శరణార్థి నైతి—
మర్త్య లందఱు సిగ్గు మఱుఁ ద్రోసి నైవ
నిత్యోపవాస మౌ నిర్జరావళికి
నాతప్పు మన్నించి నా మొఱాలించి
యీలోకమందుండి యెప్పటియట్ల
మాహావిర్భాగముల్ మాకందునట్లు
కట్టడ గావించి కరుణింపుమయ్య
సర్వరక్షక! మమ్ము సమదృష్టిఁ జూచి
కారుణ్యమున నొక్కగతిఁ జూపు మయ్య?—
నారాయణాయ నలినాయతలోచనాయ
నామావశేషిత మహాబలి వైభవాయ
నానాపరాచర విధాయక జన్మదేశ

నాభీపుటాయ పురుషాయ నమః పరస్మై.

*　*　*　*

౫

గోపాలకృష్ణుఁడు :—

స్వస్తి ప్రజాభ్యః పరిపాలయంతాం
న్యాయ్యేన మార్గేణ మహీం మహీశాః
గోబ్రాహ్మణేభ్య శ్శుభమస్తు నిత్యం
లోకాస్సమస్తా స్సుఖినో భవంతు.

(29-12-21.)

93 నహుషస్తుతి.

క. త్రిజగంబులఁ బాలించెడి
భుజవీర్య ముదారధర్మబుద్ధిబలంబున్
నిజతేజము నశియింపఁగ
నజగరమై తేమిపాపమయ్యా నహుషా!

సీ. హరిహరీ! యిది యేమి హాయమేధశతకర్తి
యాత్మమహత్త్వ మేమయ్యె నయ్య?
శివశివా! యిది యేమి భువనశాసనపవి
త్రాదేశశక్తి యేమయ్యె నయ్య?
రామరామ! యిదేమి రాజర్షివంశవి
ఖ్యాతచారిత్ర మేమయ్యె నయ్య?
హరహరా! యిదియేమి యసురపూజితమహో
దారప్రభావ మేమయ్యె నయ్య?
అమరమానవలీల యేమయ్యె నయ్య?
ఆర్యసన్నుతశీల మేమయ్యె నయ్య?
ఆదిగర్భేశ్వరత్వ మేమయ్యె నయ్య?
మహితరాజన్యగుణసీమ! నహుషభూప!

సీ. అమరేంద్రుఁ డసురవిక్రమము నాఁగఁగలేక
యలసి యంతర్హితుండగుట కతనఁ

వై త్రైలోక్య రాజ్యలక్ష్మీలలామంబు ని
రాధారదుస్థితి నందుకతన
శాంతవర్తనులు త్రింశత్కోటి దేవత
లధినాథ వాంఛితులగుట కతన
సత్యదయాధర్మశౌచవీర్యములు నీ
యం దప్పు డున్నతినందు కతన
దొరలి యాదృచ్ఛికంబుగా దొరకినట్టి
పరమపద రాజ్య మనుభవింపంగలేక
పామవై పోయి తిది యేమి పాపమయ్యా?
మహితరాజన్యకులదీప! నహుషభూప!

సీ. ధన్యసంప్రాప్త సుధర్మ సింహాసనా
స్థాన వైభవములు చాలలేదొ?
నవకల్పవిలసిత నంద నానందవి
లోల విహారముల్ చాలలేదొ?
అతిలోకనిర్మల వ్రీతిభావిశాల ది
క్పాల సంసేవలు చాలలేదొ?
ఐరావతోచ్చైశ్శ్రవాది సద్వాహన
స్వర్గప్రచారముల్ చాలలేదొ?
దివ్యమణి కామధేనువుల్ దీర్పలేని
వలవని దురాశ యేమైనఁ గలిగెనొక్కొ?

పాముగా పోయి తిది యేమి పాపమయ్య?
మహితరాజన్యకులదీప నహుషభూప!

క. అమృతము విషమైనదియో
సముదారవిధి క్రియాప్రచారంబులు వ
క్రములై పోయినవో, స
ర్పమవై పోవుట కిదేమిపాపము నహుషా!

సీ. ఎప్పటికైన దేవేశ్వరత్వము నిర్జ
రేంద్రునిదే యన్న యెఱుకలేక
ఎప్పుడు దేవతలెల్ల మానవులకుఁ
బూజనీయులె యన్న బుద్ధిలేక
ఎప్పటికైన ధర్మేచ్ఛయే సద్గతి
గలిగింపఁగలదన్న తెలివిలేక
ఎప్పుడు సాధుల నొప్పించునప్పుడే
యొదవు నాశనమన్న యూహలేక
మనుజమాత్రుండ నేనన్న మాటలేక
కండకావరమునఁ గన్నుఁ గానలేక
చెట్టలెవ్వరి కేమేమి చేసినావొ
పాముగా పోయి తిదియేమి పాపమయ్య?

సీ. తమకంటె నెందు నుత్తముఁడవుగాకున్న
దిక్పాలకులు నిన్నుఁ దెచ్చినారు

పెరవాఁడ వని నిన్ను నిరసింపఁబోక ము
 క్కోటిదేవతలు నిన్ గొలిచినారు
పదగౌరవంబునే పాటించి సన్ముని
 శ్రేష్ఠులు నినుఁ బెద్దఁ జేసినారు
ఎవఁడైన నిపుడు దేవేంద్రుఁ డీవెయటంచు
 యజమానులు హవిస్సు లంపినారు
దుర్లభపదంబు చేతికి దొరకినపుడు
మాట దక్కించుకొనలేక మాననీయ
గౌరవము నిల్పుకొనలేక కడలుద్రొక్కి
యీగతి నధోగతికి వచ్చితేమి నహుష!
సీ. ఆశ్రయంబిచ్చిన యమరావతీ రాజ
 ధాని నిత్యస్వార్జితంబటంచు
నధికార మొసఁగిన యష్టదిక్పాలకు
 లానతిఁ దలఁదాల్చు దీనులనుచుఁ
జేరి నిత్యంబు దర్శించిపోయెడి మునుల్
 జీవికల్ గాంచు నాశ్రితులటంచుఁ
గాలవశంబునఁ గరతలామలకమౌ
 స్వారాజ్యపదవి శాశ్వతమటంచు
మిన్ను మన్ను నెఱుంగక మేను మఱచి
మఱవరాని పరక్షేత్రహరణవాంఛఁ

దొరకొన్న నీకుఁ బాపము
బరువై యిట్టిగతిఁ గూలఁబడితివి నహుషా!

గీ. ధర్మసందర్శనం బెంతదాఁక నీకు
దొరక దందాఁక నిట్టులే దొరలవలసె
"ధర్మమే రక్షు దారుణా ధర్మ తున"
కనఁగ నీమాట స్మృతియయ్యె నయ్య నహుష!

(7-1-1922.)

94 శ్రీవేమనయోగి.

సీ. కలిమిలేముల నొక్క కంటనే చూచిన
ప్రాకృతఫలభోగి! రాజయోగి!
తప్పు నొప్పును నొక్కతూఁచునఁ దూఁచిన
నిర్మమత్యాగి! కర్మయోగి!

తెలివి మఱపు నొక్కతెరలోన దాఁచిన
సంగవిరాగి! విజ్ఞానయోగి!
భవము నాశము నొక్కబంతిని ప్రాఁచిన
గురుగుహాంతస్త్యాగి! పరమయోగి!
రాజదమరేంద్రనిభమహా రాజభోగి!
తర్కసిద్ధాంతతథ్య మిథ్యావిభాగి!
తత్త్వమస్యాది సత్త్వమంత్రప్రయోగి!
విశ్వమాయాపరిత్యాగి వేమయోగి!

సీ. వెలినుండి సకలంబు వెలయుచుండఁగ సృష్టి
కడమూలలనుండియే గన్నవాఁడ!
విశ్వమంతట నిండి వినరాని గానంబు
వెలుపలనుండియే విన్నవాఁడ!
అందఱ యూరించు నారముగ్గినపండు
నున్నచోటనె యందుకొన్నవాఁడ!
చిక్కని జగములఁ జిక్కించుకొనుచిక్కు
కొననుండియే విప్పుకొన్నవాఁడ!
గులకరాళ్లలో మణు లేరుకొన్నవాఁడ!
ఘోరవిషములో నమృతంబుఁ గొన్నవాఁడ!
కటికచీఁకటిలో వెల్గుఁ గన్నవాఁడ!
పరమయోగీంద్ర! వేమభూపాలచంద్ర!

సీ. చికురాకులందు సంజీవనీఫలముల
నుంచి యందఱకు నందించినావు
పూవుగుత్తులలోన బోధామృతరసంబు
నుంచి యందఱకు వడ్డించినావు
తేటమాటలలోన దివ్యసంగీతంబు
నుంచి యందఱకు విన్పించినావు
అంతరంగంబులో నానంద కైవల్య
ముంచి యందఱకుఁ జూపించినావు
మంచిచెడ్డలగతు లేర్పఱించినావు
పొంచిన విరోధులను నిరోధించినావు
పంచకిరణంబులను సుమాళించినావు
పరమయోగీంద్ర ! వేమభూపాలచంద్ర!

సీ. కన్నులఁ దెఱవని చిన్నిపాపయుఁ గూడఁ
దిలకింపఁగలిగె నీ తెలివిలోనఁ
జైతన్యమెఱుఁగని ఱాతిబొమ్మలుఁ గూడఁ
బులకింపఁగలిగె నీపలుకులోన
నోరైన నెఱుఁగని క్రూరజంతులుకూడఁ
బ్రేమింపఁగలిగె నీప్రేమలోన
జీవంబెఱుంగని చీకుమ్రాకులుగూడఁ
జిగురింపఁగలిగె నీచేతిలోన

అమృతమోహనవిగ్రహా! యమృతభాషి!
యమృతభావసమన్విత! యమృతకరుఁడ!
పరమపదభోగి! నిజకర్మఫలవిరాగి!
సకలగుణసాంద్ర! వేమనసుకవిచంద్ర!

సీ. కవితికనింబోలి కవితఁ జెప్పఁగవచ్చు
వేదంబులను వల్లెవేయవచ్చుఁ
దర్కసిద్ధాంతముల్ తప్పు దిద్దగవచ్చు
షడ్దర్శనంబులఁ జదువవచ్చు
మౌనముద్రకు మార్చి మనసు నిల్పఁగవచ్చు
జీవంబుఁ దపియింపఁ జేయవచ్చు
జగము మిథ్య యటంచుఁ జాటింపఁగావచ్చుఁ
బరమేశ్వరునిపాటఁ బాడవచ్చు
సుకవులను వేదవిదులఁ దార్కికులలోన
దార్శనికులందు మునులందుఁ దపసులందు
జ్ఞానులను భక్తులను నీకు సాటియెవరు?
పరమయోగీంద్ర! వేమభూపాలచంద్ర!

సీ. ఆదివర్ణంబుతో నంత్యవర్ణంబును
సమకూర్చి పద్యంబు చదివినావు
దివ్యవిభూతిలోఁ దిరుమణిచూర్ణంబు
ఘనయోగముద్రలోఁ గలపినావు

అల్లాపటంబున హరిహరబ్రహ్మలఁ
బంచవర్ణములఁ జిత్రించినావు
బ్రహ్మసూత్రంబుతోఁ బ్రకృతి సూత్రంబును
బిరివెట్టి తాడుగాఁ జేసినావు
సకలమతముల నొక్కత్రోవ జరపినావు
నిఖిలజాతుల నొకయింట నిలిపినావు
అఖిలశక్తుల నొకచోటి కనిపినావు
పరమయోగీంద్ర! వేమభూపాలచంద్ర!

సీ. విబుధవర్యులు మొదల్ వెఱ్ఱివారలదాఁక
వేమన్న నీసూక్తి వేదమయ్యెఁ
గాలవృద్ధులు మొదల్ బాలపాపలదాఁక
వేమన్న నీమాట విశదమయ్యె
సోమయాజులు మొదల్ కామచారులదాఁక
వేమన్న నీత్రోవ విదితమయ్యె
బ్రహ్మతత్త్వము మొదల్ పరమాణువులదాఁక
వేమన్న నీశక్తి విపులమయ్యె
నఖిలమతముల నీబోధ లతుకువెట్టె
నఖిలజాతుల నీసేవ మానవెట్టె
నఖిలశక్తుల నీతత్త్వ మాశవెట్టె
నఖిలగుణభాగి వీవు వేమన్నయోగి!

(19—1—1922.)

95 భీమలింగేశ్వరస్తుతి.

సీ. శ్రీమంతుఁడయ్యె నీ చెలికారమునఁ జేసి
గవ్వకన్నుల యక్షుగణ విభుండు
అర్థాంగియయ్యె నీ యాదరంబునఁ జేసి
కాలరూపిణి చండికాభవాని
తలవేలుపయ్యె నీతాత్పర్యమునఁ జేసి
యోరిమిలేని బాలారిగంగ
మండనంబయ్యె నీ మమకారమునఁ జేసి
పడగ విసంబున్న పాపఱేఁడు
నిఖిల కల్యాణ గుణరాశి నీదుకొలువు
గన్నవారికిఁ గొదవ లేమున్నదయ్య?
దురితసంహార! కైలాస పురవిహార!
కామశతకోటి రుచిరాంగ! భీమలింగ!
సీ. లక్షపత్రిములలో నక్షయుండగు నీకు
శ్రీదళంబొకటి చేరినను జాలు
పంచామృతములలో భవదూర నీవొక్క
శీకరంబును గ్రహించినను జాలు
సంకీర్తనములలో జగదీశ నీవొక్క
చిన్నిపల్లాలకించినను జాలు

సంసేవనములలో సర్వేశ నీచిత్త
మొక్కింత సుముఖమై యున్నఁ జాలు
నభవ! నీదయ యొక చిన్నమంత యైన
నదియె పదివేలు పదికోటులగును మాకుఁ
బ్రభుని మన్నన దాసుని భాగ్యమొకద
కామశతకోటి రుచిరాంగ! భీమలింగ!

సీ. పాపపుఁ గొండల బడువుచింపుము వెండి
కొండ నిమ్మని నిన్నుఁ గోరలేదు
అజ్ఞానతిమిరంబు నడఁపుము బాలచం
ద్రావతంసంబు నిన్నడుగలేదు
దీనత్వమను బాధఁ దీర్పుము నిధినాథ
పట్ట మిమ్మని పట్టుఁ బట్టలేదు
ఈహీను నొక్కమెట్టెక్కింపుము నృపేంద్రి
యాన మిమ్మని పంత మూనలేదు
ఆశ్రితుల కిచ్చు ప్రభుఁడ వీ వగుట కతన
దాసుఁడను గోరితిని నాకుఁ దగినకోర్కి
కోర నావంతు, నీవంతు కోర్కిఁదీర్పఁ
గామశతకోటి రుచిరాంగ! భీమలింగ!

సీ. ఏను విన్నది యొక్కటేమాట దీనుల
కాథ్యుండవు భీమేశుఁ డన్నమాట

ఏను నేర్చిన దొక్కటేపాట పరమేశ!
నన్ను దాసునిఁ బ్రోవుమన్నపాట
ఏనాడు నది యొక్కటేయాట భక్తిలో
మనసు జల్లనఁగ మైమఱచునాట
ఏ నెఱింగిన దొక్కటేబాట భవమును
నాశంబు నెఱుఁగని నాటుబాట
ఒక్కటేమాట చెప్పితి నున్నమాట
యింతకంటె నేమున్నదో యేనెఱుంగ
దిద్దుకొనుమయ్య తప్పున్న దేవదేవ!
కామదుర్వార మదభంగ భీమలింగ!

సీ. తల్లి! మాణిక్యాంబ! తనయుని ననుఁగూర్చి
విభునిచెంగట విన్నవింపుమమ్మ!
నాసామిగణనాథ! యీసోదరునిమాట
జనకుని జ్ఞప్తిలో నునుపుమయ్య!
నెచ్చెలీ నందీశ! నీమిత్త్రివరుకోర్కి
నొడయనితోఁ జెప్పుచుండుమయ్య!
సఖులార! ప్రమథనాయకులార! నాయునికి
గిరిజావిభుని కెఱింగింపుఁడయ్య!
సమయము నెఱింగి వచ్చి దర్శన మొనర్తుఁ
బ్రేమఁగతు నప్పుడపు డెచ్చరింపుఁడయ్య!

హితులు మీకంటె నింక నా కెవరుగలరు?
అభయదానంబొసంగి న న్ననుపుఁడయ్య?
(24-2-1922.)

96 దుందుభిధ్వానము.

సూరుపుఁగోనలో దుందుభిస్వనము
పీణారవంబులో విననచ్చుచుండెఁ
బ్రియనాదంబులో భావముల్ నిండె
దుష్కృతీ! దుర్మతీ! తొలఁగి పొ మ్మింక—

పరిత్రాణము.

భువనకళ్యాణైక పుణ్యరంగమున
సదమలస్వేచ్ఛాపరిచారరంగమున

సత్యశౌచదయాపరిశాంతరంగమున
సాధుపరిబోధవిశ్రాంతరంగమున
నఖిలమానవసుఖాశాంతరంగమునఁ
బ్రణయతరంగితపరిఘనరంగమున
విశ్వంబు పులకింప విజయనాదమున
విజయదుందుభిఘోష వినవచ్చుచుండెఁ
బశ్చిమద్వారంబు సడలిపోవుచుండె
దుర్మతీ! దుర్మతీ! తొలఁగి పొమ్మింక!—

సీ. పగలు రే యనక యెప్పటికి కష్టపడి ప్రాణ
    ధనమానములు చింగ మునుఁగవలసె
నాఁడు నేఁ డనక యేనాఁడుఁ గష్టంబుల
    జోడించుచేఁతలె చూడవలసె
ఇందు నం దనఁబోక యెందు న్యాయముఁ గలం
    గించువారలె యాలకింపవలసె
వారు వీ రనక ముప్పదిమూఁడుకోట్ల న
    ట్లుడికిపోయినయట్లు లుడుకవలసె
నీవు వచ్చిన దాదిగా నేఁటిదాఁకఁ
బూఁటపూఁటకుఁ దపియించిపోవవలసెఁ
జాలు నిఁక మాకు నీపొత్తు చాలుఁజాలు
దుర్మతీ! దుర్మతీ! వేగ తొలఁగి పొమ్ము!—

మంజ. కామవికారంబు కడ లంటిపోయెఁ
గ్రోధానలజ్వాల కుములి చల్లారె
లోభపంకం బింకి లోపించిపోయె
మోహప్రవాహంబు మున్నీట మునిఁగె
మదవికారము సదమద మయిపోయె
మాత్సర్యరోగంబు మటుమాయమయ్యె
సురలోకమున వేగుఁజుక్క దోఁచినది
కొక్కొరోకో యంచుఁ గోడి గూసినది
యుదయాద్రిపై నరుణోదయం బయ్యె
ననుకూలపవనంబు లరుదెంచుచుండె
విజయదుందుభిఘోష వినవచ్చుచుండె
దుర్మతీ! దుర్మతీ! తొలఁగి పొ మ్మింక—

సీ. తనువు గందక యుండ మనసు నొవ్వక యుండఁ
దడిపొతలను గొంతు దఱిగినావు
అడుగు పెట్టక యుండ మడమ ద్రిప్పక యుండ
మెట్టుత్రోవలఁ గంచెఁ గొట్టినావు
విప్పి చెప్పక యుండఁ జెప్పి చూపక యుండ
శివ శివా యన బూతు సేసినావు
తొలఁగి పోవక యుండ నిలువరింపక యుండ
నట్టింటిలో నిప్పు పెట్టినావు

నీవు వచ్చిన దాదిగా నేఁటిదాఁక
నొక్కరీతిగ మానోళ్ళు నొక్కినావు
చాలు నిఁక మాకు నీపొత్తు చాలు జాఁకు
దుర్మతీ ! దుర్మతీ ! వేగ తొలఁగి పొమ్ము—

మంజ. ఆరామవైభవం బడుగంటఁజేసి
సొమ్ములసంపత్తిఁ గూలఁద్రోసితివి
రసగౌరవమున నైరస్యంబుఁ గూర్చి
ఘనతరుల్ వెతఁగుందఁగా నొనర్చితివి
ఆశావకాశంబు లట్టిట్టు సేసి
శుష్కపత్త్రింబుల సుళ్లు వెట్టితివి
పచ్చపైరులఁ గత్తిపాలు గావించి
పంటవలంతిని బాడుచేసితివి
నీపేరు గుండెల నీరుచేసినది
నీయేఁడు పూర్తిగా నిండిపోయినది
నీవాదు జగమెల్ల నిండిపోయినది
పాపంబు నీ కిట్లు పండిపోయినది
రాజవీథులలోన రథములు తిరిగె
శివశివా యనుకొంచు శిశిరంబు జరగె
విజయదుందుభిఘోష వినవచ్చుచుండె
సుమతిచైత్రుఁడు వచ్చు సూచనల్ దోఁచె

నీకెక్కడను నిల్వ నీడలే దిచట
నివురు గ్రప్పిన్నయట్టి నిప్పాఱినట్లు
కనుఁగొనకుండఁ జీకటిజాఱినట్లు
దుర్మతీ ! దుర్మతీ ! తొలఁగి పో నిశ్శంక—

స్వాగతము.

సీ. ప్రతిశబ్దమునుగూడఁ బాపపుణ్యంబుల
బాటలు సూటిగాఁ దేటపఱుప
ప్రతినిస్వనంబును బంధమోక్షంబుల
భావముల్ వెలయించి బయలుపఱుప
ప్రతినినాదంబు దుర్మతసన్మతంబుల
గాథలు సులువుగా బోధపఱుప
ప్రతివిరావంబును బహుదివ్యబలముల
పరిమాణములఁ దూఁచి యెఱుకపఱుప
ప్రణయనాదంబు నిన్నుండి బయలు వ్రాఁక
ప్రకృతిశాంతాంతరంగంబు పల్లవింప
పలుకుపలుకున శుభవార్త దెలిపికొనుచు
దుందుభీ! రమ్ము! ‘స్వాగతం’ బందుకొనుము!

సీ. అసిచాలనము లేని యాహవభూమిలో
నార్భట మెఱుఁగని యట్టిపలుకు
రక్తపాతము లేని రణమహీతలములో
నట్టహాసములేని యట్టిపలుకు
ఉద్ధతుల్ సేరని యుద్ధరంగంబులో
వలజడి గొలుపని యట్టిపలుకు
శాత్రవంబులు లేని సమరాంగణంబులో
నాగ్రహం బొలయని యట్టిపలుకు
ప్రణయరస మొలుక నీపల్కు ప్రకృతియెల్ల
మంగళాలాపములతోడ మాఱుమ్రోయ
మసృణమోహనగంభీరమధురగతుల
దుందుభీ! రమ్ము! 'స్వాగతం' బందుకొనుము!

సంబోధనము.

ప్రణయపల్లవముల రాగంబు మెఱసె
ప్రేమకోరకముల రేకులు విరిసె
ప్రమదపుష్పముల సౌరభములు విరిసె
నాశ్వాసఫలముల నమృతంబు గురిసె

శాంతవాహినులలో సమగతుల్ దొరసె
భావనావిష్కృతిలోఁ బ్రణయంబు నెరసె
లక్ష్యంబు చెడకుండ లయ తప్పకుండ
సుగతి మీఱకయుండ శ్రుతి గందకుండ
విజయఘోషంబులు విశ్వంబు నిండ
మ్రోగవే దుందుభీ! మ్రోగవే యింక—
సుఖదుఃఖభావప్రచోదితజీవ
సతతపరిచారవిస్తారశబ్దములు
యోగవియోగసంయుక్తసంకీర్ణ
భూతపంచకసముద్ఘాతశబ్దములు
అపకర్షణాకర్షణాత్తసంచలన
ఘనఖేటఋజువక్రగమనశబ్దములు
విలయసర్గక్రియావిశ్రాంతకాల
చక్రవిభ్రమణసంజనితశబ్దములు
సౌఖ్యావహములైన సరళశబ్దములు
భయదాయకములైన పరుషశబ్దములు
భవదీయమధురశబ్దములతోఁ జేర్చి
ప్రణవశబ్దంబుతో బ్రహ్మాండ మెల్ల
మధురశబ్దబ్రహ్మమయము గావింప
మ్రోగవే దుందుభీ! మ్రోగవే యింక—

ఆనందలహరిలో నమృతవీచికల
దివ్యవాయువులలోఁ దేలించుకొనుచు
శాంతిగీతములలో సరళస్వరములఁ
బ్రణయతంతువులలోఁ బలికించుకొనుచు
ధర్మపుష్పములలోఁ దత్త్వగంధముల
నచలభావములలో నలరించుకొనుచు
సత్యమండలములో సౌఖ్యచంద్రికల
విశ్వసౌధంబుల వెలయించుకొనుచు
అఖిలశబ్దంబుల నైక్యంబుచేసి
అఖిలార్థములకు నేకార్థంబుఁ దెలిపి
అఖిలచిత్తముల కేకాగ్రతఁ గూర్చి
అఖిలశ్రుతుల కభేదానంద మిచ్చి
అఖిలభూలోకకల్యాణంబుకొఱకు
మ్రోగవే దుందుభీ! మ్రోగవే యింక—

గా న ము.

చాటవే !—దుందుభి !—చాటవే !—

౧

చేఁదుపువ్వులఁ బంచదారకుఁ
జేరఁదీసి గ్రహించునార్యుల
వాదములలో భేదభావము
లేదు లేనే లేదు లే దని—చాటవే—

౨

దారుణక్రియ లెన్ని చూపిన
నోరు పనియెడి మూలమంత్రము
గోరుముద్దలతోడ నేర్పిన
భారతీయులు భయముపడ రని—చాటవే—

౩

నల్లమబ్బులు నింపఁ గురిసెడి
బొల్లిమబ్బుల దుళ్ళఁగొట్టెడి
చల్లగాడ్పులు భరతభూముల
నెల్లదిక్కుల నల్లుకొనె నని—చాటవే—

౪

ప్రేమసింధుతరంగములలో

సామగానము వెడలె భారత
భూమిలోఁ గలవార లందఱు
సోమయాజులవార లై రని—చాటవే—

౫

నిప్పుఁగొండలనుండి వన్ని
రుప్పతిల్లఁగఁ దేశమాంధ్రము
తప్పకుండఁగ నెల్ల తెలుఁగువ
లొప్పఁజెప్పఁగ నెంచుకొం డని—చాటవే—

౬

చల్లచల్లఁగ వాఱె రాత్రియు
తెల్లమొగమై పోవుచుండెను
మెల్లమెల్లఁగ మేలుకొండో
తెల్లవాఱెన దంచు నెల్లెడ—చాటవే—

(27-2-1922.)

97 ప్రణయసంగీతము.

శాంతమయమైన పరిణయైక శాసనంబుఁ
గడచి సుఖియించునాతఁ డొక్కఁడును లేఁడు;
మధురమయమైన ప్రణయసామ్రాజ్యమునకుఁ
బ్రతినిధులు కానివార లెవ్వరును లేరు.

ఆఁకటికిఁ దాళఁజాలని మేఁకపిల్ల
వచ్చి బాలెంతపులిచెంతఁ బాలు ద్రావుఁ;
గుఱుచఱెక్కలచిన్నిపావురపుఁబిల్ల
లీలమై డేగకడఁ బల్లటీలు నేర్చు;
నలసి నిద్రించు మృగరాజు నండఁ జేరి
చేటచెవులూఁచి గజరాజు చెమట లార్చు;
మొసలువేసవిఁ దూలుముంగిసను జేరి
వడ దగులకుండ సర్పంబు పడగఁ బట్టు;
అగ్గిరాళ్లను బన్నీటి బుగ్గ లెగయుఁ
జేఁదుపూవులఁ దేనియల్ చిందువాఱు
ఫణిఫణంబుల సంజీవమణులు జాఱుఁ
గంటకంబుల నవకోరకములు విరియుఁ
ప్రణయగానంబు వీనులఁబడినయంతఁ

బ్రణయరసమయమాధురీప్రకృతి యెల్ల
విషమసమభిన్నభావముల్ విస్మరించి
మధురమోహనప్రణయతన్మయతఁ గాంచు.
తలిరుఁబొత్తిళ్లఁ బూఁపమొగ్గలను బెంచి
గుప్పుగుప్పునఁ దావులఁ గుప్పరించి
చిటుకుచిటుకునఁ దేనియల్ చిలుకరించి
యలరి యలరించు నెలఁదీగకులుకులాడి
బాలసహకారమునకు నై కేలు సాఁచి
లలితకలకంఠరవమునఁ బిలుచుపిలుపు
ఆణిముత్యాలపూవుల నలకరించు
కటికిచీకటిచీరమే ల్కట్టుకొ్రిందఁ
గన్నుమిన్ను నెఱుంగక యున్నచోట
నన్నిరూపులఁ దనరూపమందు దాఁచి
కన్నులను మూసి యామినీకాలమూర్తి
పాంథు నదలించి బెదరించి పలుకుపలుకు,
నిండుజాబిల్లికళలు పన్నిటియేటి
మించుఁదరఁగల మిలమిల మెఱయుచుండఁ
దోలఁకుభావంబులను మేను పులకరింపఁ
బ్రణయరాగంబు నిలువెల్లఁ బల్లవింపఁ
బారవశ్యంబు మీఱంగ భక్తవరుఁడు

పలుకుఁ దలఁ పేకముగఁ జేసిపాడుపాట
చేర నంతంబు లేనియెడారిలోన
దృష్టి కాశల నిడు మృగతృష్ణలోనఁ
దిరుగఁజాలక యమృతంబుఁ దివియలేక
గొంతు తడియూర బ్రదుకుపైఁ జింత జాఱఁ
బరితపించువియోగినీతరళనయన
యెగచి దిక్కేడి పలవించి యేడ్చునేడ్పు
పిలుచుపిలుపైనఁ బలికెడు పలుకులైనఁ
బాడుపాటైన నేడుచు నేడ్పుపైన
బహువిధభావార్థశబ్దప్రపంచ మెల్లఁ
బ్రణయసంగీతమునఁ బ్రతిధ్వనియ కాదె?
దిగులుపడుచున్న జానకీదేవితోడ
శుద్ధశోకవరాళి నశోకవనము,
పరవశతఁ గాంచు రాధికాతరుణితోడ
మధురమోహనలీలఁ దమాలవనము,
తలఁగఁజాలని పాండునందనులతోడ
మెలపుతోడి రాగమున శమీవనంబు,
కరుణరసమూర్తి సిద్ధార్థవరునితోడ
రుచిరమలహరిగతి వటప్రచురవనముఁ
గలసి సర్వస్వరంబులైక్యముగఁ జేసి

ప్రణయరస మొల్క నొక్కటే పాటపాడె:-

రామచంద్రనిశాతశిలీముఖముల
యామినీచరగణయాతనాముఖముల!
గరళకంఠుని మిక్కిలికంటిమంటఁ
గాముదేవేరి కాటుకకంటివెంట
దారుణంబైన శకునిదుస్తంత్రమందు
మానితంబైన విదురుసన్మంత్రమందు
నొక్కగతి నొక్కటేశ్రుతి నొక్కరీతిఁ
బ్రణయసంగీతనాదమే బయలువడియె—
భావరాగతాళము లేకభంగిఁ జేసి
ప్రకృతి గరఁగంగ నానాఁడు పాడినట్టి
ప్రణయగీతంబు లెల్ల నిప్పటికిఁగూడ
వనతరులయందు శైలగహ్వరములందు
ఘనరసాతలవాహినీ గతులయందు
గగనకల్లోలినీతరంగములయందు
దశదిశలయందు భూనభోంతరములందు
విమలనూత్నపురాతనావిదితవిదిత
యోగగతులైక్యముగ మాఱుమ్రోగుచుండె-
ఇందిరియవిలోలురకు విజితేంద్రియులకు
ద్వంద్వనిర్ద్వంద్వభావసంధానమునకుఁ

బ్రకృతికిఁ బరంబునకును సర్వమున కెల్ల
గతులఁ బ్రణయంబెకద మూలకారణంబు—
ప్రణయగీతంబు బోధించు పరమగురునిఁ
బడయ వెదకంగఁ బనిలేదు ప్రకృతియందుఁ;
బ్రణయరాగ మాలాపించి పాటఁబాడ
సహజపాండిత్య మున్నది జగతి కెల్ల
వినఁ దలంచినఁ బాడఁగా వేడుకైన
నధ్యయన మాచరింపఁగా నాశయున్న
సులభసాధ్యంబు సుశ్రుతి లలితమైన
ప్రణయసంగీత మింతలోఁ బట్టుపడును.
ప్రణయరాగంబునను జొక్కువడకయుండఁ
బ్రణయతంత్రీశ్రుతులఁ గట్టువడకయుండఁ
బ్రణయగీతంబులను మాఱుపలుకకుండ
విడివడిన దొక్కటియు లేదు విశ్వమందు.
ప్రణయభావంబు లేని శబ్దంబు లేదు
ప్రణయసత్కళ లేని రూపంబు లేదు
ప్రణయరసశీకరము లేని రసము లేదు
ప్రణయగుణలేశమే లేని ప్రకృతి లేదు.
ప్రణయగానామృతంబునఁ బ్రకృతి బ్రదుకుఁ
బ్రణయగానరసంబునఁ బ్రకృతి పొదలుఁ

బ్రణయగానతానంబునఁ బ్రకృతి యడఁగుఁ
బ్రణయసంగీతరావమే ప్రణవరవము.

(4-3-1922.)

98 ధర్మపత్ని.

పనులలోఁ జేయి, పలుకులోపలను బలుకు
మనసులోపల మనసు జీవనములోన
జీవనముఁ జేర్చి యొక్కటై చేరుకొనిన
కాంతకంటెను సాయంబు గలదె జగతి.

ఆ. ఆత్మసుఖము రోసి యభిమానమును బాసి
మమత విడిచి, కామితముల నడఁచి
తనకు దాసియైన ధర్మగేహినికంటెఁ
బతికి నెందుఁ బ్రేమపదము గలదె?

సీ. పరమదారిద్ర్యంబుఁ బాసి యెప్పటికైన
వైభవరాశి గావచ్చు దాసి
పారతంత్ర్యంబును బాసి యెప్పటికైన
స్వాతంత్ర్యశీల గావచ్చు దాసి
పరిచారికాత్వంబుఁ బాసి యెప్పటికైనఁ
బట్టంపురాణి గావచ్చు దాసి
పరపుష్టజీవికఁ బాసి యెప్పటికైనఁ
బరమాన్నదాత్రి గావచ్చు దాసి
కాని, నిదురించువేళ, మేల్కాంచువేళ
సుఖపడెడువేళ దుఃఖంబు సోఁకువేళ
గలిమి గలవేళ, లేవడిఁ గన్నవేళ
దాసి యే భర్త కెపుడైన ధర్మపత్ని.
క. ఆదాసీత్వమునకుఁ దుది
యాదాసీత్వమున కర్హమై తగుమూల్యం
బాదాసీత్వమునకు మితి
వాదంబునకైనఁ గానవచ్చునె యెందున్.

(27-5-22.)

99 విరహసంగీతము.

విశ్వంబు వెలయించు వెన్నెలపాట
భువనంబు లలరించు పువ్వులపాట
కోరికల్ చిగురించు కోకిలపాట
కడలేనిపాటలోఁ గలసిన దేమొ ?

గీ. మేటి ననవాటి సెలయేటి నీటివాలు
పజ్జ గొజ్జంగిపూవు జప్పరమునిండఁ
జలువపన్నీటఁ బెరిఁగిన వలపుఁదీవ !
వేఁడికన్నీటిలో నిన్ను వెదకవలసె.

గీ. ఆశ లన్నియుఁగూడ శూన్యంబులయ్యెఁ
గటికిచీకటి లెల్లెడఁ గ్రమ్మికొనియె
నిండుపున్నమ నవ్వు వెన్నెలవెలుంగు
మెఱుఁగుజుక్కలగుంపులో మఱిఁగిపోయె ;

గీ. దీటు గనరాని చదలేటి నీటిలోని
యూర్మికలలోన నుయ్యాల లూఁగియూఁగి
వెలఁదిచిన్నెలఁ గన్నులవిందు సేసి
తరలిపోయితె విసుత్రోవఁ దమ్మినావ ?

ఆ. చిగురుతొగరుఁ జూచి చిన్నారిపొన్నారి
పూవుఁదావి చూచి పొల్చుకొంటి
భావలతిక కానఁబడకుండ నిట్టూర్పు
సెగలఁ బొగులుచున్న చిన్నెలెల్ల.

గీ. సంజకెంజాయ వెలిసిన జాడలోనె
నాకనులలోనె క్రొన్నెలరేకఁ జూపి
కడకుఁ గన్నీటికాలువగట్టుమీఁద
నెవరు చీకట్లఁ బెట్టిరో యెఱుఁగనైతి.

గీ. ఆకళామాధురీమూర్తి రాక పోయి
భావసాగర ముప్పొంగు పటు మరిగి
నయనకువలయములు విచ్చువాళు లేఁగి
నిండుచీకటిరాత్రియే నిలిచెఁ దుదకు.

గీ. చల్లగాఁ దోఁచునాదుజాబిల్లి నెవరొ
దాఁచుకొన్నారు నీలాంబుదంబులోన
నట్లు గాకున్నఁ గనరానియూశలేల ?
చిటుకు చిటుకున జాఱునీచినుకు లేల ?

గీ. పతగి ! నీమనోహరభావగతులఁ గనుల
విందుసేయుచు నెగిరెడి వేళలందు
నీదు బంగారుఱెక్కల నీడ నాదు
నేను నొక గేస్తు ననుకొంటి నేఁ డదేది ?

ఆ. మాటలాడనట్లు పాటపాడినయట్లు
తోఁచితోఁచి నిన్నుఁ జూచుకొఱకుఁ
గనులఁ గడుగుచుంటిఁ గడవెఁడునీళ్లతో
రమణి! యింకఁ గానరావె నాకు?

ఆ. కలలనైన నిన్నుఁ గాంచు భాగ్యము పోయె
నిముసమైనఁ గనుల నిదురలేక
పవలు రేయి దోఁచు ప్రకృతి లేకయ పోయె
జీవధనము వైన నీవు లేక.

ఆ. చిలుకపలుకు లేవొ చెలువంపుఁగోకిల
పదములేవొ తేఁటిపాట లేవొ
మాట లేవొ నన్ను మఱపింప మఱపించి
నావసంతలక్ష్మి నన్నుఁ బాసె.

గీ. అదియె సుమధురదివ్యగానానుభవము
అదియె సుమధురమందానిలానుభవము
అదియె సుమధురపుష్పగంధానుభవము
కాని నావసంతేందిర గానరాదు.

(13-8-1922.)

100 రవీంద్రుఁడు.

సీ. సుకవితారసవాహినికిఁ బుట్టినిల్లైన
చొక్కంపువిరిదేనెసోన వీవు
సరసభావసుగంధసరణికి నిరవైన
తోరంపుఁ బువ్వులతోఁట వీవు
ప్రణయకళాపరంపరకు మూలంబైన
నిద్దంపుఁబండువెన్నెలవు నీవు
దివ్యవిజ్ఞానకాంతికి నిధానంబైన
తెల్లంపురతనాలదివ్వె వీవు

గీ. మోటుమాత్రికులఁ జిగురించు పాట వీవు
పాటలోఁ జొక్కి చొక్కించు పక్షి వీవు
పక్షిలో భావగతిఁ జూపు ప్రౌఢ వీవు
ప్రణయరససాంద్రసుకవిచంద్రా! రవీంద్ర!

సీ. కన్నులలోఁ బొంగి కరుణామృతరసంబు
గంగాభవానికి గతులు సూప
మాటలలోఁ బుట్టి మధురసంగీతంబు
ప్రణవగీతమునకుఁ బటిమ సూప
నవ్వులలోఁ దేలి నవ్యకళాలీల
శీతాంశురేఖకుఁ జెలువు సూప

తలఁపులలోఁ దోఁచి తత్త్వదివ్యజ్యోతి
వేదాంతసరణికి వెలుఁగు సూప
గీ. శాంతిసదనంబునందుండి సరసమధుర
మృదులకవితారసంబులో మేను మఱచి
యఖిలము నెఱుంగఁగలరాజహంస వీవు
ప్రణయరససాంద్రసుకవిచంద్రా ! రవీంద్ర!
ఉ. పువ్వులతోఁటలో విరిసి
పొంగిన వెన్నెలవెల్లి తేటలో
నవ్వులమూటలో నిలువు
నం బులకించిన వీణెపాటలో
మవ్వపుఁరూపుఁ గన్నరస
మంజరి నీకవితాలతాంగి కిం
కెవ్వరు సాటివత్తురు సు
ధీంద్ర! రవీంద్రకవీంద్రశేఖరా!
సీ. వాసంతికానందవైభవంబును బాడు
రమణీయకోకిలారవముఁబోలి
ఉన్ముఖబ్రాహ్మీముహూర్తంబుఁ గీర్తించు
వరతామ్రచూడారవంబుఁ బోలి
అమృతప్రపూర్ణవర్షాగమంబు నుతించు
బర్హికేకావిరావంబుఁ బోలి

సర్వేశ్వరాత్మసాక్షాత్కారమును దెల్పు
పణవఘంటావిరావంబుఁ బోలి

గీ. పుణ్యమయవిశ్వభారతీమూర్తి వైన
ధన్య నినుఁగూర్చి మాకవితాలలామ
సరసగతిఁ బాడుచున్నది సాధుగీతి
ప్రణయరససాంద్రసుకవిచంద్రా! రవీంద్ర!

మ. నవలీలాలలితంబుఁ బ్రేమమయ మా
నందోజ్జ్వలం బాత్మవై
భవసంపూర్ణ మనంతశాంతరససం
పన్నంబునై యొప్పునీ
కవితాలోకమునందుఁ గన్గొనిన యా
కల్యాణతేజంబు స
త్కవిరూపంబునఁ గంటి మిప్పుడు రవీం
ద్రా! సాంద్రతేజోనిధీ!

ఉ. కూనల నైనమిఁగుపులి
కోరలఁ బువ్వులు పూయ నెంతవి
జ్ఞానుల నైన నొంచు ఘన
శంకల సంకులు ప్రోయ రేపవల్
మానక లోకముం గలఁచు
మాయల వెన్నెలగాయఁ బ్రేమలోఁ

దానముఁ జూపు నీకవిత
ధన్యుఁడ వీవు రవీంద్రసత్కవీ!
(9-9-22.)

101 ఏకాంతసేవ.

చ. ప్రభువిరహంబునం గవిత
పాడినపాటలరీతులున్ మనః
ప్రభువిరహంబునన్ దయిత
పాడినపాటలభంగులున్ జగ
త్ప్రభువిరహంబునం బ్రకృతి
పాడినపాటలలీలలున్ సమ
ప్రభల సమానురాగరస
భావములం దగు నొక్కచేఁగతిన్.

క. సేవ్యులకు సేవకులకున్
భవ్యమనోమయదృఢానుబంధ మమృతమై

దివ్య మగునెవరి కుజన
స్త్రవ్యం బేకాంతసేవ జరగు సఫలమై.

క. లోకోత్తర మగుప్రణయసు
ధాకల్లోలినిసహస్రధారలు నెచ్చో
నేకముఖం బగు నచ్చో
నేకద మేకాంతసేవ లెవ్వరికైనన్.

(17-10-22.)

102 రత్నహారము.

అవతారిక.

శ్రీయోగమయమైన సిద్ధరత్నంబు
ఆరోగ్యమయమైన యమృతరత్నంబు
రఘుపతి వేంకటరత్నంబునకును
ఆయురారోగ్యభాగ్యంబులఁ గూర్పఁ
దొలి షష్టిపూజలోఁ దోఁచినరీతి
మలిషష్టిపూజకు మాటలు దాఁచి
యొలమి వేంకటపార్వతీశ్వరకవులు
పరమేశ్వరుని గూర్చి పాడినపాట :—

(మంజరి.)

శ్రీపుష్పహారంబు చేతిలో నుండ
ముత్యాలహారంబు ముంగొంగునుండ
నీరత్నహారమే యింపయ్యెనేమొ
నాథుండు ధరియించి నవ్వుచున్నాఁడె !
పాలపంపునవ్వులోఁ బువ్వులు విరియ
ముసిముసినవ్వులో ముత్యాలు గురియ
గలకలనవ్వులోఁ గన్నులు మెఱయ
నాప్రేమరత్నంబు నవ్వుచున్నాఁడె !

౨

తెమ్మెరపాటలోఁ దేరినచలువఁ
దుమ్మెదపాటలోఁ దోఁచునాదంబుఁ
బువ్వులపాటలోఁ బొడమిన తేనె
వెన్నెలపాటలో వెడలిననిగ్గు
రాగమాలికఁ జేర్చి రతనాలపాట
సుకవినై పాడుచు సొగయుచు నుండ
నీప్రేమకరముల నెమ్మను నిమిరి
నాప్రేమరత్నమా నవ్వుచున్నావె !

3

మధువనస్పతులతో మందు సేవించి
యజ్ఞానరోగంబు నడఁగింపలేక
మధురాక్షరములతో మంత్రముల్ చదివి
యాశాపిశాచంబు నదలింపలేక
విస్మృతారణ్యముల్ విశ్వకోశములు
శోధించి శోధించి చూచుచు నుండ
సిద్ధామృతం బిట్టె చేతిలోఁబెట్టి
నాప్రేమరత్నమా నవ్వుచున్నావె !

౪

విరిదండలకు నెంతో విలువ లేదనుచు
స్వర్ణభూషణముల సంతరించితిని ;
బంగారునగ లెంతో బరు వయ్యె ననుచు
మెఱుఁగులకై గుళ్లు మిసుగరించితిని ;
యాసించువారికే యలజడుల్ గాని
కోరుకోరికలకుఁ గొదలు లేవనుచు
నాజ్ఞానమూర్తివై ననుఁ బ్రబోధించి
నాప్రేమరత్నమా నవ్వుచున్నావె !

౫

జోడుదివ్వెలు వెల్గు చూపించుచున్న
సూర్యచంద్రులు కాంతి సూచించుచున్న
మనసులో నేమాయ మబ్బుపట్టినదో
కడలెల్ల గాఢాంధకారమే యయ్యె ;
ఈచిమ్మచీకటి కీవెల్గునకును
నేనాఁటిసంబంధ మెఱిఁగింపు మనిన
నామాటతోడనే నను హెచ్చరించి
నాప్రేమరత్నమా నవ్వుచున్నావె !

౬

కనుఁగొన్నయట్లుగాఁ గలలఁ గాంచితిని ;
గద్గదస్వరముతోఁ గలవరించితిని,
మెఱసినచోటెల్ల మెలపుతో వెదకి
దొరకినమణి యెల్ల దొలిచి చూచితిని,
ఇన్నింటఁ గనరాని యీరత్నమూర్తి
కన్నీటిలోననే గానవచ్చుటకుఁ
దాత్పర్య మేమని తలపోయుచుండ
నాప్రేమరత్నమా నవ్వుచున్నావె!

౭

చేయిజాఱెడుబిడ్డ చెలువంబుఁ జూచి
చిదిమివైచెడుకొమ్మ చిగురాకుఁ జూచి
యారిపోయెడుదివ్వె యందంబుఁ జూచి
జాఱిపోయెడుచుక్క చందంబుఁ జూచి
వట్టిపోయెడు నేటివడినీటిఁ జూచి
వాఁడిపోయెడిపువ్వు వగనవ్వుఁ జూచి
ప్రకృతిలీలలఁ జూచి ప్రణయంబుఁ జూచి
నాప్రేమరత్నమా నవ్వుచున్నావె!

౮

కళల జాఱించెడి కడసారివెలుఁగుఁ
జుక్కపుట్టిననాఁడె చూడలేనైతి;
నెత్తావులెడలించు నిట్టూర్పుఁ బొగలఁ
బూవు పుట్టిననాఁడె పొడగాననైతి;
నిఖిలంబు వెలిఁగించు నీచిత్రకళల
సకలంబు మఱఁగించు చాయ లెక్కడివో
నీదివ్యతత్త్వంబు నేఁటికిఁ జూపి
నాజ్ఞానరత్నమా నవ్వుచున్నావె!

౯

ప్రేమరత్నము స్వర్ణపేటికఁ బెట్టి
మమకారమునఁ జిక్కి మఱచిపోయితిని;
భావరత్నము జాళువాపూల దాఁచి
మదవాసనలఁ జొక్కి మఱచిపోయితిని;
జీవరత్నముఁ బైఁడిచెంగున ముడిచి
మాయలోపలఁ జిక్కి మఱచిపోయితిని;
నన్నె నే మఱచిన నావంకఁ జూచి
వాజ్ఞానరత్నమా నవ్వుచున్నావె!

౧౦

నానాఁటికిని దోఁచు నాయింటిపువ్వ
యేనాఁటి కానాఁడె యెత్తి పోసితిని ;
ఏమూల నుంటివో యీ వందులోని
బంగారుతీఁగలఁ బండించినావు ;
కనుపాపలో నున్న కల్యాణమూర్తి
నిందాఁకఁ గనలేని యీమందమతికి
దివ్వెఁ జూపఁగ దివ్వెఁ దేవలెనంచు
నాప్రేమరత్నమా నవ్వుచున్నావె !

౧౧

ఘనపుటంబులనైనఁ గ్రాఁగనినీవు
కన్నీటివేఁడికే కరఁగుటఁగాంచి
తొమ్మిదినిధులైనఁ దూగనినీవు
తీయనిమాటకే తేలుటఁ గాంచి
యీరేడుజగములం దిముడనినీవు
నలుసంతకంటిలో నటియింపఁ గాంచి,
యీవింత లేమంచు నేనెంచుచుండ
నాప్రేమరత్నమా నవ్వుచున్నావె !

౧౨

ఏపుణ్యగరిమనో యీతళుకు గలుగ
నేయదృష్టమువనో యెగురుట గలుగ
నిర్మలజ్యోతిని నేనే యటంచు
మిణుఁగురుపురుఁగనై మెఱసిపోయితిని;
నిఖిలంబు వెలయించు నీమూర్తి యెదుట
మినుమానికము గూడ మిణుఁగు రేయనుచు
నీదివ్యతత్త్వంబు నేఁటికిఁ జూపి
నాప్రేమరత్నమా నవ్వుచున్నావె!

౧౩

పాదాలకడఁ బుట్టి పసిపూవ పించె
తెలియకుండఁగఁ దన్ను దిగమ్రింగుచుండ
భావింపలేనియీ ప్రసవంపుబాల
కమ్మఁదావుల నెల్ల కడలఁ గ్రాఁకించి
యింతమాత్రానకే మొదలోనఁ బొంగి
ముడుతవాఱిన తనమొగ మింతచేయఁ
జింతలో నింతలోఁ జిఱునవ్వు లనుచు
నాప్రేమరత్నమా నవ్వుచున్నావె!

౧౮

ఏమూలనుండియో యెప్పుడో వచ్చి
చిగురుఁగొంగుల నున్న జీవధనంబుఁ
బొంచుండి యెవ్వరో పుణుకుచునుండఁ
దెలియంగలేనియీ తీవతన్వంగి
వలపించుచిన్నెల వన్నెలఁ జూపి
నహకారమునఁ గోర్కె సాగించుచుండఁ.
ఇంతలో నింతలోఁ జిఱునవ్వులనుచు
నాప్రేమరత్నమా నవ్వుచున్నావె!

౧౯

వాలుకాకణముల వరమణుల్ చేసి
వెలిఁగింపఁజాలు నీవిమలతేజంబు
వారిశీకరముల వాహినుల్ చేసి
ప్రవహింపఁజేయు నీప్రణయామృతంబు,
అల్పరేణువుల బ్రహ్మాండముల్ చేసి
యాడింపఁ జాలు నీయద్భుతశక్తి
నేనొక్కసారిగా నీకళాలీలఁ
దెలిసి కన్గొనఁగంటి దివ్యరత్నంబ!

౧౬

కరుణాపయోరాశి గర్భంబునుండి
యమృతకుంభంబుతో నవతరించితివో?
కనకభూమీధర గర్భంబునుండి
యమృతవాహినులతో నవతరించితివో ?
గగనకల్లోలినీ గర్భంబునుండి
యమృతాంశుకళలతో నవతరించితివో?
నాజ్ఞానమూర్తివై ననుఁ బ్రబోధించి
పరమార్థ మెఱిఁగింపు ప్రణయరత్నంబ !

౧౭

కాలజీమూతాంధకారగర్భమున
నేమియుఁ దోఁపక యేనున్నవేళ
సన్నిధిఁ బెన్నిధి చాడ్పునఁ దోఁచి
కన్నుల వెన్నెలఁ గాయించినపుడె
కానని కన్నులఁ గళఁగూర్చు వెలుఁగు
నీలోపలి వెలుంగు నేఁజూడఁగంటి
నేవెల్గునుండి నీ కీవెల్గు కలిగెఁ
జెప్పవే చెప్పవే జీవరత్నంబ ?

౧౮

చిన్ని చెక్కులఁ బాల జిడ్డులు మెఱయు
చిన్నారిపసఁ బాప చిఱునవ్వువెలుఁగు,
బారలు సాఁచి పైఁబడుబిడ్డ నెత్తి
కౌఁగిలించెడితల్లి కన్నుల వెలుఁగు,
ప్రథమదర్శనమునఁ బ్రణయంబు నించు
తరుణులవలచూపుఁ దరఁగలవెలుఁగు
నీవెల్గులోపలనే యెట్లు తోఁచెఁ
బలుకు మీచిత్రంబు భావరత్నంబ!

౧౯

సంజకెంజాయల సానదీరితివో
చక్కనిచుక్కల జతలఁ జేరితివో
తొలుకారుమెఱుపుల తోఁట లేలితివో
వెలలేనివెన్నెల వెల్లిఁ దేలితివో
విజ్ఞానదీపిక వెలుఁగులోనుండి
విశ్వంబు వెలయింప వెడలి వచ్చితివో
నిజముగా నీవెల్గు నీ కెట్లు గలిగెఁ
దెలుపవే తెలుపవే దివ్యరత్నంబ!

౨౦

తల్లిదండ్రులు లేక తనయులు లేక
యిష్టబంధులు లేక యిల్లాలు లేక
కుడువఁ గూడును గట్ట గుడ్డయు లేక
దిక్కేది విలపించు దీనమానవుల
యాఁకటిమంట వెన్నంటినకడుపు
లగ్గికొండలరీతి నదరుచునుండ
నార్తులఁ దొలఁగించు నమృతంపుఁగళలఁ
బ్రసరింపవే నీవు ప్రణయరత్నంబ !

౨౧

కామాదివికృతులు కంచెలఁ గొట్ట
వాతాదిదోషముల్ వడిసుడుల్ వెట్టఁ
దనవార లైనను దరిఁ జేరరాని
ఘనరోగముల స్రుక్కి కడగండ్లఁ జిక్కి
కన్నవారలకెల్లఁ గడుపులు దఱుగ
దుస్సహాబాధల దురపిల్లువారి
సదయుండవై చూచి సంజీవకళలఁ
జిలికించి ప్రోవవే సిద్ధరత్నంబ !

౨౨

నిత్యకళ్యాణంబు నిప్పచ్చరమున
నూషరక్షేత్రాన నుద్యానవనము
కమ్మనివిరిదమ్మి గలుషపంకమునఁ
జీవికించుచింతలోఁ జిఱునవ్వుమొలక
యమృతకాసారంబు నమ్మరుభూమి
దుఃఖసాగరములో దుగ్ధఫేనంబు
సంతరింపఁగఁజాలు సౌవర్ణకళలు
కలవుగా నీలోనఁ గాంతిరత్నంబ !

౨౩

ఆర్తస్వరంబులో నానందగీత
మాలకింపఁగఁజాలు నమృతమూర్తులకుఁ
దీవ్రశాపంబులో దీవనపదము
పట్టిపాడఁగఁజాలు పరమశాంతులకు
మోహజాలంబులో ముక్తిమార్గంబు
తరిచికన్గొనఁజాలు తత్త్వవేత్తలకు
నీదివ్యకళ కళానిలయమో యేమొ
సత్యంబుఁ దెలుపవే జ్ఞానరత్నంబ !

౨౮

అద్దించి రెవ్వరో యాకారలీలఁ
జిత్రించి రెవ్వరో చిత్రవర్ణముల
మెఱపించి రెవ్వరో మింటి కెక్కించి
మఱపించి రెవ్వరో మాయఁ జిక్కించి
యేనింద్రధనువనై యున్నాళ్లదాఁక
నెండవానలనంది నిఱుకుచుఁ దుదకు
నీనిత్యకళ్యాణ నిర్మలకళలఁ
దెలిసి కన్గొనఁగంటి దివ్యరత్నంబ!

౨౯

చక్కనిచుక్కల చకచకల్ సూచి
నిద్దంపుమొగ్గల నిగనిగల్ సూచి
తామరపై నీటి తళతళల్ సూచి
మింటిపై మిణుఁగురు మిలమిలల్ సూచి
నాఁడెంబు దెలియని నాశైశవమున
నవి యెల్ల రత్నాలె యనుకొంటిఁ గాని
బొగ్గులలో మణుల్ పుట్టించు నిన్నుఁ
దెలియంగలేనైతి దివ్యరత్నంబ!

౨౮

ఎఱుఁగనితనములో నేమవులోనె
పకపకనవ్వితిఁ బసుపుఁబొత్తిళ్ల;
నానవ్వు లావేళ నాతల్లిప్రేమఁ
దళుకొత్తుకన్నులఁ దళతళలాడె;
ఆనవ్వు లాతళుకు లానాఁటినుండి
యీనాఁటిదాఁక నే నీక్షింపనైతి
నేఁటి కాచిఱునవ్వు నీకంట మెఱయ
నాప్రేమరత్నమా నవ్వుచున్నావె!

౨౯

ఆనాఁడు పసిపాప నై యున్ననాఁడు,
తూగుటుయ్యాలలోఁ దూగెడునాఁడు
జోలపాటలలోనఁ జొక్కెడునాఁడు
తెలివియు నిద్రయుఁ దెలియనినాఁడు
ఈవు నే ననుభేద మెఱుఁగనినాఁడు
చూచి చూడనిరీతిఁ జూచితి నాఁడు;
నాయదృష్టంబున నాఁటికి నేఁడు
తెలిసి నిన్గనఁగంటి దివ్యరత్నంబ!

౨౭

నిడుపపెన్నెలలో నీలాలఁ జూచి
పక్వాధరములలోఁ బగడాలఁ జూచి
మొలకదంతములలో ముత్యాలఁ జూచి
రమ్యహాసములలో రతనాలఁ జూచి
రతనాలగను లన్న రమణులే యనుచు
యౌవనమదముచే నలరితిఁగాని
నిత్యమోహనకళల్ నీసొమ్ము లనుచు
భావింపలేనైతిఁ బ్రణయరత్నంబ !

౨౯

తొలఁగిపోయినదాఁకఁ బ్రుల్కింపఁజాలు
సౌభాగ్యవైభవ సంపత్తిఁజూచి
వయసు తీరినదాఁక వలపింపఁజాలు
కామినీమణుల సింగారంబుఁ జూచి,
కామాంధకారంబు గన్నులఁ గప్ప
నీవంకఁ గనలేక నేనున్నవేళ
నాదివ్వె వెలిఁగించి నావంకఁ జూచి
నాప్రేమరత్నమా నవ్వుచున్నావె.!

౩౨

కలికివాలూపుల కలకల లేక
క్షణము యుగంబుగాఁ గడపిననేను,
మిసిమిబంగారంపు మిలమిల లేక
గడియ కల్పంబుగాఁ గడపిన నేను,
ప్రాణంబునకుఁ బ్రాణమైయున్నని
మఱచియుండినయట్లె మది నెంచనైతి;
ఈమందమతిఁ జూచి యిన్నాళ్లదాఁక
నాప్రేమరత్నమా నవ్వుచున్నావె!

౩౧

కన్నులలో వెల్గు కనుఁగొనలేక
పవలింటిలో వెల్గు పరికింపలేక
పాడింటిగోడల పైసందులందుఁ
జీకటిగూటిలోఁ జిక్కిపోయితిని;
ఇంతింతకనులున్న యీగుడ్డిగూబ
తిమిరరోగము మాన్పఁ దెలివిమం దిచ్చి
చీకటిపొరఁ దీసి చేతిలోఁ బెట్టి
నాప్రేమరత్నమా నవ్వుచున్నావె!

32

గాజువారిన చిల్లిగవ్వలఁ జూచి
పనికిమాలిన గడ్డిపరకలఁ జూచి
గాలిఁదూలెడు పొల్లుకాయలఁ జూచి
పెటిలిపోయెడి కుండపెంకులఁ జూచి
పేరాసవోని నాపెద్దకాలమున
హేమరత్నము లంచు నెంచితి, గాని
కోరుకుల్ పండించు గుణమణి నిన్ను
సాధింపలేనైతి జ్ఞానరత్నంబ!

33

ననుఁ బ్రాణముగ నెంచు నాకన్నతల్లి
యడిగిన వెల్ల నా కందించుచుండఁ
దనివి తీరక యాస తల కెక్కి త్రిప్ప
దేశదేశంబులఁ దిరుగుచు నుండఁ
దిరిసి కూర్చిన తేనె తెరఁ గొంచుఁబోవు
నెఱుకువానిని దేనెటీఁగలఁ జూపి
నాచూపుతోడనే ననుఁబ్రబోధించి
నాప్రేమరత్నమా నవ్వుచున్నావె!

౩౮

చీకటు లడఁగించు చేదివ్వెతోనె
కనకసౌధంబులఁ గాల్చివైచితిని,
ఆమయంబు లడంచు నమృతంబుతోనె
తీయనిప్రాణముల్ తీసివైచితిని,
సత్యంబు బోధించు చదువులతోనె
మఱపించి జగ మెల్ల మాయఁజేసితిని
నాతప్పు మన్నించి ననుఁ గటాక్షించి
దర్శనం బిచ్చితే దైవరత్నంబ !

౩౯

పన్నీటఁ బెంచిన పరిణయంపుఁదోఁటఁ
గొన్నెత్తురులసోనఁ గురిసి ముంచితిని;
పాళిఁదాల్చుచునుండు మణికిరీటంబుఁ
బాదరక్షుల మట్టి పగులఁగొట్టితిని ;
కొఱవిదయ్యముఁబోని కోపంబుచేత
నిలువెల్ల నిప్పుగా నేనున్నవేళ
నీశాంతకరముల నెమ్మేను నిమిరి
నాపేరిమరత్నమా నవ్వుచున్నావె!

౩౮

దోమనై గజరాజు దొరసి ముట్టితిని,
రిక్కనై శేరాజు రెక్కఁబట్టితిని;
ఈఁగనై ఖగరాజు నెదిరి నిల్చితిని,
పురుగనై ఫణిరాజుఁ బోరఁబిల్చితిని;
ఒడలెఱుంగని గర్వముప్పొంగిపోవ
నెదిరి నన్నెఱుఁగక యే నున్నవేళ
నాపుస్తకంబులో నాపేరుఁ జూపి
నాపేర్మిమరత్నమా నవ్వుచున్నావె!

౩౯

ప్రకృతిరాజ్యంబునఁ బలుమాఱుఁ దిరిగి
స్వప్నరాజ్యంబుతో సరిచూచి చూచి
సౌఖ్యవాహినులలో స్నానంబులాడి
దుఃఖవాహినులతోఁ దులఁ దూఁచితూఁచి
తలక్రిందు గావించి తల కంటగించి
తెలిసియుఁ దెలియక తిరిగి వేసారి
యాకస్మికముగ నీ యానందకళల
వెలుఁగున మేల్కాంటి విమలరత్నంబ!

౩౭

నిరుపేదలకుఁ బొట్టనిండుటఁ జూచి
నిధినాథు లాఁకట నీల్గుటఁ జూచి
కోరక సౌఖ్యముల్ కూడుటఁ జూచి
త్రోయక సంపదల్ తొలఁగుటఁ జూచి
చూచి చూడనిరీతి సుఖదుఃఖములకు
నీడ లౌదురుగాని నీయున్నచోటుఁ
గోటి కొక్కఁడుఁ జేరుకొనఁజాలఁడనుచు
నాప్రేమరత్నమా నవ్వుచున్నావె!

౩౮

నీపుస్తకంబులో నీయాకులోన
నీపాట నీపేరు నేఁ గానలేక,
నీచరిత్రంబులో నీకీర్తిలోన
నీమూర్తి నీవెల్గు నేఁ గానలేక,
సారస్వతంబెల్ల సాధించి చూచి
విశ్వకోశంబెల్ల వెదకి గాలించి
యింకేది గతి యంచు నెదఁ గుందుచుండ
దర్శనం బిచ్చితే దైవరత్నంబ!

౨౦

సుడిగాడ్పుటెండల సోలిపోకుండఁ
బత్తినై నినుఁ గూర్చి పాడుకోనిమ్ము !
మబ్బుపెందెరలలో మాటు గాకుండఁ
జుక్కనై నీసొంపుఁ జూచుకోనిమ్ము!
ఇసుకకొండలదండ నింకిపోకుండ
సెలయేటినై నిన్నుఁ జేరుకోనిమ్ము !
నీకొల్వుఁ గోరితి నిరతంబు, నిన్ను
సేవించుకోనిమ్ము జీవరత్నంబ !

౨౧

అమ్మలపొదులతో నమృతరసంబుఁ
బువ్వుఁదీవలకును బోసెడివేళఁ
గొదమతుమ్మెద నొవ్వఁ గుట్టినచేత
గున్నపొన్నకు బోదెఁ గూరుచువేళ
ముల్లునాటినపాదముల నల్లనరిగి
మల్లెతీవకు నీరు మలపించువేళఁ
బ్రణయంపుఁబూఁదోఁటఁ బచ్చికబైట
నాప్రేమరత్నమా నవ్వుచున్నావె !

౪౨

పాపపుఁగొండలు బరువంటిఁగాని,
పైఁడికొండలకునై ప్రాఁకులాడితినె ?
నిలుపుమీ నన్ను సన్నిధి నంటిఁగాని,
పెన్నిధు లిమ్మని పెనఁగులాడితినె ?
కఱకురాళ్లను గూడఁ గన్నీరు గురియ
వెఱ్ఱినై నినుఁగూర్చి విలపించుచుండ
నేమూలనో దాఁగి యిన్నాళ్ళదాఁక
నాపేరిమరత్నమా నవ్వుచున్నావె!

౪౩

నీమాట లనుచుంటి నిను మెచ్చుచుంటి
నీకలల్ గనుచుంటి నిన్నెంచుచుంటి
నీపాట వినుచుంటి నీచెంతనుంటి
నీలీలఁ గనుచుంటి నీలోననుంటి
నివియెల్ల నిట్లుండ నిన్నాళ్లదాఁక
నెన్నియో జన్మంబు లెత్తితిఁగాని
కన్నుండి నీమూర్తిఁ గననైతి ననుచు
నాపేరిమరత్నమా నవ్వుచున్నావె!

౪౪

కాంతులు గలచోటఁ గన్నులు మూసి
చీకటిబీటిలోఁ జిందులాడితిని ;
ప్రణయంబుగలచోట భావంబు దాఁచి
యల్లరిమూఁకతో నాటలాడితిని ;
నాకంటిదీపంబు నాజంటి తేనెఁ
దెమ్మని యెప్పుడైనఁ దీండ్రింతు ననుచుఁ
బదిలంబు చేసిన పరమాప్త నిన్నుఁ
దెలిసి నేఁటికిఁ గంటి దివ్యరత్నంబ!

౪౫

చిత్రంబు లెన్నియో చేసితిఁగాని
నీమూర్తిఁ జిత్రింప నేనేరనైతి ;
ఎన్నియో వన్నెల నెఱిఁగితిఁగాని
నీవన్నె లగ్గింప నేనేరనైతి ;
పలుకులకందని భావరత్నంబుఁ
గన్నులఁ జూపించు కళలచే మెఱయు
కవితనై నినుఁగూర్చి గానంబు చేయ
నాప్రేమరత్నమా నవ్వుచున్నావె !

౪౮

నాభక్తి పెల్లున నటియింతుఁగాని
నటియించు మెప్పులు నాకేమి తెలియు?
నాప్రేమ పొంగున నవ్వుదుఁ గాని
నవ్వించుతిప్పలు నాకేమి తెలియు ?
కవిత యబ్బెనుగానఁ గలసి నిన్ బాడి
నాట్యంబు సేయుచు నవ్వుచునుందు
నెవ్వరేమనుకొన్న నింకేమి నాకుఁ
దెలిసికొంటిని నిన్ను దివ్యరత్నంబ !

౪౯

వర్ణంబు లెల్ల నీవన్నెలో నుండ
శబ్దంబు లెల్ల నీచదువులో నుండ
నర్థంబు లెల్ల నీయాత్మలో నుండ
భావంబు లెల్ల నీపదములో నుండఁ
గల్పన లెల్ల నీకాంతిలో నుండఁ
గవిత లన్నియును నీకళలలో నుండ
నేను పాడినపాట నీపాట గాక
వేఱె యెక్కడిపాట విబుధరత్నంబ !

౭౭

కాంతులు గలచోటఁ గన్నులు మూసి
చీకటిబీటిలోఁ జిందులాడితిని ;
పరిణయంబుగలచోట భావంబు దాఁచి
యల్లరిమూఁకతో నాటలాడితిని ;
నాకంటిదీపంబు నాజంటితేనెఁ
దెమ్మని యెపుడైనఁ దండింతు ననుచుఁ
బదిలంబు చేసిన పరమాత్మ నిన్నుఁ
దెలిసి నేఁటికిఁ గంటి దివ్యరత్నంబ!

౭౮

చిత్రంబు లెన్నియో చేసితిఁగాని
నీమూర్తిఁ జిత్రింప నేనేరనైతి ;
ఎన్నియో వన్నెల నెఱిఁగితిఁగాని
నీవన్నె లగ్గింప నేనేరనైతి ;
పలుకులకందని భావరత్నంబుఁ
గన్నులఁ జూపించు కళలచే మెఱయు
కవితనై నినుఁగూర్చి గానంబు చేయ
నాప్రేమరత్నమా నవ్వుచున్నావె !

౭౮

నాభక్తి పెల్లున నటియింతుఁగాని
నటియించు మెప్పులు నాకేమి తెలియు?
నాప్రేమ పొంగున నవ్వుదుఁ గాని
నవ్వించుతిప్పలు నాకేమి తెలియు ?
కవిత యబ్బెనుగానఁ గలసి నిన్ బాడి
నాట్యంబు సేయుచు నవ్వుచునుందు
నెవ్వరేమనుకొన్న నింకేమి నాకుఁ
దెలిసికొంటిని నిన్ను దివ్యరత్నంబ !

౭౯

వర్ణంబు లెల్ల నీవన్నెలో నుండ
శబ్దంబు లెల్ల నీచదువులో నుండ
నర్థంబు లెల్ల నీయాత్మలో నుండ
భావంబు లెల్ల నీపదములో నుండఁ
గల్పన లెల్ల నీకాంతిలో నుండఁ
గవిత లన్నియును నీకళలలో నుండ
నేను పాడినపాట నీపాట గాక
వేఱె యెక్కడిపాట విబుధరత్నంబ !

౨౮

నీ కెంపులోనఁ బన్నీరు పొంగించి
వెన్నెల వెలుఁగులో వన్నె దీయించి
మొగ్గలలోఁ దేనెచుక్క లొలికించి
పలుకులలోన నీ భావముల్ చూపి
కవితచే లోకంబు కన్నులమూయు
కవిని నీలీలానుకవిని గావించి
సరియగు రాగమున నీపాట పాడించి
నాఁడు మోసన్నమా నవ్వవన్నావె!

౨౯

నీనామగానంబు నేఁ జేయువేళ
మనుఁగాక మలహరి యానందలహరి;
నీమంత్రము జపంబు నేఁ జేయువేళఁ
బ్రత్యక్షవేషంబుఁ బ్రణవమ్ముఁగాక;
నీగుణధ్యానంబు నేఁ జేయువేళ
ఘనసిద్ధి యనుఁగాక కల్యాణమూర్తి;
గుండె నిల్పుకొనువేళఁ గుటిలచిత్తంబు
చెదరకుండినఁ జాలు జీవరత్నంబ!

౫౦

కృపణత్వమునఁ జేసి కృషి చేయలేక
పండువంటిపొలంబు పసిబీడు చేసి
పెఱవారిమళ్లలోఁ బేరాసఁ జేసి
పక్షులఁదోలుచుఁ బరిగెల నేఱి
యాఁకలి దీరక యాయాసపడుచుఁ
దప్పుదారులలోనె తడఁబడుచుండ
నాయదృష్టమున నిన్నాళ్ల కీవేళఁ
బ్రత్యక్ష మైతివే భాగ్యరత్నంబ!

౫౧

నీలంపుఁ దెరవెన్క నిధు లున్నవనుచు
నేలకు నింగికి నిచ్చెనల్ గట్టి
యేవేళఁ దప్పక యెక్కుచు దిగుచు
నడియాసఁ దూలుచు నడలుచు నుండఁ
బొద్దుమాసినమబ్బు పొర నొత్తగించి
నిలిచినచోటఁ బెన్నిధులు చూపించి
వాంఛితంబులు నాకు వలదనిపించి
నాభాగ్యరత్నమా నవ్వుచున్నావె!

౧౨

నీవెల్గు నామని నిండుటే కాక
నిఖిలదిగంతముల్ నిండిపోయినది ;
నీయీవి నాయెడ నిండుటే కాక
నిఖిలసంసారముల్ నింపివైచినది ;
నీమూర్తి నాయంత నిలుచుటే కాక
నిఖిలలోకంబులు నిలువరించినది ;
నేనింతవాఁడనన్న నీయంతవాఁడఁ
దెలియు టబ్బిను గాదె దివ్యరత్నంబ!

౧౩

విశ్వంబు నేలు నీవిభుత సూచింప
దినమణి దోఃకరదీపిక యయ్యె ;
భవదీయ సేవావిభవము సూచింప
రాజరత్నంబె నీరాజనం బయ్యెఁ ;
తిలకింపరాని జ్యోతిర్మూర్తి వీవు
లక్షింపరాని కళామూర్తి వీవు
నీదివ్యమూర్తి వర్ణింప నేనెంత ?
దయఁజూడు దయఁజూడు దైవరత్నంబ!

౫౪

గాలివాన కొకింత కలఁగిపోకుండ
సుడిగుండములలోన సుడిసిపోకుండ
బలితంపుఁ గొండలఁ బగిలిపోకుండ
మొత్తంపుఁదరఁగల మునిఁగిపోకుండఁ
దడఁబాటుతో దారి తప్పిపోకుండ
నడిసముద్రంబులో నాయోడఁద్రిప్పు
నావికరత్నంబు నక్షత్ర మగుచు
నాప్రేమరత్నమా నవ్వుచున్నావె !

౫౫

సత్యమే జయమని చదివిన నేను
సాధింపలేనైతి జయకేతనంబు ;
శాంతమే సుఖమని చదివిన నేను
శోధింపలేనైతి సుఖనిధానంబు ;
తెలియనితెలివితోఁ దిరిగెడి నాకుఁ
జదువులోమర్మంబు జగతిమర్మంబు
గరతలామలకంబు గాఁ దోఁచురీతిఁ
దెలిపి చూపితిగాదె దివ్యరత్నంబ !

౫౬.

పరిణామైకమూర్తి నాపట్టను నిలువఁ
గష్టంబు లెల్ల సుఖంబులే యయ్యెఁ
గల్యాణమూర్తి నాకన్నుల నిలువ
దుఃఖంబులెల్ల సంతోషంబు లయ్యె
నిర్మలమూర్తి నా నెమ్మది నిలువ
నానంద మెల్ల బ్రహ్మానంద మయ్యె
విజ్ఞాన మొసఁగెడు నానందకళికఁ
దెలియఁజేసె నింక నిర్వ్యగత్వంబు!

౫౭.

లోకంబులను సుకీర్తులఁ దాఁచి పోరిన
దివ్యమూర్తిని నిన్నుఁ దెలియంగలేక
తరుణివో పురుషుఁడో తలఁప నేమూర్తి
వీవని వెఱ్ఱినై యెంచుచుండి
మధురప్రణయ సుధామయమాతృమూర్తి
మంగళవాత్సల్యమయ పితృమూర్తి
నీమూర్తిలోపల నే నాకుఁ జూపి
నా ప్రియరత్నమా నవ్వుచున్నావె!

౧౮

పసుపు రాచినయట్టి పసిఁడి రేకులను
బైఁడిగంటములతోఁ బద్యముల్ వ్రాసి
చదువులగని యైన సర్వజ్ఞమణికిఁ
గృతకృత్యతను గోరి కృతి నీయఁగంటిఁ ;
బ్రత్యక్షరమునందుఁ బ్రణయరసంబు ;
ప్రసరించెనో లేదో పరికింపుమంటి
హృదయంబు గ్రహియించు నింగితజ్ఞునకు
విన్నపంబు లిఁకేల విబుధరత్నంబ!

౧౯

నవనిధు లర్పింప నావల్లఁగాక
నవరసంబులు నింప నాచేతఁగాక
నవరత్నములమూట నామాట గాక
నవరాత్రిదీక్షలో నాశక్తికొలఁది
నేనుగూర్చినయట్టి యీపద్యరత్న
హారంబుఁ గానుకగా నందింప నంచి
నామాట లాలించి నాచేత లెంచి
నా పేరిమరత్నమా నవ్వుచున్నావె!

౬౧

ఒక్కొక్కవిధముగా నూహఁ గావించి
యున్నంత తెలివితో నోపినరీతి
నిత్యనిర్మలమైన నీమూర్తిలోన
నఱువదింటిని గంటి నానందకళల ;
ఈలీల నీలీల లెన్నెన్ని గలవో
కన్నులు చల్లగాఁ గనుఁగొనఁగోరి
నినుఁజేరి నామది నినుఁ జేర్చుకొంటి
నభిమతంబును దీర్పు మమృతరత్నంబ !

౬౨

నీవు గల్గినచోటు నిధు లున్నచోటు
నిర్మలం బగుచోటు నీవెల్గుచోటు
నిత్యనూతనవేల నీకళాలీల
నిత్యసత్యస్ఫూర్తి నీదివ్యమూర్తి
నిత్యపవిత్రంబు నీచరిత్రంబు
నిత్యకళ్యాణంబు నీపురాణంబు
సుగుణరత్నమ ! నీకు శుభమౌనుగాక !
విబుధరత్నమ ! నీకు విజయమౌఁగాక !

శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ

103 భావాభిజ్ఞత.

ఉ. మవ్వపు దోరమొగ్గ లలి
మంజుల మంగళ గీతి కల్లనన్
నవ్విన నవ్వు క్రొన్ననలు
నవ్విన నవ్వును గమ్మతెమ్మెరల్
నవ్విన నవ్వు వెన్నెలలు
నవ్విన నవ్వును నాలకింపఁగా
నెవ్వఁడు నేర్చు నాతఁ డొకఁ
డే తెలియున్ గవి భావలీలలన్.

ఉ. వెన్నెలతీవియల్ తలిరు
వేదికల న్నటియించు నవ్వడిన్
గ్రొన్నన దేనెచుక్క తళు
కుల్ తలమున్కలఁగొల్పు నవ్వడిన్
గన్నియచూపు మించు దరఁ
గల్ దెసలన్ జెలిలాడు నవ్వడిన్
సన్ననిపాట పాడఁగల
జాణలె భావరహస్యకోవిదుల్.

క. నెలబాలుని నవ్వులకును
బులకించు మెఱుంగుఁదీవపువ్వులకును, వ

న్నెలఁ దావుల నేర్పుఱుపం
గల నేర్పరులైనవారెఱఁగర భావజ్ఞుల్.

ఉ. సంజలఁ దోఁచు రాగమును
జానల తేనెల మోవిరాగమున్
గెంజిగురాకు రాగమును
గెంపుల నింపులు సూపు రాగమున్
మంజుల విశ్వగానరస
మంజరి రంజిలు రాగమాలికా
పుంజముగా గ్రహింపఁగల
ప్రోడలె భావరహస్యకోవిదుల్.

ఉ. సారవచోవిలాస ఘన
సార సుగంధముతోడఁ జిత్ప్రకా
సార నవారవింద మృదు
సౌరభసారము, భావచంద్రికా
సారగళత్సుధామధుర
సారముఁ గూరుచు ధీరులన్ మహో
దారులభావనందనవి
హారులుగా కితరుల్ గ్రహింతురే?

చ. దివిఁ దొలుకాడు క్రొమ్మెఱుఁగుఁ
దీవల సుయ్యెలలూఁగి యంతకుం

దవులకునేఁగి నందనవ
నంబులఁ బువ్వులనేరి కోయుచున్
గవికలకంఠితోఁ బ్రణయ
గానముసేయుచు నెల్లదిక్కులన్
దవిలి చరించు ధీవిభవ
ధన్యులె భావరహస్యకోవిదుల్.

క. పలికిన పలుకులయర్థముఁ
దలఁచిన తలఁపులను దోఁచు తాత్పర్యముతోఁ
దిలకించి సుకవి సుకృతుల్
దెలియంగలయట్టి దిట్టలే భావజ్ఞుల్.

సీ. సరసాశ్రయంబైన సురసాలమందైనఁ
గలకంఠి చిగురుటాకులనె చూచు
మధురాభిమతఫల మందారమందైన
వలిగాలి కమ్మతావులనె చూచు
సర్వోత్తమంబైన సంతానమందైన
నెలఁదేఁటి విరిదేనియలనె చూచుఁ
గామితార్థప్రద కల్పకంబందైనఁ
జిలుక తీయనిఫలంబులనె చూచుఁ
గాని సర్వపదార్థసంకలితకావ్య
పారిజాతంబుఁ గని పల్లవప్రసూన

పరిమళమరంద పరిపక్వఫలరసముల
నన్నిటి రసజ్ఞు లౌదార్యమున ననుభవించు.

(26-10-22.)

---

104 చంద్రాభినందనము.

మ. కలశాంభోనిధి మధ్యసీమ నమృతా
గారంబునన్ విద్రుమో
జ్జ్వలమంచోపరిసాత్త్వమౌక్తికలస
త్పర్యంకమందాత్మకాం
తలె లోకంబుగ నుండువేని కవులె
న్నం దైన నిన్ బోల్తురే
తలిరుంబోఁడుల ముద్దుమోములకుఁ జం
ద్రా! యామినీవల్లభా!

ఉ. పుట్టినయిల్లె స్వర్గమని
భోగమె జీవనధర్మమంచుఁ జే

పట్టిన యిర్వదేడుగురు
భార్యల గౌఁగిలి వీడకుండ నీ
వెట్టులొ కాలముంగడపు
దేని లఘుక్రియ నీకు దోషముల్
గట్టక రాజపట్టమును
గట్టుదు రే సుకవుల్ కళానిధీ!

మ. కమలానాథుని మానసంబుననొ, గం
గానాథు చెంగావి జూ
టమునందో నివసించి లోకముల కం
టన్నివు నీకంటఁ గో
కమువారుం బడకుండ నుండుటయె నీ
కౌతూహలంబైన నీ
యమృతాంశుత్వము నెంచువార లెవర
య్యా! తారకానాయకా!

చ. కువలయపాలనంబున న
కుంఠిత తేజము గన్న రాజవై
దివిజుల కెల్లవేళఁ బరి
తృప్తి ఘటింపఁగ నిష్టదాతవై
నవనవచంద్రికావిలస
నంబున లోకముకంటి విందవై

పరివిమలమూర్తి వౌట నినుఁ
బాడుదు రెల్లకవుల్ సుభాషిణీ!

శా. నీలాకాశమునందుఁ దారకలతో
నీవాడుకోఁ బోవుచో
శాలుం బల్లవ చేతులెత్తి నిను స
స్పష్టామృతాలాప వా
చాలత్వంబునఁ బల్కరించి పిలువన్
జాగించ కొక్కింతసే
పాలీలారతుఁడౌడ నాడి మఱిపో
మ్మా కౌముదీ భూషణా!

సీ. వెన్నెలలోనాఁడు చిన్నిపాపలఁద్రిప్పు
బంగారుపూవుల బంతి వీవు
ఎలజవ్వనంపుఁ జిన్నెల వన్నెలాఁడుల
మవ్వంపుటాసల దివ్వె వీవు
దెసఁదప్పి తిరుగాడు తెరువరులకు రేలఁ
దోవఁజూపించు సైదోడు నీవు
మొనవలింటి చెమ్మెల మూసవలి కన్నుల
కద్దించు తలఁపుల యద్ద మీవు
బహుళవార్తల వాకిటిబంట వీవు
మాయదొంగల కన్నుల మంట వీవు

పడుచువారల కోర్కుల పంట వీవు
చలువనిగ్గుల తొలిసీమ! చందమామ!
(15-11-22.)

---

105 శ్రీసూక్తము.

శ్రీమనోహరనూపురాశీర్ని నాద
మాదినుకవీంద్రు హృదయవీణారవమున
మృదుమధుర సుస్వరములతో మేళవించి
యఖిలసృష్టికి శ్రీసూక్త మగునుగాక!

శ్రీ:—(సమీపించి) ఆర్యా! ఇంకను యోగని
ద్రాముద్రితుండవై యుంటివేమి?

పురుషుఁడు:—(మేల్కాంచి తనలో) నన్ను మే
ల్కొలిపిన యీ మనోహరనూపురారవ మెవ్వ
రిది? (పరికించి) కల్యాణీ! నీ వెవ్వరు?

స్త్రీ :—కల్యాణము నపేక్షించి వచ్చినకన్యను.

పురు :—వత్సా ! నీవు ధన్యురాలవు.

స్త్రీ :—పురుషోత్తమా ! నీయాశీర్వాదసూక్తిచే నే ననుగ్రహింపఁబడితిని.

పురు :—శోభనాంగీ !

ఆ. మఱపులోన మందమధురగానములోనఁ
తెలియఁబడనియట్టి తెలివిలోన
మనసునిలిపి మేను మఱచియుండినన్నుఁ
గలఁచి యేల మేలుకొలిపినావు ?

స్త్రీ :—సుకవిచంద్రా ! కల్పనాతీతములగు నీభావములవలెనే నీపలుకులును దలఁపుల కందకున్నవే ! నన్ను నీవు మేలుకొలిపితివా ; నిన్ను నేను మేలుకొలిపితినా ?

పురు:—ఏమిది! నిన్ను నే నెఱుంగనైననెఱుంగనే!

స్త్రీ:—మేరువును దృణముగను దృణమును మేరువుగను జేయుటకై మింటికిని మంటికిని సూత్రములను బన్ను నవసరమున నిన్ను నీవే మఱచిపోవుచుందువు. ఇఁక నామాటఁ జెప్పవలయునా?

పురు:—నీపలుకులు గడువింతగా నున్నవే! అట్లయిన నా? నిన్నే నేను పిలిచి మేలుకొలిపితినా ?

శ్రీ:—కాకున్నచో స్వయముగ నేనే వచ్చితినా?

క. కలఁగనుచుంటివొ, సరిగా
మెలఁకువరాలేదొ మతి భ్రమించినదేమో
పిలువని పేరంటమునకు
బలిమిని వచ్చితినె తెలిసి పలుకఁగవలదే!

ఆ. చదువుకొన్నవారు సామంతు లగువారు
కులము గుణము గలుగు గొప్పవారు
తలలు గొట్టుకొనుచుఁ బిలిచినఁ బలుకని
చెలువ నింతయలఁతిఁ జేసె దేల?

పురు:-ఇన్నిమాట లేల? నీ వెవ్వరో చెప్పరాదా?

శ్రీ:—చెప్పుట కే మున్నది? నేను కన్యను.

పురు:—కన్యకవా? అయినచో నీయవగుంఠనమేల?

శ్రీ:—అది కాంతలకు—కులకాంతలకు రక్షక
మైనదిగదా!

పురు:—ఏమనుచున్నావు? కులకాంతవా! నీపలుకు
లు పరస్పరవిరుద్ధములుగా నున్నవే!

శ్రీ:—మీరే యిట్లనుచున్నచో నిదియును నా
కొకయలంకారమే.

పురు:—అసత్యవాదినులగు నాఁడువాండ్ర కన్ని
యు నలంకారములే.

శ్రీ:—ఆ యలంకారము లన్నియు మీరు కల్పించుకొనుచున్నవేగావా ?

ఆ. మెఱుపుఁదీవియలను విరులగుత్తులుగోయ
వెలఁదివెన్నెలలను వెన్నఁ దీయ;
కలికిచూపుగములఁ గఱకుటమ్ములు సేయ
నేర్చుమీకుఁ బలుకు నేర్పవలెనె ?

పురు:—ఓహో! నీవు చదువులసానివలె నున్నావే!

శ్రీ:—ఈచదువులసానితనమునకు మీయయ్యవారితనమే కారణము.

పురు:—(ఆశ్చర్యముతో) నీవు నాశిష్యురాలవు కూడనా ?

శ్రీ:—అవును. నీవే న న్నింతదానిని జేసితివి.

పురు:—నే నేమి చేసితిని ?

శ్రీ:—సృష్టి.

పురు:—ఓహో! నాకంటె నన్ను నీవే బాగుగ నెఱింగిన ట్లున్నావే! నేను సృష్టికర్తను గూడనా?

శ్రీ:—కాదా మఱి!

ఆ. కన్నుపాపలో జగంబులఁ బుట్టించి
మనసుతెరలఁ జాటుమాటు చేసి
తోఁచి తోఁపకుండ దాగాబూచులాడించు

కవిశిరోమణీ! నన్ను సృష్టించినవాఁడవు నీవే కావా? నాతరళకటాక్షములచేఁ గలువపూవులతోరణములఁ గట్టించినవాఁడవు నీవే కావా? నాచిఱునవ్వుదొంతరలచే వెన్నెలమేలుకట్టుల వెలయించినవాఁడవు నీవే కావా? నాపరువంపుమొగ్గదంతంపునిగ్గులచే ముత్యాలముగ్గులు పెట్టించినవాఁడవు నీవే కావా? నాయలఘోకవలపుటూర్పులచేఁ గడ తెల్లఁ గమ్మతావులఁ గుమ్మరించినవాఁడవు నీవే కావా? నా జిలిబిలికలికిపలుకులచే సరసంపువిరిదేనియలఁ గురియించినవాఁడవు నీవే కావా? నామోహనాకారంపువింతసోయగముచే మాయఁజేసి లోకంబును మఱపించినవాఁడవు—

పురు:—ఏమి యిక్కవితాధోరణి! నిరంకుశము గా నున్నదే!

శ్రీ:—నిరంకుశులు కవులు; నీవు కవివి—నీధోరణియే నేను—నేను కవితను, నీవిందుడవు-నేను శచిని, నీవు చంద్రుఁడవు—నేను చంద్రికను; నీవు దినకరుఁడవు—నేను దీప్తిని; నీవు పరబ్రహ్మస్వరూపుఁడవు—నేను భారతిని; ఈ

సృష్టిలో నీవు కావింపని దేమున్నది? నేను గాని
దేమున్నది ? నేను నీదానను-నీవు నావాఁడవు.

పురు:—(ఆశ్చర్యముతో) కల్యాణీ ! నీవేనా! ఎంత
వెఱ్ఱినై పోయితిని !

గీ. తెలిసి తెలియని తెలివితోఁ దెలిసికొంటిఁ
జూచి చూడని చూపుతోఁ జూచికొంటిఁ
గాని, నీదివ్యమూర్తి, నిక్కముగ, నేఁటి
తీరున నొకప్పుడును జూడ నేరనైతి.

నీవె నాజీవనతరంగిణివి ; నా ప్రేమామృతలతికవు ;
నాకీర్తిపతాకవు ; నాదివ్యశక్తివి ; నాసూక్ష్మ
బుద్ధివి ; నాతపస్సిద్ధివి—అవును. నాకు నీవు
గాని దేమున్నది ?

శ్రీ:—పురుషోత్తమా ! నీవు స్రష్టవు ; నీసృష్టికిని
నీకును భేదము లేదు—నేను సృష్టిని ; నీకును
నాకును భేదము లేదు. కావుననే నేనెప్పుడును
నిన్నెడఁబాయకున్నాను.

గీ. పలుకకుండ వచ్చి మెలఁగుచుందును జెంత
బలుకరింపకుండఁ బలుకుచుందు,
నిశ్చయముగఁ జూడ నీతోడిలోకమే
కాక, వేఱేకేమి గలదు నాకు ?

పురు:—ఓదివ్యమూర్తీ! తెలిసినది. నిత్యసత్యస్వ రూపిణి వగునీవు నాలోనుండియే నన్నింతవానిఁ గాఁ జేసియున్నావు.

శ్రీ:—కావుననే యోపురుషోత్తమా! నిరంతరము నన్ను నీలో నుండనిమ్ము.

పురు:—దేవి! నేనెప్పుడు నీకటాక్షకింకరుఁడనే యై యున్నాఁడను. నేను నీయవ్యాజప్రేమకు వశీ భూతుఁడనై పోయితిని.

సీ. నీమేనిచాయల నిగ్గుదేఱినమించు
తీఁగల నుయ్యాలలూఁగినాఁడ
నీసోయగంబున నెఱిమించుచక్కని
చుక్కలతేరిపై నెక్కినాఁడ
నీప్రేమరసమున నిండినమిన్నేటి
కొలఁదమ్మిపువ్వులఁ గోసినాఁడ
నీనవ్వువెన్నెల లానిన నిద్దంపు
టద్దంపుమేడల నలరినాఁడఁ
గీ. దలఁచుకొన్నవేళఁ బులకలెత్తినవేళఁ
గన్నవేళ మఱపుఁ గన్నవేళ
నింతలేసి పనుల నేఁ జేయఁగలుగుట
నీదయార్ద్రదృష్టిఁ గాదె దేవి!

శ్రీ:—ప్రభూ! మన యిరువురి నడుమను సేవ్యసే వకభావము లేదు. తన్మయత్వమున నన్ను నీవు కలిసికొనుచున్నావు—నిన్ను నేను గలియుచున్నాను.

పురు:—ఓదివ్యప్రకృతీ! నీసాక్షాత్కారముచే నేను ధన్యుఁడ నైతిని.

శ్రీ:—ఓసనాతనసుకృతీ! నీయాశ్రియ మొసంగి నాకును సనాతనత్వమును బ్రసాదింపుము.

పురు—శుభాంగీ! భారతీ! మన యీ నిత్యసమ్మేళనము లోకము నానందతరంగితముగఁ జేయుఁగాక! ఇఁకఁ గోరఁదగిన దేమున్నది?

శ్రీ:—ఆర్యా!

ఆ. భావవీథిఁ దోఁచు పరమార్థతత్త్వంబుఁ
బలుకుఁదీవలందుఁ బల్లవించి
దిశల మేలుకొలుపు దివ్యసంగీతమై
విశ్వ మెల్ల నిండి వెలయుఁగాత!

పురు:—తథాస్తు.

(16-12-23.)

106 కలువకన్నె.

కిలకిలను నవ్వి నన్నాలకింపఁ జేసి
సొంపుపెంపున నను దమకింపఁ జేసి
కేలిగిలిగింత ననుఁ బులకింపఁ జేసి
చక్కఁబోయెద విదియేమి చందమామ !
గీ. మోము నెత్తితి నీముద్దుమోము జూడఁ
గనులఁ దెఱచితి నీచక్కఁదనముఁ జూడ
మనసు విచ్చితి నీచల్లఁదనమునీడ
క్షణము నిల్చినఁ దప్పేమి చందమామ!
గీ. నావలపుఁజూపు తనకంట నాటెనేమొ
చుక్క నీకంటనే నన్నుఁ జూచి నవ్వె;
చెంతచెలి మెచ్చి నన్నిట్లు చిన్నవుచ్చి
చనుటయే నీకు న్యాయమా చందమామ!
ఆ. కమ్మఁ దేనెసోనఁ గలదు నైక మటంచు
వలపుగాలి మరులు గొలుపు ననుచుఁ
గలువకన్నెబ్రదుకు గారడిగాఁ జేసి
చనుట తగునె నీకుఁ జందమామ!
ఆ. మంతనంబు లయ్యె మాటలు లేకుండ
మోహముదిరి లయ్యె ముట్టకుండఁ

గలలఁ గాంచుటయ్యె గనుమోడ్పు లేకుండ
నింద లేల నాకుఁ జందమామ!

(18—12—23.)

107 విహంగవిమానము.

క. లలితకుహూకలరవమా!
అల వసరమయింటివింద వగు కవివరమా!
అలరు వసంతునిరాకం
దలఁపించెడి నీకు స్వాగతము! కోకిలమా!

ప్రస్తావము.

వసంతాభ్యుదయ మైనది. శిశిరవికలయగు ప్రకృతి చిత్రచిత్రముగ సింగారించుకొని చిగురుఁగేలెత్తి జీవలోకము నాహ్వానించుచుండెను. వసరమామాధవుల వైవాహికశుభసమయమున నఖిలజగంబును నానందప్రపూర్ణమై యుండెను. అప్పుడు విహంగవిమానమునుండి వివిధస్వరములతో విశ్వగీతములు వినవచ్చుచుండెను. ఆమధురస్వరము లప్ర

యత్నముగ శ్రవణగోచరములై యంతరంగమునఁ బ్రతిధ్వనించి యనేకసంకల్పముల నంకురింపఁజేయుచుండెను. అభిన్నస్వరముల యేకీభావమే వసంతగానము. అభిన్నప్రకృతుల సముత్సాహ సమీకరణమే వసంతకల్యాణమహోత్సవము. సమస్తబంధుమిత్రపరివారసమాకీర్ణంబగు నాకల్యాణమండపమే విహంగవిమానము.

జగముచుట్టమగు వసంతుని పెండ్లికి బంధువులుగాఁ జేరనివా రెవ్వరును లేరు అతని కందఱును జుట్టములే. కాని, వారందఱును దమలోఁ దాము పరస్పరబంధులు మాత్రము కారు. అందు సజాతీయులును, విజాతీయులును, శత్రులును, మిత్రులును, సములును, విషములును గూడ సమావేశులై యుండిరి.

పురోహితుఁ డగుపూర్ణకాముఁడు పుష్పాక్షతలను జల్లుచుఁ బవిత్రప్రణయమంత్రములను బఠనము సేయుచుండెను. వధూవరుల ప్రథమావలోకన సమయమునఁ బరస్పరహృదయములే కాక ప్రకృతియంతయును బులకించి పోయెను. ఆయానందములో నాటలు, పాటలు, వింతలు, వినోదములు,

ముద్దులు, ముచ్చటలు జరిగిపోవుచుండెను.

కొందఱు రసజ్ఞులు పెండ్లిపాటల నాలకించుచుం డిరి. కొందఱు విచక్షణులు పెండ్లివేడుకలఁ దిలకించుచుండిరి. కొందఱు సమర్థులు పెండ్లిపనులలోఁ బాల్గొనుచుండిరి. కొందఱు ముగ్గులు పరిష్కరించి తరిములకు అచ్చుపడుచుండిరి. కొందఱు వినగ్ధులీ శృంగవిలాసములకు మెచ్చుకొనుచుండిరి. కొందఱు వాచాలురు పరస్పరపరిహాసములలోఁ దత్త్వమును నుపదేశించుచుండిరి. కొందఱు క్రియాశూన్యులు లోకాభిరామాయణమున నిమగ్నులగుచుండిరి. ఇట్టి యనేకభిన్నప్రకృతుల భిన్నభావము లన్నియు నీపెండ్లివేడుకలలో సలక్షితములై యుండెను.

భావప్రపంచమున విహరించు పరమహంసల నవలోకించుచున్న గొప్పకవికులభూషణుఁ డప్పుడు పర్ణకుటీరాంగణమునఁ గూర్చుండి ప్రణయగానమును శ్లోకులను సవరించుకొనుచుండఁగా నెలమావిచిగురుజొంపమునం దూగుచుఁ దూగుచు వసంతకోకిల పంచమస్వరంబున "కుహూ! కుహూ! కుహూ!" అని పాడఁ దొడంగెను. ఆపల్లవిలో బ్రమదావన మంతయుఁ బల్లవితమయ్యెను. ప్రసన

మంజరు లన్నియును బరిమళించెను. ప్రకృతియం తయును బరవశమైపోయెను. భావగానలోలుఁడగు కవి యప్పుడు:—

“ పరిసవరస మానుసెలఁ దేఁటి పాటకంటె
ఫలరసముఁ గ్రోలురాచిల్కపల్కుకంటెఁ
గనరుజివురాకుఁ గసిగాటుగా గ్రసించు
మత్తకోకిలరవ మింత మధుర మేమొ?”

అని భావింపఁ దొడంగెను.

ప్రదేశము—మధువనము.

ప్రవేశము—రసాలశాఖపైఁ జిలుక, గోరవంక.

చిలు—(మెడ ఆకిక్కించి) ఆహా! ఏమి యీ యమృతగానము !

గోర—ఔను. అది యీఫలరసముకంటెను మధురముగా నున్నదే! కాకులలోఁ బెరిగినదానికిఁ గలకంఠ మెట్లువచ్చినదో ?

చిలు—ఎక్కడఁ బెరిగిననేమి, ఎవ్వరు పెంచిన నేమి? అది దాని జన్మస్వత్వమే కాదఁటే!

గోర—అక్కా ! నీకుమాత్రము కలాలాపత్వ ము జన్మస్వత్వము కాదా ?

చిలు—ఇదిమెట్లు? పలుకులు నేర్చినంతమాత్ర

మునఁ బాటలు పాడఁగలమా? మన మిసుపురము ను గలాలాపలమే కాని కలకంఠుల మెట్లగుదుము?

గౌర — మనముకూడ దానివంటి పక్షులమే క దా! ఆపాట మన మేల నేర్చుకొనఁగూడదు ?

చిలు — అది సహజముగఁ బుట్టవలయునే గాని నేర్చుకొనిన వచ్చునది కాదమ్మా!

గౌర — మనము మాత్రము రసజ్ఞులముగామా? కోకిల నాశ్రయించినచో మన కీరహాస్యము బోధ పడునేమో ?

చిలు — కోకిల కెవ్వరివలన బోధపడినది? మన కు సహజముగా రసానుభవమే కాని, రాగగరిమ యెక్కడిది?

గౌర — ఫలరసము మాని మనముగూడఁ బల్ల వసేవనముం గావించిన నేమగునో?

చిలు — సోదరీ! పువ్వులలో మసలినంతమాత్ర మునఁ దేనటీఁగ తేఁటి కాఁగలిగినదా? ఊరక యా సపడి చిగురుమేయుట కారంభించినచో నొగరుబిగు వుచే మన కున్న పలుకుబడికూడఁ జెడిపోవును. కష్టపడి ప్రయత్నించినంతమాత్రమున మనము కల కంఠులము కాఁగలమా ?

(కోకిల మరల మృదుస్వరముతో కుహూ! కుహూ! కుహూ!)

(గోరవంక తత్తఱముతో ఱెక్కల నల్లార్చుచు మెడఁ గుంచి పైకిఁజూచుచు నటునిటుఁ దిరుగుచుండును.)

చిలు—(కిలకిలనవ్వుచు) సోదరీ! ఈయావేగ మంతయు నేమి!

గోర—అక్కా! వినఁబడలేదా? ఆకోకిల మన లను బిలుచుచున్నది!

చిలు—చెలీ! ఎంత వెఱ్ఱిదానవే! అది మనవంకఁ జూడనైనఁ జూచినదా? పలుకరించినట్లు పరాకుఁ దె లిపినట్లు-ప్రత్యుత్తర మిచ్చినట్లు-ప్రబోధించినట్లు-బహుభావములు దానిపాటలోనే యున్నవి.

గోర—అక్కా! నీమాటలు నిజమేనే! చూడు ము! తమ్ముఁ బలుకరించినట్లుగా దెసలు మాఱుప లుకుచున్నవి. తమకుఁ బరాకుఁదెలిపినట్లుగాఁ దరు ణవల్లికలు పల్లవాంచలముల సవరించుకొనుచున్నవి తమకుఁ బ్రత్యుత్తర మిచ్చినట్లుగాఁ బక్షిసంతతు లన్నియును బ్రతివాదముఁ జేయుచున్నవి. తన్నుఁ బ్రబోధించినట్లుగాఁ బ్రకృతి యంతయును దన్మయ మగుచున్నది. ఆహా! ఒక్కపాటలోనే యిన్నిభా

వనములా ?

చిలు—అదియే బహుజన్మతపఃపరిపక్వమగు పరిభ ! అట్టి యమృతవృష్టిచేతనే జీవచైతన్యమంతయు నానందవిలసితమగుచుండును. అట్టి యమృతప్రభచేతనే జీవలోకమంతయు నాలోకరమణీయమగుచుండును.

గౌర—ఆకోకిల నిట్లు పాడుమన్నవారెవ్వరే!

చిలు—అది యొక్కరికొఱకుఁ బాడుటలేదు. ఉత్సాహము పొంగి పొరలినప్పు డది యూరక పాడుకొనుచుండును. దాని కెట్టికోరికయును లేదు.

గౌర—లేకేమి? మన మందఱము నిట్లుమెచ్చుకొనుచుంటిమిగదా! వన మంతయు నిట్లానందకందళిత మగుచున్నదిగదా! దెసలన్నియు నిట్లు ప్రతిధ్వనించుచున్నవిగదా! జగమంతయు నిట్లభిముఖమగుచున్నదిగదా! లోకమును మోహింపఁ జేయుటకుఁ గాకున్నచోఁ గోకిల కీపాట యేల ?

చిలు—సోదరీ ! నీవు పొరఁబడుచున్నావు. కొమ్మ లెవ్వరిమెప్పుకొఱకుఁ బల్లవించుచున్నవి? తెమ్మెర లెవ్వరిమెప్పుకొఱకు వీతెంచుచున్నవి? పువ్వు లెవ్వరి మెప్పుకొఱకుఁ బరిమళించుచున్నవి? ఫలము

తెవ్వరిమెప్పుకొఱకు ఫలించుచున్నవి ? ఆనందో చ్ఛ్వాసముచే నగుచుండు దీనింగూర్చి యనుభవజ్ఞు లభినుతించుచుందురు. రసజ్ఞులు రంజిల్లుచుందురు. కోకిలపాటకూడ నట్టిదే.

గౌర—అక్కా! నీవు కవిత్వమును గూర్చి ప్రశంసించినట్లు ప్రశంసించుచున్నావే!

చిలు—కాదా మఱి! హృదయమును ?సమయముగఁ జేయుపలుకుపొందికయే కవిత్వము.

(కోకిల—కుహూ! కుహూ! కుహూ!)

చిలుక—గౌర—(ఆనందపారవశ్యమునందును.)

కవిపరమానందముతో.

సీ. ఆనందమయ వసంతారామమోహన
దివ్యతేజంబుపై దృష్టి నిలిపి
ఆనందరాగరసామోదపల్లవ
మృదులపీఠంబుపై మేను నిలిపి
ఆనందరసతరంగాయితనవసుధా
మధురభావంబులో మనసు నిలిపి
ఆనందగుప్తమంత్రాధారపావన
ప్రణవనాదంబులోఁ బాట నిలిపి
అఖిల మానందపారవశ్యమున మునుఁగ

వాస్తవానందతన్మయత్వంబుఁ గాంచి
చల్లఁగా రాగవల్లరుల్ పల్లవింపఁ
గోయిలా! హాయిగాఁ బాడుకోఁగదమ్మ!

కోకిల—కుహూ! కుహూ! కుహూ!—

గౌర—(పరితృప్తిష్ఠనై స్వప్రతినభినయించి) అక్కా! ఈమధురగానమునకు లోకమంతయు నిటు మైమఱచిపోవుచుండఁగాఁ దనబిడ్డగా నెంచి పెంచికొన్న కాకి యీకోకిల నెట్లు తన్ని వైవఁగలిగినదో?

చిలు—దాని కారసజ్ఞత యెక్కడిది! పురుగులను బొడిచికొనితినుపులుగునకుఁ బువ్వులపరిమళ మెట్లు తెలియును?

("తురుతురుతురుతురుతుర్" అను ధ్వనియగుచున్నది.)

గౌర—(ఉలికిపడి) ఇదియేమి? ఈయనంత సుఖస్వరమునఁ గ్రిందినుండి యేదో యపస్వరము వినఁబడుచున్నది!

చిలు—అది యేదో కఠినవక్త్రమునుండి వెలువడిన కఠోరస్వరమువలె నున్నది.

("ఠక్ ఠక్ ఠక్" అను ధ్వనియగుచున్నది.)

గౌర—(భయముతో) అక్కా! ఎవ్వరో చెట్టుఁ

గొట్టుచున్నట్లున్నది !

చిలు—(ఆలోచించి) తెలిసినది. భయములేదు. ఈవికృతచేష్టలు వడ్లంగిపిట్ట వని తోఁచుచున్నది.

గొర—(క్రిందవంకఁ జూచి) ఔనే! తనయినుప ముక్కుతో నది యీతరుస్కంధమును టక్కుటక్కై మని పొడుచుచున్నది. చూడుము!

చిలు—(పరికించి) ఫలవృక్షములను బగులఁగొట్టుటయే దానిపని.

గొర—ఈశుభసమయమున నిది యెంత రసభంగము చేయుచున్నది !

చిలు—అచ్చటికిఁ బోయి దాని నెట్లయిన మరలింతము రమ్ము.

(చిలుకయు, గొరవంకయు నెగిరి క్రిందికొమ్మపైవ్రాలుచున్నవి.)

వడ్లంగిపిట్ట—(చప్పుడు విని తల పైకెత్తి) ఓహో! చిలుకా గోరింకలవలె నున్నారు.

గొర—వలె నుండుట యేమి? మేము చిలుకా గోరింకలమే!

వడ్ల-మీయంతటిరసజ్ఞత నాకు లేదనియా నీవు నేనన్నమాటకుఁ బ్రత్యాఖ్యానముఁ జేయుచున్నావె

చిలు—నీకు రసజ్ఞత లేదనియా? నీచేష్టలు—

వజ్లం—(అర్ధోక్తియందే) నాచేష్టలు మీ రే మని గ్రహించితిరి?

గోర—రసభంగములుగా నున్నవని—

వజ్లం—ఓహో! తెలిసినదానివలె రసము రస మనుచున్నావు! రసస్థానమేదియో నీవెఱుఁగుదువా?

గోర—ఎఱుఁగ కేమి? పాటలో రసమున్నది. పలుకులో రసమున్నది.

వజ్లం—అలాగా? వానికి మూలము?

గోర—చిగురులో రస మున్నది. పువ్వులో రస మున్నది. పండులో రస మున్నది.

వజ్లం—అంతేనా? మఱి యెచ్చటనులేదా? సరే. వానికి మూలము?

గోర—రసజ్ఞునిహృదయములో రసమున్నది.

వజ్లం—ఆఁగు మాఁగుము! గోరింకా! నీవాక్కు సారిగాఁ గప్పగంతులు వైచుచున్నావు వానికి మూలకారణ మగు కేంద్రస్థానము ఇప్పుడు నేను నిలిచి యున్నచోటే! ఇందే మైన రస మున్నదేమో యని యే నేను పరీక్షించు చుంటిని.

గోర—ఏమైన నగపడినదా?

వల్లం—ఇంతవఱకు నాకేమియు నగుపడలేదు.

గౌర—(నవ్వుచు) ఇది మూలస్థానప్రయత్నముగాని, రసగ్రహణప్రయత్నము కాదు.

వల్లం—చెట్టునలేనిరసము చిగురున కెక్కడనుండి వచ్చును? వెఱ్ఱిదానా! తత్త్వజ్ఞానములేని పాండిత్యముతోఁ దప్పులు దిద్దవచ్చితివా?

గౌర—ఆలాగా? అట్లయినచో నీకలకు మించిన శక్తి ముక్కున కెట్లు వచ్చినది?

చిలు—(సానుభావముతో వల్లంసిద్ధాంతిం గాంచి) అన్నా! ఈశుష్కతర్కములవలన నేమిప్రయోజన మున్నది? కోయిల హాయిగాఁ బాడుచున్నది. ఇంతసేపు నిశ్శబ్దముగా నుండి యానందింపరాదా?

వల్లం—ఆహా! ఏమి యీచిలుకపలుకులు! మారినకోయిలమాట చిగురుకోయిల పాటపాటిది కాకపోయె నేమి?

చిలు—వాదము వలదంటినిగావా?

వల్లం—వాద మక్కఱలేదు గాని వస్తుతత్త్వము గ్రహింపవలదా?

గౌర—(విసుగుతో) నీవిందు గ్రహించిన దేమి? రంధ్రాన్వేషణమే కాని నీకు రసగ్రహణశక్తి యేదీ?

ఎంత పట్టిపాకులాడినను, ఎంతపొట్టుపొట్టుచేసినను నీబ్రదు కింతే.

చిలు—అన్నా! రసజ్ఞులపని యిదిగాదు. అమృతతరంగమాలికాఖేలనమున కానందింపక యడుగున నేమున్నదో త్రవ్వఁగోరుట యవివేకము కాదా?

గౌర—ఔను, అమృతఫలముల నారగింపవలయును గాని, గిల్లి గింజలను లెక్కించుటవలన నేమి ప్రయోజనము?

వష్టం—(కోపముతో) అమృతము, రసము, హాయి, యని మీరేమేమో క్రొనవెఱ్ఱిమాటలు చెప్పుచున్నారు. గుడ్డినమ్మకమేగాని గుణాగుణపరిశీలన మక్కఱలేదా!

చిలు—వేసిగుణాగుణములను దానినిబట్టియే గ్రహింపవలయును పనసతొనలరుచి పైపెచ్చుల ను నమలిన నెట్లు తెలియును?

వష్టం—సరే. పరికృతమును విమర్శింతము. కోయిలపాట హాయిగా నున్నదంటిరిగదా! ఎట్టిదాహాయి?

చిలు—సకలజీవహృదయములను రసమయములుగాఁ జేయుమధురభావము లందు మూర్తీభవించి

యున్నవి.

వల్లం—సరిసరి! ఈమాటలవలన నాకేమి బోధపడినట్లు? పెండ్లిపాటయా? వసంతపుఁబాటయా?

చిలు—నీకెట్లు తోఁచుచున్నది?

వల్లం—ఏమియుఁ దోఁచుట లేదు. ఒక్కటే పాలిపాటవలె నున్నది.

గౌర—మధురకోకిలగానము మాలినుగోయిల కెట్లు రుచించును?

వల్లం—(కోపముతో) మర్యాద నతిక్రమించి మాటాడుచున్నావు!

గౌర—ఉన్నమాట యన్న నులుకేల?

వల్లం—(కోపముతో) ఆలాగా? ఇం దెక్కువ తక్కువలు నీవేమి గ్రహించితివి?

గౌర—గ్రహింపకేమి? చిదుకఁబొడిచి చెట్టుఁ దోలుచుదానవు నీవు—పాట పాడి చిగుళ్లను బెట్టించున దది—

వల్లం—(అసహ్యభావముతో) నోరు మూయుము! గట్టిగ మాటాడుచున్నావు.

గౌర—నీ యినుపముక్కకంటె, నీటిక్కుటిక్కులకంటె నామాటలు కఠినముగా నున్నవా?

(వడ్లంగిపిట్ట కోపమును బట్టఁజాలక గొరవంకను బొడువఁజూచుచుండఁగా గాలిపాటున రసాలఫలము జాఱిపడి నచప్పు డగును.)

"తురుతురుతురుతురు తుర్ర్రో."

అని వడ్లంగిపిట్ట యెగిరిపోవును.

చిలు-గొర—(యథాస్థానమున కెగిరిపోవును.)

కోకిల—కుహూ! కుహూ! కుహూ!

కవి

"చివ్రురు దినుము! పాడుము! మఱి
చివురులు పెట్టింపు మలరఁ జేయుము వనమున్!
నవనవగీతాచాతురి
మివుల మరల మరలఁ బాడుమీ! కోకిలమా!"

(27-3-1924.)

108 మహారాజాభినందనము:

శ్రీయు, విద్యయు, సంపత్తి సిద్ధకీర్తి
యున్నతోన్నతపదవి, నీ కొసఁగినట్టి
యీశ్వరుండు చిరాయువు నిచ్చుఁగాక
రావువేంకటశ్రీసూర్య రాయభూప !

ఆ. చెవుల నమృతరసము చిలుకరించినయట్లు
భాగ్యరాశి కంటఁ బడినయట్లు
నలరఁ జేసె నీమహారాజబిరుదాభి
రామవార్త పత్రికాముఖమున.

సీ. పల్లవించినవేళఁ బాడవే పఱతెంచి
కుతుకంబు చిగురింపఁ గోకిలములు
పూవు పూచినవేళఁ బాగడవే విచ్చేసి
భావముల్ వికసింప బంభరములు
పండు పండినవేళఁ బలుకవే యరుదెంచి
కోరికల్ ఫలియింపఁ గీరతతులు
గొప్పఁగాంచినవేళఁ గొలువవే యేతెంచి
కలకల నుప్పొంగి కవికులములు

గీ. సకలజీవులు సమయాను సారమతిని
ఘనతరులఁ జేరి యలరుట గలదు గాన

శ్రీమహారాజబిరుదాభిరాము నిన్ను
నభినుతించు మాకవిత సూర్యావనీంద్ర!

గీ. పారిజాతంబున కొసంగు ఫలములట్లు
కామగవి కిచ్చుకొను పాలకడవలట్లు
మామహారాజునకు నీకు మహితమతికిఁ
జిన్నిపద్యంబులను గానుక చేసినాము.

గీ. రాజవైనప్పుడే జగద్రంగమందుఁ
గళల నలరించితివి నీవు కౌతుకమున
నమృత మొలికింపవే యింక నఖిలదిశల
సూర్యరాయ మహారాయ సుజనగేయ!

ఆ. రావువంశ సూర్యరాయ మహారాజ
చంద్రునకును సుగుణసాంద్రునకును
సరసు లంపుకొన్న శతపత్త్రములను మా
కమ్మగంధ్ర ప్రియము గాకయున్నె.

(7-6-1922.)

అభినందననవమాలిక.

శ్రీనిధులన్, వచోనిధుల
సేవ్యుల, సేవకులన్, బ్రదాతలన్
దీనుల నొక్కరీతిఁ గరు
ణించువిభుండు చిరాయురర్థభో
గానుభవాఢ్యుఁ జేయుత ని
రంతరము న్నిను సార్వభౌమస
న్మానిత రావువేంకటకు
మారమహీపతిసూర్యరాణ్మణీ!

సీ. రావుగంగాధర రామరాయావనీ
పాలసంపూర్ణ తపఃఫలంబు
పరమపతివ్రతాభరణ మంగాంబికా
సదమలానంత పూజాఫలంబు
రఘుపతి వేంకటరత్న సుధీవర
సద్గురుకృతపరిశ్రమఫలంబు
హితనిరంతర సమాశ్రిత సాధుసజ్జన
ప్రకరనిస్తుల మనోగతఫలంబు
గీ. మధురగుణపాళితోఁ గూడ మధురమహిమ
మధురబిరుదాళితోఁ గూడ మధురకీర్తిఁ

బడసి వెలయుట మాపుణ్య ఫలముగాదె
సూర్యరాయ! మహారాయ సుజనగేయ!

సీ. రాజచంద్రున కబ్బురంబు చేకూర్చునే
రమణీయ చంద్రహారముల కాన్క
సుగుణరత్నాకరు సొగయింపఁజాలునే
కమనీయ రత్నహారములకాన్క
కుంభినీధవునకుఁ గొత్తగాఁ దోఁచునే
క్రమమౌక్తికహారకములకాన్క
దీనచింతామణిఁ దేలింపఁజాలునే
రమ్యప్రవాళహారములకాన్క
గీ. యనుచు భావించి సరసభావార్థగంధ
బంధురంబగు నక్షర ప్రసవమాల
గుణనిధికి నీకుఁ బేరుగాఁ గూర్చినాము
సూర్యరాయ! మహారాయ సుజనగేయ!

సీ. తిన్నని నన్నని తెల్లని మొనలేని
మొగ్గలలోనుండి నిగ్గుఁ దీసి
చక్కని చిక్కని సరిలేని కమ్మని
పూవులలోనుండి ప్రోవుఁ జేసి
విఱుగని తఱుఁగని వెలలేని తీయని
తేనియలోనుండి తేటఁ దీసి

నలఁగని తలఁగని నలిలేని తొలిలేని
చివురాకుదొన్నెల సేకరించి
గీ. సరసకవితావిలాస రసాయనంబుఁ
బ్రేమరసమునఁ గూర్చి యర్పించినార
మెలమిఁ బానీయముగ గ్రహియింపుమయ్య
రమ్యగుణసాంద్ర! శ్రీమహారాజచంద్ర!
సీ. విద్యకు గర్వంబు వెనకయ్య గాకుంట
వినయసంపత్తి ని న్ననుగమించె
వినయంబు కైతవంబును దోడుగొనకుంట
గౌరవపదము నిన్ గాంచఁగలిగె
గౌరవంబునకు వికారంబు లేకుంట
నైశ్వర్యలక్ష్మి నిన్నాశ్రయించె
నైశ్వర్యమునకు మదావాప్తి లేకుంటఁ
బరమధర్మంబు నీ సరస నిలిచె
గీ. నర్థము పదాశ్రియంబున నలరినట్లు
ధనము ధర్మాశ్రయంబున దనరినట్లు
లఖిలసద్గుణరాశి ని న్నాశ్రయించె
రావుకులదీప! శ్రీసూర్యరాయభూప!
సీ. సేవింప నెన్నియో క్షేత్రంబు లుండనీ
యాపాదగయయందె యాస మాకు

భావింప నెందటో దేవత లుండనీ
కుక్కుటేశ్వరునందె కోర్కి మాకు
నిలువంగ నెన్నియో కలయూళ్లు లుండనీ
పీఠికాపురమందె ప్రీతి మాకుఁ
గొలువంగ నెందటో యిలరాయ లుండనీ
మాసూర్యవిభునందె మనసు మాకు

గీ. విన్నదే కన్నదే మును పున్నయదియె
యెన్నఁదగినది నీదయ యున్నఁ జాలు
నున్నమాటాడినా మేమి యన్నఁ గాని
రావువంశాబ్ధిచంద్ర! సూర్యక్షితీంద్ర!

సీ. అలరుఁదేనియలకై పిలిచిరే యెవరైనఁ
దేఁటి కయ్యది యలవాటు గాక
తీవరపెట్టిరే తేనెకై యెవరైనఁ
బూవున కది పుట్టుబుద్ధిగాక
చివుళులఁ దినుమంచుఁ జెప్పిరే యెవరైనఁ
గోకిల కది నైజగుణము గాక
యలరు వెట్టుమటంచు నడిగిరే యెవరైన
మామిడి కదియె నీమంబు గాక

గీ. యాశ్రితాశ్రితభావ మిట్లచ్చుపడఁగఁ
బ్రభులఁ జేపట కవుల స్వభావగుణము

శ్రీమహారాజ వైభవ శ్రీబిడౌజ
రావుకులదీప ! శ్రీసూర్యరాయభూప !

సీ. తెలిదమ్మిగద్దెపైఁ గొలువుండు జవరాలు
మొలకనవ్వులఁగుల్కు ముద్దరాలు
చెలువంపుఁ జూపుల సిరులిచ్చుప్రోయాలు
పేరుగాంచిన పెద్ద పేరఁటాలు
జిలుఁగువల్వలవాని వలపుల యిల్లాలు
కంతునిఁగన్న బాలెంతరాలు
ఈరేడుజగముల నేలు నైదువరాలు
కీరుతుల్ గాంచిన గేస్తురాలు

గీ. కలుము లీఁ జాలుమిసిమి పాల్కడలిచూలు
గిలుకుమట్టెల రవరవల్ గులకరింప
నెలమి నీతోడు నీడయై మెలఁగుఁగాత
రమ్యగుణసాంద్రి ! శ్రీమహారాజచంద్ర !

సీ. కుంతిమాధవుఁడు నీ కులదైవతంబయి
సకలాభిమతము లొసంగుచుండ
సత్యశౌచములు నీసరి తోడునీడలై
శుభమార్గమును నీకుఁ జూపుచుండ
ధర్మార్థకామముల్ తమతావు దప్పక
నీ కన్నుసన్నల నిలుచుచుండ

ఈగోత్రింబు శాంతంబు సరిగ నీవిపులరా
జ్యావనంబునకుఁ దోడగుచునుండ
గీ. సుగుణములతోడ వరసతీ సుతులతోడ
సుతలతోడను వైభవోన్నతులతోడ
లీలఁ జిరకాల మవనిఁ బాలింపుమయ్య
రావుకులదీప! శ్రీసూర్యరాయభూప!
పిఠాపురము 31-7-22.

స్వాగతము.

సీ. శ్రీపాదకమలముల్ సేవింపఁగా నిచ్చి
వరదానకరముల గుఱుతు లిచ్చి
కల్యాణమయమూర్తి గన్నుల హత్తించి
తెలివిలోఁ దేజంబు వెలువరించి
చలువచూపుల మేనఁ బులకలు మొలిపించి
భావంబు జల్లనఁ బలుకరించి
యానందరసమున మానసంబుఁ గరంచి
విశ్వరూపంబును వెల్లడించి

గీ. పరిణయమంత్రంబు బోధించు పరమగురుఁడు
భక్తసులభుండు నినుఁ గుటుంబమ్ముతోడ
నాయురారోగ్యవిభవాఢ్యుఁ జేయుఁగాత
రాఘవంశాబ్ధిచంద్ర! సూర్యక్షితీంద్ర!

సీ. అనురాగరంజితం బగునాత్మభావంబు
విరిసిన రేకుల వెలువరించి
భావానురూపమౌ బంధురామోదంబుఁ
జెలువంపుఁ బుప్పొడి నలవరించి
యామోదపరిపూర్ణమైన ప్రేమరసంబు
మిసిమిగ్రొందేనియ మేళవించి
ప్రేమరసానంద సామనిర్మలగీతి
భ్రమరస్వరంబునఁ బల్లవించి

గీ. నాథునకు నీకు నీకోకనదపురంబు
స్వాగతం బనుచున్నది సరసలీల
శ్రీమహారాజ! వైభవ శ్రీబిడౌజ!
రమ్యగుణసాంద్ర! శ్రీసూర్యరాయచంద్ర!

సీ. గగనధామంబులో ఘనమండలములలో
మెఱపుఁ గ్రొందీవలు విరిసి మెఱయ
నందనవనములో మందారతరులలో
జల్లు పుష్పలవాన వెల్లివిరియ

శాంతవనంబులో జాతికుంజములలో
నెమ్మి నెమిళ్లు నృత్యమ్ము సేయ
నవనీతలంబులో నమృతవాహినులలో
సరసతరంగశీకరము లెగయ,

గీ. మధురమోహనగతుల సమస్వరముల
నీమహారాజబిరుదాభిరామవార్త
చాటుచున్నది దుందుభి సకలదిశల
రావువంశాబ్ధిచంద్ర ! సూర్యక్షితీంద్ర !

సీ. తెలివిఁ గూర్తునటంచుఁ దెలుపునే దినమణి
విమలప్రభాస్ఫూర్తి వెలుఁగుఁగాని
చలువ లిచ్చెదనంచుఁ జాటునే జాబిల్లి
యమృతకళాలీల నలరుఁగాని
జీవనాథుఁడ నంచుఁ జెప్పునే ఘనుఁడెందు
సురుచిరామృతవృష్టిఁ గురియుఁగాని
ప్రాణమూర్తి నటంచుఁ బలుకునే పవనుండు
విశ్వానురూపియై వెలయుఁగాని

గీ. సుగుణులు స్వధర్మనిరతులై నెగడుచుండ
ఘనపదంబులు వారికే కలుగుచుండు
శ్రీమహారాజ ! వైభవ శ్రీబిడౌజ !
రావుకులదీప ! శ్రీసూర్యరాయభూప !

సీ. వలపుమున్నీట మున్కలు వెట్టుఁటే కాని
కవితామృతరసంబుఁ గాంచు టరిది
యరవిరిసెజ్జపై నడఁగి యుండుటె కాని
భావగంధంబును బట్టు టరిది
భవబంధములఁ జిక్కుపడి యుండుటే కాని
సుప్రబంధంబులఁ జూచు టరిది
యైశ్వర్యమదముచే నలాడుటే కాని
యర్థగౌరవ మింత యరయు టరిది
గీ. ప్రభువు లున్నార లెందఱో భాగ్యనిధులు
బిరుదులకు భూషణములైన వరగుణముల
నలరు నీవంటివార లే యరిది గాని
సూర్యరాయమహారాయ! సుజనగేయ!
సీ. నిండారవిరిసిన పండువెన్నెలతేట
కుస్సని విసుఁగువాఁ డుండుఁగాక
జిలజిల నమృతంబుఁ జిలుకుకోకిలపాట
కులికి వాపోవువాఁ డుండుఁగాక
గమగమ వలపించు కమ్మక్రొవ్విరితావి
నుహ్వాని యూఁదువాఁ డుండుఁగాక
మానసంబుఁ గరంచు మధురగీతంబున
కోష్ఠంబు విఱుచువాఁ డుండుఁగాక

గీ. చాటి చెప్పుచు నుంటి మీశ్వరునియాన !
నీమహారాజబిరుదాభి రామవార్త
వడసి యానంద మందనివారు లేరు
రావుకులదీప! శ్రీసూర్యరాయభూప !

సీ. ప్రణయంబు గులుక నీపరిజలు సీకరించు
పువ్వుదండలలోన నవ్వినట్లు
గరువంబు చిలుక నీగాయకుల్ నినుఁ బాడు
సరససత్కృతులలో మెఱసినట్లు
కలకండ లొలుక నీకవులు నిన్ గొనియాడు
లలితగీతములలోఁ బలికినట్లు
కుతుకంబు వొలఁక నీహితులు నీకొసఁగుశు
భాశీస్సులకుఁ దథాస్తనినయట్లు

గీ. సర్వమయుఁడైన దేవతా చక్రవర్తి
చక్రవర్తిపరిదత్తప్రశస్తబిరుద
కలితు నిను మెచ్చుచున్నట్లు గానవచ్చె
రావుకులదీప శ్రీసూర్యరాయభూప!

ఆ. సూర్యవిభుఁడ వీవు సూర్యనారాయణుం
డితఁడు నీకుఁ జేయు నిట్టిపూజ
యాత్మపూజవోలె నానందమయ మయ్యె
సూరిగేయ! రావు సూర్యరాయ!

గీ. కవులొసంగు నైశ్వర్య మక్షరము, తత్కృ
తాయువక్షర మారోగ్య మక్షరంబు
గాన నక్షరమైన యిక్కానుకనంది
యాయురారోగ్యవిభవంబు లందుమయ్య.
కాకినాడ, 5-8-22.

పణయోపహారము.

శ్రీలావణ్యము మెచ్చు కన్నుఁగవతో
శ్రీలీను కెంగేలితో
శ్రీలీలాలలితానురాగరస సం
సిక్తాంతరంగంబుతో
శ్రీలం గూర్చి జగంబు లేలువిభుఁడా
శ్రీమాధవస్వామి వి
ద్యాలంకారునిఁ బ్రోచుఁగాత నిను సూ
ర్యారాయభూపాలకా!

సీ. కన్నులలో నదే కరుణామృతరసంబు
నవ్వులలో నదే పువ్వుఁదేనె
చూపులలో నదే సుప్రసన్నత్వంబు
పలుకులలో నదే భావపటిమ

మానసంబున నదే దీనదయాళుత్వ
మాననంబున నదే యమలతేజ
మాకారమున నదే యానందమయలీల
వేషంబునం దదే వినయగరిమ

ఆ. పట్టభద్రు, బిరుద పట్టభద్రుని నిన్ను
నాఁడు నేఁడు వేడ్కఁ జూడఁగంటి
మపుడు కొమరుఁ బ్రాయ మిపుడు కౌమారంబు
స్థూలభేద మింతె సూర్యరాయ!

సీ. శరదిందుబింబంబుఁ జంద్రికయును బోలి
జాతివజ్రంబుఁ దేజంబుఁబోలి
సరసప్రసూనంబు సౌరభంబునుబోలి
మహితతపంబును మహిమఁబోలి
సాధుచరిత్రంబు సత్కీర్తియునుబోలి
రమ్యశబ్దంబు నర్థంబుఁబోలి
మకరందరసమును మాధుర్యమునుబోలి
కమ్రగీతంబు రాగంబుఁబోలి

గీ. నీవు శ్రీచిన్నమాంబికాదేవిఁగూడి
అతిముదముతోడ సుగుణసంతతులతోడ
లీలఁ జిరకాల మవని పాలింపుమయ్య!
రావువంశాబ్ధిచంద్ర! సూర్యక్షితీంద్ర!

ఆ. రామచంద్రునకును బ్రేమ భరద్వాజ
సాధువాళి విందొసంగినట్లు
గారవమున విందుఁ గావించె మాశివ
రామరాసు నీకు రాజచంద్ర!

క. పాడును ముదమునఁ గోకిల
పాడినదే పాట, సుకవి భావము పొంగన్
బాడును బరిపరివిధముల
వేడుకపడి సూర్యభూప! వినయకపాలా!

కాకినాడ, 7-8-22.

అభినందనము.

శ్రీమూర్తి భావించి సేవించినఁగొలందిఁ
కళ్యాణమూర్తియై కాంచువాఁడు
ప్రణయమూర్తి నెఱింగి పలుకరించుకొలందిఁ
గారుణ్యమూర్తియై చేరువాఁడు
విమలమూర్తిఁ దలంచి వినుతించినకొలంది
నానందమూర్తియై యలరువాఁడు
తత్త్వమూర్తి గుఱించి ధ్యానించినకొలంది
విజ్ఞానమూర్తియై వెలుఁగువాఁడు
గీ. ఎల్లజగముల విసుఁగులే కేలువాఁడు
సాధుజనవర్తి దేవతాచక్రవర్తి
చిరకృపాస్ఫూర్తి మిమ్ము రక్షించుఁగాక
సూరిజనగేయ! శ్రీరావు సూర్యరాయ!
సీ. నిలిపించుచున్నావు నిగమధర్మంబుల
నిత్యనూతనములై నెగడునట్లు
పిలిపించుచున్నావు పెద్దపెద్దలఁ గళా
ధనులఁ బండితుల నాస్థానమునకుఁ
గొలిపించుచున్నావు కోడలి నత్తచేఁ
గవుల నిస్తంద్రులై భవులఁ జేసి

మొలిపించుచున్నావు తులలేనియీవిచే
నర్థులమెయిఁ బులకాంకురముల
గీ. ఘనపదంబులు బిరుదముల్ గౌరవములు
కీర్తులే నీకు నివియెల్లఁ గులపరంప
రాగతంబులు సహజంబు లగునుగాక!
రావువంశాబ్ధిచంద్ర! సూర్యక్షితీంద్ర!
సీ. కవిరాజచంద్రుల గద్యపద్యములలో
నటనటీరుచిరగానములలోన
శిష్టజనాగమాశీర్వాదములలోన
వైణికమధురారావములలోన
నఖిలార్థిబృందజిహ్వారంగములలోనఁ
గమనీయదానపట్టములలోన
ఘనవందిమాగధ కైవారములలోన
సముత్రైన రాజచంద్రములలోన
గీ. దశదిశలలోన సాధుసత్రములలోన
వినఁబడుచునుండె నీపేరె వీనులలర
శ్రీమహారాజ! వైభవ శ్రీబిడౌజ!
రావుకులదీప! శ్రీసూర్యరాయభూప!
సీ. పరమగురుధ్యానపరుఁడైన భక్తుని
పూజలో లోపంబు పొడమవచ్చు

గమనీయరసభావగతుఁడైన సత్కవి
పదములోఁ బొరపాటు గదియవచ్చు
గురుతరానందముగ్ధుండైన గాయకు
గానంబులోఁ గళ గందవచ్చు
బరమవిశ్వాసభాసురుఁడైన సేవకు
సేవలోపలఁ దప్పు చేరవచ్చు

గీ. నట్లె నీప్రజలెల్ల నీ కాచరించు
నుచితసన్మానముల లోటులుండెనేని
హృదయ మెఱిఁగి మన్నించి గ్రహింపుమయ్య!
రమ్యగుణసాంద్రి! శ్రీమహారాజచంద్ర!

సీ. పరిణామసుందర ప్రకృతిరంగంబున
మూలకారణుదివ్యలీలఁ జూచి
ప్రణయసౌరభనవప్రసవపీఠంబున
సర్వేశ్వరునిపదచ్ఛాయఁ జూచి
యానందనవచంద్రికాంతరాళంబున
శ్యామసుందరుని తేజంబుఁ జూచి
నవసుధారసమయనామగానంబున
మోహనాంగునిభవ్యమూర్తిఁ జూచి

గీ. యలరి భక్తులు తన్మయులైనయట్లు
సకలజనరంజకుండైన స్వామి నిన్నుఁ

గాంచి నీప్రజ లానంద కలితులైరి
రమ్యగుణసాంద్ర ! శ్రీమహారాజచంద్ర !

ఆ. రావుసూర్యరాయ రాజచంద్రునకును
జయము మంగళంబు జయము శుభము
చిన్నమాంబికకును గన్నబిడ్డలకును
జయము మంగళంబు జయము శుభము.

క. శుభమగు సూర్యప్రభునకు
శుభమగుఁ జిన్నాంబికకును శుభసంతతికిన్
శుభమగు నఖిలప్రజలకు
శుభమగుఁ బీఠపుర రాజ్య శుభపదమునకున్.

ద్వితీయభాగము సంపూర్ణము.

శ్రీ విద్వజ్జన మనోరంజనీ ముద్రాక్షరశాల, పిఠాపురము.